

ลักษณะทางพุทธศาสนาและจิตสังคมของครูมัธยมศึกษา
ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางศาสนา

อ้อมเดือน สดมณี

ธันวาคม 2539

รายงานการวิจัยฉบับที่ 58

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ISBN 974-596-630-3

รายงานการวิจัยฉบับที่ 58

ลักษณะทางพุทธศาสนา และจิตสังคมของक्रमัธยมศึกษา
ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางศาสนา

อ้อมเดือน สดมณี

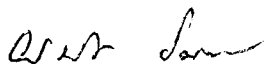
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ธันวาคม 2539

ISBN 974-596-630-3

คำนำ

รายงานการวิจัยฉบับที่ 58 เรื่อง ลักษณะทางพุทธศาสนาและจิตสังคมของครูมัธยมศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการถ่ายทอดทางศาสนานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อตรวจหาลักษณะของครู ที่สามารถทำนายปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาให้กับนักเรียน ผลงานวิจัยนี้จะมีประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาโดยตรง และยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในทุกระดับ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งข้อมูลความรู้สำหรับนักวิจัยในทางพฤติกรรมศาสตร์อีกด้วย สถาบันฯ ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี ที่ได้ตั้งใจทำงานอย่างต่อเนื่องจนทำให้งานนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

(รองศาสตราจารย์ผจงจิต อินทสุวรรณ)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทที่ 1 : บทนำ	
ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 : เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
ครูกับการถ่ายทอดทางศาสนา	5
ลักษณะทางพุทธศาสนาของคนไทย	11
ความเชื่อทางพุทธศาสนา	12
การปฏิบัติทางพุทธศาสนา	17
ลักษณะทางจิตสังคมของครูกับการถ่ายทอดทางศาสนา	22
ความขัดแย้งระหว่างบทบาทกับการถ่ายทอดทางศาสนา	26
สมมติฐาน	28
บทที่ 3 : วิธีการดำเนินการวิจัย	
กลุ่มตัวอย่าง	31
เครื่องมือวัดตัวแปร	31
วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล	35
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	35
บทที่ 4 : ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	37
บทที่ 5 : สรุปและอภิปรายผล	69
ข้อดีและข้อจำกัดของงานวิจัย	76
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป	77
ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ	77
บรรณานุกรม	79
ภาคผนวก	86

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 คำเฉลี่ยของการวิเคราะห์ความแปรปรวนความขัดแย้งระหว่างสิทธิเมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียนและการเป็นครูประจำชั้นในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	41
2 การเปรียบเทียบคำเฉลี่ยความขัดแย้งระหว่างสิทธิเมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียนที่ครูสังกัด และการเป็นครูประจำชั้นในกลุ่มครูเพศชาย ...	42
3 เปอร์เซ็นต์การทำนายและลำดับความสำคัญของตัวทำนายต่าง ๆ ของตัวแปร 8 ตัว ที่มีต่อความขัดแย้งระหว่างสิทธิทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	43
4 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อพิจารณาประเภทของโรงเรียนที่ครูสังกัด และงานตรงตามอุปนิสัยเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่เป็นตัวแปรตามในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	45
5 เปอร์เซ็นต์การทำนายและลำดับความสำคัญของตัวทำนายต่าง ๆ ของตัวแปร 8 ตัว ที่มีต่อความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	47
6 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความขัดแย้งระหว่างสิทธิเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตามในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	49
7 การเปรียบเทียบคำเฉลี่ย การถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความขัดแย้งระหว่างสิทธิในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง	50
8 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียน และความขัดแย้งระหว่างหน้าที่เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม	51

9	ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียนและความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม	52
10	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย การถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธ ในกลุ่มรวม	53
11	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียนและความเชื่อทางพุทธ ในกลุ่มเพศหญิง	54
12	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธในกลุ่มครูประจำชั้น	55
13	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย การถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง	56
14	ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อประเภทของโรงเรียน และงานตรงอุปนิสัยเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตามในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	57
15	ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อประเภทของโรงเรียน และความเชื่ออำนาจภายในตนเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาเป็นตัวแปรตามในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	58
16	ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาทขัดแย้งในหน้าที่ และทัศนคติต่อเด็ก เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม	59
17	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามบทบาทขัดแย้งด้านสิทธิ และทัศนคติต่อเด็กในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ	60
18	ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาทขัดแย้งด้านสิทธิ และสุขภาพจิตเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม	61

19	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามความ ขัดแย้งระหว่างสิทธิและสุขภาพจิตในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธดำ	62
20	ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาท ขัดแย้งด้านหน้าที่ และทัศนคติต่อเด็ก เป็นตัวแปรอิสระ โดยมี การถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตามทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	63
21	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาบทบาท ขัดแย้งด้านหน้าที่ และทัศนคติต่อเด็กในกลุ่มเพศชาย	64
22	ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาทขัดแย้ง ด้านหน้าที่และลักษณะทางพุทธเป็นตัวแปรอิสระโดยมีปริมาณการ ถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	65
23	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา เมื่อพิจารณา ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ และลักษณะทางพุทธในกลุ่มครูที่ไม่เป็น ครูประจำชั้น	66
24	เปอร์เซ็นต์การทำนายและลำดับความสำคัญของตัวทำนายต่าง ๆ ต่อปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย	67

ความย่อรายงานการวิจัย
ลักษณะทางพุทธศาสนาและจิตสังคมของครูมัธยมศึกษาที่เกี่ยวข้อง
กับการถ่ายทอดทางศาสนา
โดย
อ้อมเดือน สดมณี
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2539

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ 3 ประการคือประการแรก เพื่อศึกษาว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทต่ำจะถ่ายทอดทางศาสนาให้แก่นักเรียนแตกต่างจากครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และปรากฏในครูประเภทใดบ้าง ประการที่สอง เพื่อศึกษาว่าครูที่สามารถถ่ายทอดทางศาสนาได้มากนั้นจะมีลักษณะทางพุทธและลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ ใดบ้าง มากน้อยเพียงใด ประการที่สาม เพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่าปริมาณความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพุทธลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์กับการถ่ายทอดทางศาสนาของกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ แตกต่างจากกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และปรากฏในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์และครูโรงเรียนรัฐบาลประเภทใดบ้าง กลุ่มตัวอย่างเป็นครู 385 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ กระทรวงศึกษาธิการ และสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร ในปีการศึกษา 2536 สุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธี Multi - Stage Random Sampling ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ (1) ตัวแปรเกี่ยวกับลักษณะทางศาสนาของครู 3 ตัวแปร ได้แก่ ความเชื่อทางพุทธ การปฏิบัติทางพุทธ และวิถีชีวิตแบบพุทธ (2) ตัวแปรทางพฤติกรรมศาสตร์ 5 ตัวแปร ได้แก่ ทศนคติต่อนักเรียน สุขภาพจิต ความเชื่ออำนาจในตน งานตรงอุปนิสัย ความขัดแย้งระหว่างบทบาท (3) ตัวแปรลักษณะทั่วไปของครู (4) ตัวแปรการถ่ายทอดทางศาสนาการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง และวิธีวิเคราะห์ถดถอยแบบพหุคูณแบบเพิ่มตัวแปรที่ละชั้นทั้งในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยตามลักษณะชีวสังคม

ผลการวิจัยที่สำคัญมี 3 ประการคือ

ประการแรกเกี่ยวกับความขัดแย้งกับการถ่ายทอดทางศาสนา (1.1) พบว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูง จะถ่ายทอดทางศาสนาต่ำกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาท

ต่ำกว่า (1.2) ในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูง ครูโรงเรียนรัฐบาล จะถ่ายทอดทางศาสนามากกว่าครูโรงเรียนราษฎร์

ประการที่สอง ลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์กับการถ่ายทอดทางศาสนา (2.1) ในกลุ่มรวมทั้งโรงเรียนราษฎร์และรัฐบาล ถ้าครูมีความเชื่อทางพุทธสูงจะถ่ายทอดทางศาสนามากกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่า (2.2) กลุ่มครูเพศหญิงกลุ่มครูไม่ใช่ครูประจำชั้น ถ้ามีความเชื่ออำนาจในตนสูง สามารถถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำกว่า (2.3) ในกลุ่มรวม ครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนามากกว่าครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อเด็กต่ำกว่า (2.4) กลุ่มเพศชาย ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาท (สิทธิ) มากด้วยกัน และมีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนสูงจะสามารถถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีทัศนคติดีต่อนักเรียนต่ำกว่า

ประการที่สาม ตัวแปรทางพฤติกรรมศาสตร์ ที่ทำนายการถ่ายทอดทางศาสนาของครู (3.1) ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยทั้ง 8 กลุ่ม ตัวทำนายที่สำคัญคือลักษณะทางพุทธ ส่วนความเชื่อทางพุทธ ทำนายได้ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม นอกจากนี้มีตัวทำนายอื่น ๆ อีก ได้แก่งานตรงอุปนิสัย ความเชื่ออำนาจในตน ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ (3.2) ในกลุ่มครูรัฐบาลตัวทำนายที่สำคัญคือ ลักษณะทางพุทธ และงานตรงอุปนิสัย (3.3) ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ ตัวทำนายที่สำคัญคือลักษณะทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธ และความขัดแย้งระหว่างบทบาท (หน้าที่)

จากงานวิจัยลักษณะของครูกับการถ่ายทอดทางศาสนา พอจะเห็นภาพรวมได้ว่า (1) ถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูงสามารถถ่ายทอดทางศาสนาต่ำ (2) ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธสูง ถึงแม้จะมีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูงสามารถถ่ายทอดทางศาสนา มากกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ (3) แม้จะมีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูง แต่ถ้าทัศนคติต่อนักเรียนดีสูงกว่า ครูสามารถถ่ายทอดทางศาสนา มากกว่าครูที่มีทัศนคติต่อนักเรียนดีต่ำกว่า (4) ตัวทำนายการถ่ายทอดที่สำคัญที่สุดคือ ลักษณะทางพุทธ (5) ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ ตัวทำนายที่สำคัญอีกตัวหนึ่งคือ ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่

ที่กล่าวมาพบที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทมีความสัมพันธ์กับการถ่ายทอดทางศาสนา อย่างไรก็ตามแม้จะมีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูง ครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนสูง ครูจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงเช่นกัน ดังนั้นจึงควรมีการเสริมสร้างพัฒนาลักษณะทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธ ทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน ความเชื่ออำนาจในตน ให้แก่ครูและให้ครูตระลึก (realization) ถึงความสำคัญของตนเองในการถ่ายทอดทางศาสนาให้แก่เด็ก

Research Summary

"Buddhist and psycho - social characteristics of secondary school teachers with related to religious Socialization"

by

Mrs. Omduen Sodmanee

**Behavioral Science Research Institute
Srinakharinwirot University Sukhumvit 23,
Bangkok 10110 THAILAND**

The three main objectives of this research are : firstly to investigate the difference between teachers who have low role conflict and teachers who have high role conflict in terms religions socialization, secondly to study the religious and behavioral characteristics of the teachers who can socialize efficiently, and thirdly to compare the religious and behavioral characteristics and religious socialization between private teachers and public teachers in terms of their difference and existence. The sample are 385 teachers from Secondary schools of secondary Education Department, Ministry of Education and Private Education Office which are located in Bangkok Metropolis. Multi-stage random sampling is used. The variables are divided into 4 groups ; (1) factors related regious characteristics of teachers, is Buddhist belief, Buddhist practice and Buddhist way of life, (2) behavioral factors, is attitude toward students, mental health, locus of control favorable job and role conflict (3) general characteristics of teachers and (4) religious Socialization factor Two way ANOVA and

stepwise regression are used to analyze whole group and bio-social groups.

The research findings are as follows. Firstly concerning role conflict and religious socialization, (1.1) it is found that the teachers who have high role conflict can religiously socialize lesser than the teachers who have low role conflict (1.2) The teachers who are more Buddhist, ones who have more role conflict and public teachers can religiously socialize more than private teachers.

Secondly, concerning behavioral and religious socialization characteristics (2.1) it is found that among public and private teachers, one who are more Buddhist can religiously socialize better than ones who are less Buddhist. (2.2) Female teachers and non-class teachers who have high locus of control can better socialize than the teachers who have low locus of control (2.3) Overall, teachers who have positive attitude toward students can religiously socialize better than our who have negative attitude toward students (2.4) Among male teachers ones who have high role conflict if they have positive attitude toward students they can socialize better than ones who have negative attitude toward students.

Thirdly, behavioral factors can predict religious socialize of the teachers (3.1) For whole group and 8 sub groups, the important predictors are Buddhist characteristics. Buddhist belief can predict whole group and 4 sub groups. There are other predictors, namely, favorable job, internal locus of control, function conflict (3.2) In public teacher group, the significant predictors are Buddhist characteristics and favorable job (3.3) In private teachers, the core predictors are Buddhist characteristics, Buddhist belief and function conflict.

From the finding of teacher's characteristics and religious socialization it shows that (1) teachers who hold more conflict are less capable of religious socialization (2) teachers who have more Buddhist

characteristics even though they have more conflict, public teachers are more able to socialize than private teachers (3) Though they have much conflict, ones who have better attitude toward students can more religious socialize than teachers who have negative attitude toward students. (4) the most important predictor of socialization is Buddhist characteristics (5) among private teachers, the significant predictor is function conflict.

As a result, the conflict is associated with religious socialization. At the same time, as though there are much conflicts teachers who have high Buddhist characteristic more positive attitude toward students can perform better socialization. Therefore Buddhist characteristics, Buddhist beliefs, attitude toward students, locus of control should be promoted among teachers. Teachers should realize that they are important in terms of religious socialization to students.

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในรอบสามสิบปีที่ผ่านมา มักจะเรียกกันว่า การพัฒนาซึ่งภาครัฐมุ่งที่จะมองในแง่บวกแต่ปรากฏการณ์จริงพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดการแย่งชิงทรัพยากรอย่างรุนแรง เกิดการขัดแย้งระหว่างกฎหมายและประเพณีท้องถิ่น การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้จึงน่าจะหมายถึง การเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม ทั้งในเมืองและชนบทมีการเปลี่ยนแปลง เพราะคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนรุ่นใหม่ถูกระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีครอบงำ เป็นความเชื่อที่ทรงพลังมหาศาล ปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมเดิมที่ร้อยรัดคนไว้ด้วยความสัมพันธ์แบบพี่น้อง เครือญาติ เพื่อนฝูง และมิตรสหาย ที่มีทั้งการเคารพในเรื่องอาวุโส และความเป็นกันเองอย่างเสมอภาค มาเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงความแตกต่างทางชนชั้น ในลักษณะสูงต่ำระหว่างผู้มีความมั่งคั่งและมีอำนาจกับผู้ที่ต้องพึ่งพาอาศัยผลของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดวิกฤติการณ์พัฒนา เกษตรกรและชุมชนชนบทต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาหนี้สิน ความยากจน การสูญเสียที่ดิน ตลอดจนการสูญเสียอำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากร เกษตรกรต้องกลายเป็นเพียงคนงานรับจ้างวิกฤติที่มากขึ้นจนตกผลึกกลายเป็นสภาวะวิกฤติทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัญหาของวิถีคิดมีความขัดแย้งในตัวเอง คือ เป็นวิถีคิดที่วางอยู่บนผลประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้ง ปรากฏอยู่ในทุกระดับของปัญหา ไม่ว่าปัญหาจรรยาบรรณ ปัญหาที่พ่อแม่ขายลูกสาวให้ไปค้าประเวณี พ่อแม่บางรายในปัจจุบันไม่เพียงแต่หมดความละเอียดที่กระทำเช่นนั้น หากยังชื่นชมกับการกระทำดังกล่าวด้วยโดยเห็นว่าเป็นการแสดงความกตัญญูของลูก ช่วยสร้างบ้านและเลี้ยงพ่อแม่ให้อยู่อย่างสุขสบาย ปัญหาวิกฤติวัฒนธรรมในสังคมไทยเกี่ยวพันโดยตรงกับแนวคิด และทิศทางในการพัฒนาตามแบบสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก คนไทยกลายเป็นผู้มีลักษณะปัจเจกบุคคลและมีค่านิยมทางวัตถุสูง ทั้งสองอย่างนี้ได้ทำให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์หมดไป เมื่อเป็นเช่นนี้ความเชื่อในทางศาสนา และความเชื่อในเรื่องคุณธรรมและสังคม ที่มีบทบาทในการจรรโลงสังคมให้อยู่ด้วยกันอย่างราบรื่นก็หมดสิ้นไป ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนี้ มิใช่ปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างเดียว หากเป็นปัญหาทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณคือ การขาดศาสนาอย่างสำคัญในสังคมไทย ศาสนาเป็นเรื่องของส่วนรวม ที่จะทำให้นักทุกหมู่เหล่าอยู่รวมกันอย่างมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีต่อกัน ที่สำคัญ

ก็คือ อบรมให้คนเป็นมนุษย์ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในการดำรงชีวิตการขาดศาสนาจึงเป็นเรื่องของการที่สถาบันทางศาสนามีลักษณะหยุดนิ่ง และไม่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากันได้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ผลที่ตามมาจึงเป็นเรื่อง ความไม่มั่นคงในภาวะทางจิตใจของคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่เดิมในอดีตคนไทยมีวัดเป็นศูนย์กลางให้การศึกษาและมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้การอบรมถ่ายทอดทางศาสนา แต่ปัจจุบันโรงเรียนมีบทบาทสำคัญมากขึ้น ครูซึ่งเป็นฆราวาสได้อบรมสั่งสอนทั้งทางวิชาการและทางศาสนาแก่เด็ก ผลการวิจัยในประเทศไทยหลายเรื่องพบว่าสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดทางศาสนาให้กับเด็กคือครอบครัว และโรงเรียน โดยเฉพาะนักเรียนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่เจริญแล้ว ครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดทางศาสนาแก่นักเรียนมากที่สุด (เพ็ญแข ประจันปัจฉิมกิจและอ้อมเดือน สดมณี. 2529) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าครูมีบทบาทต่อการถ่ายทอดทางศาสนาสูง ซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะสภาพแวดล้อมของพ่อแม่ในเมืองที่เจริญแล้ว ทำให้รูปแบบการใช้เวลาอบรมถ่ายทอดศาสนาแก่ลูกเปลี่ยนไป ไม่มีเวลานำเด็กไปรู้จักกับศาสนาหรืออธิบายยกตัวอย่าง ตอบคำถาม เพื่อให้เด็กเข้าใจในศาสนาหรือไม่เคยส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กทำตามหลักศาสนาหรือทำตัวเป็นแบบอย่างในการยอมรับและปฏิบัติตามหลักศาสนา ครูจึงต้องทำหน้าที่เหล่านี้แทน เพื่อพัฒนาจิตใจของเด็กในด้านที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาให้มีศาสนาเป็นหลักประจำใจ ไม่ขาดศาสนา สังคมไทยก็จะอยู่กันอย่างผาสุกแต่ครูประเภทใดจึงจะเป็นครูที่มีการถ่ายทอดทางศาสนาสูง จากแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ก็พอจะพบว่าครูที่มีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงหรือต่ำ ขึ้นอยู่กับปัจจัยกว้าง ๆ 2 ประการคือ ปัจจัยภายในได้แก่ ลักษณะทางจิตใจของครู เช่น ความเชื่ออำนาจในตน สุขภาพจิต ทักษะติดต่อเด็ก และปัจจัยภายนอกได้แก่ ลักษณะทางสังคม เช่น งานตรงอุปนิสัย ความขัดแย้งระหว่างบทบาท ลักษณะทางพุทธของครู เช่น การปฏิบัติทางพุทธและวิถีชีวิตทางพุทธของตัวเอง

สรุป การถ่ายทอดทางศาสนาถือเป็นหน้าที่สำคัญของครู ในการที่จะปลูกฝังหลักธรรมทางพุทธศาสนาแก่เยาวชน เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมไทย ได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง การวิจัยนี้มุ่งศึกษารูปแบบการถ่ายทอดทางศาสนาของครู ผู้ถือได้ว่าเป็นบุคคลต้นแบบของศิษย์ เนื่องจากงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาที่ศึกษากับครูมีน้อยมาก และมิใช่การศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์ ในรูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactional model) ที่เน้นความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถานการณ์ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใช้การวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมแบบปฏิสัมพันธ์นิยมเป็นหลักในการกำหนดตัวแปรเชิงสาเหตุ เพื่ออธิบายและทำนายพฤติกรรมการถ่ายทอดศาสนาของครู

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาว่า ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทต่ำ จะถ่ายทอดทางศาสนาให้นักเรียนแตกต่างจากครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทสูงหรือไม่ มากน้อยเพียงใดและปรากฏในครูประเภทใดบ้าง
2. เพื่อศึกษาว่าครูที่สามารถถ่ายทอดทางศาสนาได้มากนั้นจะมีลักษณะทางพุทธ และลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ เช่น ลักษณะทางจิตสังคม และลักษณะส่วนบุคคลอื่น ๆ อะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่า ปริมาณความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพุทธ ลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์และลักษณะทางสังคม กับการถ่ายทอดทางศาสนาของกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ แตกต่างจากกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลหรือไม่ สูงต่ำเพียงใดและปรากฏในครูโรงเรียนราษฎร์ และครูโรงเรียนรัฐบาลประเภทใดบ้าง

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวการวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์แบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactional model) มาใช้ โดยกำหนดลักษณะทางจิตสังคม ได้แก่ ความเชื่ออำนาจในตน ทักษะคิดต่อนักเรียน สุขภาพจิต ความเชื่อทางพุทธ) เป็นสาเหตุภายใน และกำหนดลักษณะทางสังคมและลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา (ได้แก่ งานตรงอุปนิสัย ความขัดแย้งระหว่างบทบาทในด้านสิทธิและหน้าที่ การปฏิบัติ และวิถีชีวิตทางพุทธ) เป็นสาเหตุภายนอกของกลุ่มตัวอย่าง
2. กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาครั้งนี้ เป็นครูที่สังกัดกรมสามัญ กระทรวงศึกษาธิการ และครูที่สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร และนับถือศาสนาพุทธ ทั้งหมดรวม 385 คน
3. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับตัวแปรลักษณะทางจิตสังคม ลักษณะทางพุทธและลักษณะทางสังคมบางตัว ได้แก่ งานตรงอุปนิสัย ความขัดแย้งในสิทธิและหน้าที่ รวมทั้งการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา ผู้วิจัยได้ใช้แบบวัดประเภทมาตราส่วนประมาณค่า (rating scales) ส่วนลักษณะทั่วไปของครู ใช้แบบสอบถามปลายเปิดประเภทให้เลือกตอบ จากข้อความที่กำหนดไว้แล้ว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการนำความรู้แบบสหวิทยาการอย่างน้อย 2 สาขา คือ สังคมวิทยา และจิตวิทยาสังคม มาใช้ในการศึกษาพฤติกรรมกรรมการถ่ายทอดทางศาสนาของครูมัธยมศึกษา
2. ทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ครูมัธยมศึกษาประเภทใด ควรได้รับการพัฒนาจิตลักษณะตัวใด จึงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูง
3. เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร ที่จะปรับแนวทางและเสริมสร้างบทบาทของครู ให้ถูกต้อง เป็นไปตามวิถีทางที่ควรจะเป็น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการประมวลแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งได้จากสาขาวิชาการต่าง ๆ ทางสังคมวิทยา จิตวิทยา และมานุษยวิทยา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อกำหนดกรอบแนวความคิด ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา อันเป็นพื้นฐานเพื่อกำหนดสมมติฐานสำหรับการวิจัย

การวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมการถ่ายทอดทางศาสนาของครู ในงานนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์คือ นำเนื้อหาความรู้จากพฤติกรรมทั้งสังคมวิทยามานุษยวิทยา และจิตวิทยา มาผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมและสาเหตุของพฤติกรรมโดยอาศัยขั้นตอนการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ รูปแบบการวิเคราะห์ใช้รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactional model) เน้นความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสถานการณ์เพื่อกำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดสังคมทางศาสนา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวแปรเชิงสาเหตุสองกลุ่ม คือ ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของครู เช่น ลักษณะภูมิหลังของครู บทบาทขัดแย้ง งานตรงอุปนิสัย เป็นต้น และตัวแปรด้านบุคคลของครู ได้แก่ ลักษณะความเชื่อ การปฏิบัติและวิถีชีวิตแบบพุทธ ทัศนคติต่อนักเรียน สุขภาพจิตของครู ความเชื่ออำนาจในตน เป็นต้น

ครูกับการถ่ายทอดทางศาสนา (Religious Socialization)

การเป็นสมาชิกของสังคมหรือองค์การจะสมบูรณ์ เมื่อผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ซึ่งมีตัวการถ่ายทอดทางสังคมเป็นตัวส่งผ่านแบบแผนทั้งหลาย จนสามารถใช้ระบบสัญลักษณ์ที่องค์การนั้นกำหนดเป็นความหมายร่วม ตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง และสั่งสมความชำนาญชำนาญเหล่านี้ไว้จนสามารถเป็นตัวแทนที่จะส่งผ่านไปสู่มหาชนรุ่นต่อไปได้ (พิทยา สายหู, 2524 : 92 - 99) การถ่ายทอดทางสังคมจึงเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โอลเซน(Olsen, 1968 : 120) กล่าวว่า "การถ่ายทอดทางสังคม" คือกระบวนการรวม(Total process)กระบวนการหนึ่ง ซึ่งเป็นแหล่งที่ปัจเจกบุคคลได้อาศัยพัฒนาบุคลิกภาพของตน และเป็น

แหล่งที่เราได้เรียนรู้หรือฝึกฝนการเป็นสมาชิกของสังคม (Social actor) กระบวนการนี้รวมหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ ค่านิยม บรรทัดฐาน ความถนัดทางอาชีพ และเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น สรุป คือการถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องทางสังคม (Social learning) และกระบวนการ ก่อรูปบุคลิกภาพ (personality formation)

การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลกับวัฒนธรรมเข้าด้วยกันมัก ถูกนิยามในฐานะเป็นกระบวนการซึ่งบุคคลซึมซับเอาค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีประชา ของสังคม โดยทำให้มันเป็นส่วนหนึ่งของอัตตะ ยิ่งไปกว่านั้นการถ่ายทอดทางสังคม มีลักษณะ เป็นวิถีทางที่บุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ถูกพัฒนาเพื่อรักษาค่านิยมของสังคม หรือค่านิยมของ วัฒนธรรมย่อย

การถ่ายทอดทางสังคมเน้นที่บุคคลมากกว่ากลุ่มเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของบุคคลอัน เป็นผลมาจากอิทธิพลของสังคม จุดสนใจหลักจึงอยู่ที่พัฒนาการของ "อัตมโนทัศน์" (Self concept) รวมทั้ง ทักษะคิด ความโน้มเอียง และพฤติกรรมของบุคคลอื่น สำนักแนวคิดที่เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ ทักษะนี้คือการปฏิสังสรรค์ สัญลักษณ์นิยมในฐานะเป็นกระบวนการต่อเนื่องแห่งการปฏิสังสรรค์ ซึ่ง เป็นผลมาจากการต่อรอง อันนำไปสู่การสร้างและการเปลี่ยนแปลงอัตตะของบุคคล

จากรากฐานทางทฤษฎีการปฏิสังสรรค์ของมีด (Mead, 1934) กล่าวถึง การพัฒนาของอัตตะ ที่ มีผลกระทบมาจากบุคคลนัยสำคัญ นับตั้งแต่ พ่อ แม่ ครู เพื่อน แนวคิดนี้จึงเป็น "บทบาทของคนอื่น" ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ดังนั้นพฤติกรรมของบุคคลจึงได้รับอิทธิพลจากกลุ่มไม่ว่าจะทาง ตรงหรือทางอ้อม

การถ่ายทอดทางสังคมทางศาสนา (Religious Socialization) เป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอด ทางสังคมซึ่งเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลกับวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน การถ่ายทอดทางสังคมทางศาสนาเป็น การถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ทักษะคิดต่อศาสนา ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติตามหลักศาสนาแก่ บุคคลและกลุ่มบุคคล ผู้เป็นสมาชิกของสังคม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และการปฏิบัติ ตามหลักศาสนามีได้ติดตัวบุคคลมาแต่เกิด แต่เป็นกระบวนการที่จะต้องปลูกฝังไปตลอดชีวิตของ บุคคล วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดทางสังคม จึงมีทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ โดยอาศัยตัว แทนในการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization agents) เช่น พ่อ แม่ ครู เพื่อน จากผลการวิจัยเรื่อง การยึดหลักทางศาสนาในการดำรงชีวิตของชาวชนบทไทย และแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงของ เพ็ญแข ประจันปัจฉิม และอ้อมเดือน สดมณี (2529) ซึ่งศึกษาประชาชนในจังหวัดระยองที่มีอายุ ตั้งแต่ 9 - 61 ปี พบว่า เด็กในหมู่บ้านที่มีความเจริญมากจะได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากครูมาก กว่าจากพ่อแม่ ต่างจากเด็กในหมู่บ้านที่มีความเจริญน้อยกว่า ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่มาก

ที่สุด หลักฐานจากการวิจัยดังกล่าว จึงเป็นเหตุผลของการเลือกศึกษาการถ่ายทอดสังคมทางศาสนา ของคุณ ในสังคมเมือง คือ ในโรงเรียนที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร เพราะเด็กส่วนมากได้รับการอบรม สั่งสอนจากคุณ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ และการยอมรับปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา โดยเด็กได้รับการชักจูงจากคุณให้เกิดความสนใจพุทธศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ให้เด็กได้มีโอกาส รับข้อมูลและประสบการณ์เกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้รับการเอาใจใส่แนะนำ ซึ่งให้เห็นประโยชน์และความสำคัญของพุทธศาสนา อบรมสั่งสอนให้เข้าใจเนื้อหาของพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เปิดโอกาส ให้เด็กแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตลอดจนการทำให้เด็กเห็นการเป็นแบบอย่างที่ดีทาง พุทธจากคุณ

นอกจากนี้คุณอาจจะถ่ายทอดโดยการเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของเด็กโดยวิธี การสื่อสารแบบจงใจตามหลักการเปลี่ยนทัศนคติ มีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นก่อให้เกิดความสนใจรับทราบ 2) ขั้นการเข้าใจเนื้อหาความ 3) ขั้นการยอมรับหรือเปลี่ยนตาม (งามตา วณิชานนท์. 2534 : 55 - 59)

ขั้นก่อให้เกิดการสนใจรับทราบ เมื่อมีความประสงค์จะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกรู้สึกหรือทัศนคติ ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่ต้องการให้บุคคลนั้นสนใจหรือรับทราบในเรื่องนั้นเสียก่อน ในการถ่ายทอด เพื่อปลูกฝังความเชื่อ การปฏิบัติทางศาสนา ขั้นแรกคุณควรชักชวนเด็กให้สนใจด้วยการเปิดโอกาส ให้ทราบว่าผู้ที่เป็นชาวพุทธควรปฏิบัติตัวอย่างไรบ้าง ซึ่งแนะนำให้ฟังในสิ่งที่ถูกต้องให้เด็กทราบเกี่ยวกับ ศิล 5 ข้อ บอกรถึงโทษของการไม่รักษาศีล ซึ่งแนะนำให้ลูกศิษย์หลีกเลี่ยงที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ

ขั้นการเข้าใจเนื้อหาความ ตามหลักการเรียนรู้เมื่อบุคคลเกิดความสนใจและเอาใจใส่เนื้อหาความ ที่ต้องการให้ทราบ ก็สามารถจะเข้าใจความหมายของเนื้อหาความนั้น อย่างไรก็ตามปริมาณการเข้าใจ เนื้อความของแต่ละบุคคลอาจจะแตกต่างกันไปได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ลักษณะของ เนื้อความที่มีความชัดเจนและดึงดูดความสนใจมากเพียงใด ผู้รับมีสติปัญญาเหมาะสมหรือไม่ มี ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องและทัศนคติที่เอื้อหรือขัดขวางการเรียนรู้หรือไม่ ตลอดจนความเข้าใจ ของผู้ที่จะให้เนื้อหาความที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาเป็นเนื้อหาความที่ละเอียด ลึกซึ้ง เมื่อคุณสามารถกระตุ้นให้เกิดความสนใจรับทราบเรื่องราวเหล่านี้แล้ว คุณจะต้องพยายาม หาวิธีอธิบายช่วยให้เด็กเข้าใจอย่างสมเหตุสมผล ตลอดจนชี้แจงให้ทราบถึงผลหรือคุณค่าที่อาจเกิด ขึ้นจากการมีความเชื่อ หรือปฏิบัติด้วย เช่น การพาเด็กไปวัดทำบุญไหว้พระ ก็ควรบอกประโยชน์ของ การทำบุญไหว้พระนั้นว่าจะเกิดผลต่อเด็กอย่างไร

ขียนยอมรับหรือเปลี่ยนตาม แม้บุคคลจะแสดงความสนใจและเข้าใจเนื้อความแล้ว การเปลี่ยนให้เด็กมีความเชื่อและปฏิบัติทางศาสนาได้ต้องให้เด็กยอมรับและปฏิบัติตาม จึงจะถือว่าการอบรมนั้นประสบผลสำเร็จ ผู้เป็นครูอาจจะจูงใจเด็กโดยอาจให้รางวัลที่เป็นวัตถุหรือรางวัลทางจิตใจ บังคับที่ทำให้เกิดการยอมรับหรือการเปลี่ยนตามมีหลายประการ ที่เด่นชัดที่สุดคือตัวผู้ที่ทำหน้าที่นั้นเอง หากมีความเชี่ยวชาญและน่าเชื่อถือไว้วางใจ จะทำให้ผู้รับยอมเปลี่ยนตามไปโดยง่ายในการอบรมเลี้ยงดูเพื่อปลูกฝังความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ครูอยู่ในฐานะของผู้ที่จะถ่ายทอดและปลูกฝังเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือและได้รับการไว้วางใจจากเด็กสูงอยู่แล้ว ถ้ามีความเชี่ยวชาญด้วยการมีประสบการณ์จากการศึกษาและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และทำตัวเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมด้วยความสำเร็จในการปลูกฝังความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาให้แก่เด็กก็จะได้ผลสำเร็จ อย่างเป็นที่น่าพอใจ

จากวิธีการสื่อสาร แบบจูงใจตามหลักการเปลี่ยนทัศนคติดังที่กล่าวมาแล้ว พบว่า มิ่งงานวิจัยที่ครู อาจารย์ ได้จัดกิจกรรมทางศาสนาให้กับนักเรียนและนักศึกษาหลายงาน และมีขั้นตอนวิธีการสื่อสารครบหรือเกือบครบในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้ จากการศึกษาของ ฉกาจ ชั่วโต (2521) ที่ได้ให้นักศึกษา 50 คน ทั้งหญิงและชาย อายุระหว่าง 16 ถึง 23 ปี จำนวน 50 คน กำลังศึกษาอยู่ในวิทยาลัยครูแห่งหนึ่ง เข้าอบรมเกี่ยวกับจริยธรรมตามวิธีทางพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยการฟังธรรมบรรยายจากพระภิกษุ สนทนาธรรมชมภาพนิ่งเกี่ยวกับจริยธรรมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาทางศาสนา และปลูกฝังให้เกิดทัศนคติที่เหมาะสม ส่วนทางด้านการศึกษาปฏิบัติ มีการรักษาศีล ฝึกสมาธิ และภาวนา โดยมีทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การฝึกอบรมจริยธรรมมีประโยชน์ในการพัฒนาใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และยับยั้งมิให้ทัศนคติที่มีต่อคุณธรรมลดลงมาก ส่วนในกลุ่มที่ไม่ได้ผ่านการอบรม ทัศนคติที่มีต่อคุณธรรมจะลดลง ส่วน อโนชา จังจวัง (2529) ได้ศึกษาผลของการบวชชีพราหมณ์ต่อระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาในภาคกลาง รวม 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมอย่างละ 40 คน ใช้เวลาทดลองบวช 15 วัน ในแต่ละวันของการบวชชีพราหมณ์ หลังจากตื่นนอน สวดมนต์ ทำวัตรเช้า บิณฑบาต รับประทานอาหารเช้าแล้ว จะรับการศึกษาอบรมธรรมจากพระเถระผู้ใหญ่ และแม่ชีอาวุโส หลังจากนั้นปฏิบัติกัมมัฏฐาน รับประทานอาหารเพล ช่วงบ่ายรับการศึกษา อบรมธรรมและอภิปรายซักถามปัญหา ฝึกสมาธิ ทำวัตรเย็น ศึกษาพุทธประวัติจากสไลด์และภาพยนตร์ แล้วปฏิบัติกัมมัฏฐาน ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาที่บวชชีพราหมณ์มีระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตอนหลังบวชสูงกว่าตอนก่อนบวช กลุ่มที่บวชมีระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้บวช สำหรับ ส้ารววย วรเดชะคงคา (2534) ศึกษาผลของการฝึกอบรม

ทางศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจิตลักษณะของนักเรียนที่เข้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนชาย ที่เรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ 4, 5 และ 6 แบ่งเป็นกลุ่มที่เข้ารับการฝึกอบรมทางศาสนาตามโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จำนวน 50 คน และที่ไม่ได้เข้าอีกจำนวน 50 คน โดยใช้เวลาในการฝึกประมาณ 30 วันโดยมีกิจวัตรประจำวันคร่าว ๆ คือ ตื่นนอน ทำวัตร ทำสมาธิ บิณฑบาต ฉันทัดอาหารเช้า เข้าชั้นเรียนประมาณ 3 ชั่วโมง ฉันทเพล เข้าชั้นเรียนประมาณ 4 ชั่วโมง สรงน้ำ ทำวัตรเย็น ประชุมอบรมรวม ฝึกปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ทำสมาธิ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือฝึกการสันทนาธรรม รับฟังข้อชี้แจงแก้ไขอบรมความประพฤติ ไหว้พระแม่เมตตา สำหรับเนื้อหาที่ทำการเรียนการสอนในช่วงกลางวัน ประกอบด้วยหมวดหลัก 4 หมวด คือ พุทธประวัติ ธรรมวิภาค วินัย และศาสนพิธี ในเวลาช่วงกลางคืนได้มีกิจกรรมในด้านระเบียบวินัย มารยาท ฝึกบำเพ็ญสมาธิ ฝึกสมถกัมมัฏฐาน การฝึกบรรยายธรรม ฝึกการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นในการฝึกอบรมนี้จึงได้ใช้วิธีการบรรยาย การสาธยาย การฝึกปฏิบัติ และการทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งการเป็นตัวแบบของพระภิกษุ พบผลจากการวิจัยว่า กลุ่มที่เข้ารับการฝึกอบรมทางศาสนา มีการเปลี่ยนแปลงวินัยในตนเอง ทศนคติต่อพุทธศาสนา และการรับรู้ต่อการละเมิดศีลห้าสูงขึ้นกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมทางศาสนา ซึ่งการฝึกอบรมเหล่านี้ มักจะเป็นกิจกรรมที่ทางสถาบันการศึกษาเป็นผู้จัดขึ้น จะเห็นได้ว่าครู/อาจารย์ เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมและปลูกฝัง ความรู้และการปฏิบัติทางพุทธแก่นักเรียน ดังที่ สมศักดิ์ ชุมสาย (2518 : 141) พบว่า เขาวชชรายงานว่าตนได้รับความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาจากที่บ้านเพียงร้อยละ 12.50 ในขณะที่รายงานว่าได้รับจากวัดและโรงเรียน รวมร้อยละ 57.91 และ พรสวัสดิ์ เพชรแดง (2528) พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพศชายและหญิงในกรุงเทพมหานคร รายงานว่า ได้รับความรู้ทางพุทธศาสนาจากบ้าน ร้อยละ 6.75 และ 7.17 ในขณะที่รายงานว่าได้รับความรู้ จากวัด และโรงเรียนรวมกัน ร้อยละ 71.18 และ 73.39 (จิรวัดมนาน มั่นยืน. 2536 : 15 - 16)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง (2517) ศึกษาอิทธิพลของสังคมต่อทัศนคติของเด็กวัยอนุพบว่าในเด็กบางประเภท ครูมีความสัมพันธ์ต่อจิตใจเด็กมากกว่าปกติ คือเด็กจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำมีทัศนคติต่อครูดีที่สุดใน และยังพบว่าเด็กในกลุ่มดังกล่าวบิดามีอิทธิพลต่อเด็กน้อยกว่าครู และเด็กจะยึดครูเป็นแบบอย่างและเชื่อฟังการอบรมสั่งสอนของครูมาก เพราะเห็นว่าครูเป็นบุคคลที่มีการศึกษาสูง และมีประสบการณ์ทางสังคมมาก ดังนั้นในการปลูกฝัง อบรมศีลธรรมของครูจึงมีอิทธิพลโดยตรงต่อเด็ก ความประพฤติของครูย่อมอยู่ในสายตาของเด็กเสมอ จากการวิจัยครูประถมศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมทางศาสนาของครูและการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาให้แก่เด็ก โดย อ้อมเดือน สดมณี และนงเล็ก สุขถิ่นไทย (2528) ได้ศึกษาครูจำนวน 200 คน จากโรงเรียน

ในกรุงเทพฯ 10 โรง จาก 2 สังกัดคือ สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร กับ กรุงเทพมหานคร พบผลว่าครูอาจารย์ที่รายงานว่าตนถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาให้แก่เด็กนักเรียนมากที่สุดคือ ครูที่ทำงานมานาน 16 - 30 ปี และพบว่า ครูในสังกัดกรุงเทพมหานคร ก็เป็นผู้ที่มีความขัดแย้งในสิทธิและหน้าที่ของตนมาก จะเป็นผู้ถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาไปสู่เด็กน้อย นอกจากนี้ บุญกอบ วิสมิตะนันท์ (2527) ได้ศึกษาธรรมชาติของครูไทยในภาคกลางโดยศึกษาครูประถมศึกษาจำนวน 593 คน จาก 30 โรงเรียน ซึ่งตั้งอยู่ในและนอกเขตวัดพบผลการวิจัยว่า ครูที่สอนจริยศึกษาเป็นผู้ที่มีความตระหนักในศีล 5 สติสัมปชัญญะ และหิริโอตตัปปะ สูงกว่าครูประเภทอื่น ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนเขตวัดสอนจริยธรรมได้ถูกหลักมากกว่า ครูจากโรงเรียนนอกเขตวัด ส่วนครูที่มีประสิทธิผลสูงในการปลูกฝังลักษณะทางพุทธศาสนา 3 ด้านแก่ศิษย์ คือครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์มากครูที่รู้จักวิธีการที่เหมาะสมในการปลูกฝังอบรมศิษย์และครูที่มีจริยธรรมสูงด้วย ส่วนในระดับมัธยมศึกษาได้กำหนดให้นักเรียนที่นับถือพุทธศาสนาทุกคน เลือกเรียนวิชาพุทธศาสนาดังนั้นครูจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังลักษณะทางพุทธมากเช่นกัน จากการศึกษาของ ศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2530) ได้ศึกษาวิธีการสอนวิชาพุทธศาสนาในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในโรงเรียนสาธิตแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ โดยวิธีการใช้กิจกรรมกลุ่มสร้างคุณภาพ ผลปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพุทธศาสนา ทัศนคติต่อพุทธศาสนา ความสนใจในวิชาพุทธศาสนาและมโนภาพเกี่ยวกับตนเองในวิชาพุทธศาสนาของนักเรียนที่วัดหลังจากการสอนสูงกว่าที่วัดก่อนการสอนอย่างชัดเจน นอกจากนี้มีการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนา ในโรงเรียนกับจิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าว ในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดย สุริยะ พันธดี (2536) ศึกษากลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 3 4 และ 5 ที่กำลังศึกษาใน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2535 จากโรงเรียนที่เป็นพุทธศาสนา 2 โรงเรียน และน้อย 2 โรงเรียน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา รวมทั้งสิ้น 540 คน พบผลงานวิจัยที่สำคัญคือ นักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามาก ปรากฏในนักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และนักเรียนที่มีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ทางพุทธศาสนาในโรงเรียนมาก และพบอีกว่านักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามาก มีการรับรู้คุณค่าของศาสนาสูง มีลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการก้าวร้าวมาก และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อย งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยเฉพาะจากครู

งานวิจัยที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งคือ เรื่อง การเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์กับลักษณะทางพุทธศาสนา และทางพฤติกรรมศาสตร์ของนักเรียนวัยรุ่น ของ หรรษา เลหาเสร์กุล (2537) ศึกษาโดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 ปีการศึกษา 2535 เป็นนักเรียนที่เข้า

เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ 145 คน และเพื่อนที่ไม่ได้เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์อีก 140 คน รวมทั้งสิ้น 285 คน พบผลว่า นักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มีความเชื่อทางพุทธสูงพบในกลุ่มนักเรียนที่บิดามีระดับการศึกษาต่ำ และนักเรียนจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูง แต่เป็นครอบครัวเสี่ยง ส่วนนักเรียนที่เข้าเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูงพบในนักเรียนหญิงอายุมาก อีกทั้งพบว่ากลุ่มนักเรียนที่บิดามารดามีการศึกษาต่ำ จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนาสูง ถ้าได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนมาก และได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทางพุทธศาสนาที่โรงเรียนจัดขึ้น การได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทางพุทธศาสนาในโรงเรียน และการสร้างเสริมความเป็นพุทธมามกะในครอบครัว เป็นตัวแปรที่มีบทบาทสำคัญในการทำนายลักษณะทางศาสนาเป็นอันดับแรก ๆ จะเห็นได้ว่างานวิจัยชิ้นนี้ ชี้ให้เห็นความสำคัญของประสบการณ์จากกิจกรรมทางพุทธศาสนา ในโรงเรียนซึ่งผู้ที่ดำเนินการจัดทำคือครูว่ามีผลต่อลักษณะทางศาสนาในนักเรียนวัยรุ่น เช่นความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ความผูกพันทางจิตใจ และการคบเพื่อนอย่างเหมาะสม

ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่า ครูที่อยู่ในเมืองซึ่งมีความเจริญจะมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดทางสังคมทางศาสนาให้แก่ นักเรียนของตน จึงน่าจะศึกษาว่า ครูประเภทใด ในลักษณะสิ่งแวดล้อมแบบไหน เช่น เป็นครูสังกัดใด โรงเรียนราษฎร์ หรือรัฐบาล เป็นครูประจำชั้นหรือไม่ เพศใด มีลักษณะทางจิตใจ เช่น ทศนคติต่อเด็ก สุขภาพจิต ความเชื่ออำนาจในตนมากน้อยเพียงใด จึงจะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดทางศาสนาสูงหรือต่ำ ในงานวิจัยฉบับนี้จึงนำตัวแปรการถ่ายทอดทางศาสนามาศึกษาเพื่อค้นหาสาเหตุว่า ตัวแปรใดที่จะส่งผลต่อการถ่ายทอดทางศาสนาของครูเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป

ลักษณะทางพุทธศาสนาของคนไทย

พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย รัชชละ 95 ของคนไทย จึงนับถือพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพุทธศาสนา ความเชื่อถือและหลักปฏิบัติต่าง ๆ ชีวมาตรกผสมผสานอยู่ในแนวคิดจิตใจและกิจกรรมแทบทุกด้านของชีวิตไทย ตลอดเวลายาวนาน พุทธศาสนาเข้ามามีส่วนให้เกิดพัฒนาในบุคคล ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมจากบิดา มารดา ครู เพื่อน ญาติพี่น้อง พุทธศาสนาจึงมีส่วนเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม (พระเทพเวที. 2532 : 14 - 15)

ความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อนั้นเป็นการรับรู้ และยอมรับว่าเป็นจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามศักยภาพและสิ่งแวดล้อมของบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้น แต่ในทางพุทธศาสนาถือว่าความเชื่อต้องเป็นไปตามหลักการใช้สติปัญญาและการใช้เหตุผลสามารถนำความเชื่อไปปฏิบัติได้ (พระเทพเวที. 2532 : 8) ดังนั้นความเชื่อในทางพุทธจึงหมายถึงการรู้และการยอมรับของบุคคลที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา อันประกอบด้วยส่วนที่สำคัญคือไตรสรณคมน์ กรรมและวิบากกรรม นรก สวรรค์ เอนกชาติ และนิพพาน เป็นเป้าหมายสูงสุดที่บุคคลได้รับรู้ตามหลักการใช้สติปัญญาและการใช้เหตุผล สามารถนำไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้ตนเองดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

พระรัตนตรัย อันประกอบด้วยองค์ 3 ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถือเป็นหลักยึดเหนี่ยวเบื้องต้นคือ **ความเชื่อในพระพุทธเจ้า** เป็นผู้ตรัสรู้ค้นพบความจริงตามธรรมชาติด้วยพระองค์เอง ทรงพ้นความเศร้าหมองของจิตใจหรือกิเลสด้วยพระองค์เอง ทรงพ้นความเศร้าหมองของจิตใจหรือกิเลสด้วยพระปัญญา ทรงสามารถอบรมสั่งสอนแนะนำผู้ที่สมควรฝึก ทรงประกาศแบบแห่งการปฏิบัติอันประเสริฐ บริสุทธิ บริบูรณ์ **ความเชื่อในพระธรรม** คือ มั่นใจในความจริงที่พระพุทธเจ้าค้นพบ และทรงประกาศสั่งสอน เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ให้ผลไม่จำกัดกาลเวลา พระธรรมที่ทรงแสดงมีทั้งสิ้น 84,000 พระธรรมขันธ์ **ความเชื่อในพระสงฆ์** คือ มั่นใจว่าสาวกของพระพุทธเจ้าเป็นอริยบุคคล เช่น ผู้สืบต่อ และเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน สรุปได้ว่าความเชื่อในพระรัตนตรัยคือ ความมั่นใจในพระพุทธเจ้าว่ามีจริง รู้จริง ดีจริง จึงเชื่อว่า พระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ เป็นจริง ดีจริง และเชื่อในพระสงฆ์สาวกหรือหมู่ชนที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมนั้นว่ามีได้จริง ได้มีจริง ควรจะมีจริง และควรเข้าร่วมจริง (พระเทพเวที. 2532 : 418, 729 และ 911)

กฎแห่งกรรม มีหลักกว้าง ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คือ เหตุกับผลย่อมจะต้องสอดคล้องกันเสมอไป เหตุเป็นเช่นไรผลก็ย่อมเป็นเช่นนั้น กรรมกับผลของกรรมย่อมจะต้องสอดคล้องกัน ถ้ากระทำความดีผลที่ได้รับก็ต้องเป็นผลดี ถ้ากระทำความชั่ว ผลที่ได้รับก็ต้องเป็นผลชั่ว กรรมในทางธรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือเป็นไปด้วยความจงใจ ทำพูด คิด (พระเทพเวที. 2532 : 157) ตอนหนึ่งของพุทธพจน์ ในอภิธรรมปิฎกเจกสูตร "หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามี กรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะได้รับผลของกรรมนั้น" (งามตา วนินทานนท์. 2536 : 14)

จะเห็นว่าพุทธศาสนาสอนให้ชาวพุทธเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย คนไทยที่เลื่อมใสในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาย่อมมีความเชื่อในเรื่องนี้

กฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด (เอนกชาติ) นรกสวรรค์ และการให้ความสำคัญต่อชีวิตในปัจจุบัน

หลักธรรมในพุทธศาสนาสอนให้ชาวพุทธตระหนักในกฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิดหรือวัฏสงสาร คนเราทุกคนล้วนเกิดมาแล้วทั้งสิ้นนับชาติไม่ถ้วน และเกิดในภพภูมิที่ดีบ้างไม่ดีบ้างตามกฎแห่งกรรมที่ทำไว้ทั้งดีและชั่ว ก็ยังมีเล่ห์ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบนั้น ผลที่บุคคลจะประสบในชาติหน้า อาจเป็น นรก สวรรค์ หรือโลกมนุษย์ สุดแต่การกระทำของแต่ละบุคคล (งามตา วนิทานนพ. 2536 : 15 - 16 ; อ้างอิงจาก พระเทพเวที. 2532 : 198-199) เรื่องชาติก่อน ชาติหน้า นรกสวรรค์ เป็นเรื่องที่มีจริงตามคำสอนในพุทธศาสนา เมื่อว่าตามหลักฐานคัมภีร์ และแปลตามตัวอักษรในแง่ของการพิสูจน์ ท่านอธิบายไว้ว่า ต้องพิสูจน์ด้วยจิตหรือชีวิต ไม่เช่นนั้นก็ทำได้เพียงค้นหาหลักฐานมาให้ดู และวิเคราะห์เหตุผลให้ฟังเท่านั้น ส่วนตัวแท้ของเรื่องเป็นสิ่งที่เหนือสามัญวิสัย สำหรับคนสามัญก็คงอยู่ในขั้นศรัทธาหรือมีความเชื่อตนเอง ไม่ว่าใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อหรือพยายามพิสูจน์กันเพียงใด สิ่งที่ไม่มีการหลีกเลี่ยงได้นั้น ทุกคนต้องเกี่ยวข้องและเป็นที่สืบต่อออกไปของชีวิตข้างหน้าทั้งที่เชื่อหรือไม่เชื่อว่ามีนั้นด้วย ผู้ที่นับถือพุทธศาสนาจำต้องประกอบด้วยความเชื่อในเรื่องกรรม ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 ประเภท (อภิญาญา โพรศรีทอง. 2536 : 34 ; อ้างอิงจาก พระโสภณคณาภรณ์. 2522 : 287) 1) กัมมสัทธา เชื่อความมีอยู่ของกรรม 2) วิบากสัทธา เชื่อในผลที่เกิดขึ้นตามสมควรแก่กรรมที่บุคคลได้กระทำลงไป 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อในความสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน จะเห็นได้ว่า ถ้าบุคคลใดมีความเชื่อในเรื่องนี้ จะทำให้บุคคลนั้นเลือกที่จะกระทำกรรมที่เป็นกุศล มีความแน่วแน่ในการทำความดี มีจิตใจดีเพื่อที่จะได้รับผลของการกระทำเป็นความดี มีความสุข ไม่มีทุกข์

นิพพาน พระเทพเวที (2532 : 261) ให้คำแปลโดยพยัญชนะว่า นิพพาน มาจาก นิ อุปสรรค (แปลว่า ออกไป หมดไป ไม่มีเลิก) + พาน (แปลว่า พัด ไป เครื่องร้อยรัด) ใช้เป็นกิริยาของไฟหรือการดับไฟ แปลว่า ดับไฟ หรือดับร้อน หมายถึง หายร้อน เย็นลง หรือเย็นสนิท แสดงภาวะทางจิตใจ แปลว่า เป็นเครื่องดับกิเลส คือทำให้ราคะ โทสะ โมหะหมดสิ้นไป หรือแปลว่าไม่มีต้นเหตุเครื่องร้อยรัดหรือออกไปแล้ว จากต้นเหตุที่เป็นเครื่องช่วยติดไว้กับภพ จากหลักธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา (งามตา วนิทานนพ. 2536 : 16 - 17 ; อ้างอิงจาก พระเทพเวที. 2532 : 371 - 374) ได้สรุปถึงคุณค่าและลักษณะพิเศษ ที่พึงสังเกตเกี่ยวกับนิพพานไว้ 3 ประการดังนี้ ประการแรก นิพพานซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ในพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่อาจบรรลุได้ในชาตินี้ นิพพานเป็นสิ่งที่มนุษย์

สามารถประจักษ์แจ้งได้ในชีวิตปัจจุบันเมื่อเพียรพยายามทำตัวให้พร้อมพอไม่ต้องรอให้ถึงชาติหน้า ประการที่สอง นิพพานเป็นจุดหมายที่ทุกคนเข้าถึงได้ ไม่จำกัดชาติ ชั้น วรรณะ หลัองหรือชาย คุฤห์สตร์หรือบรรพชิต บุคคลทุกคนเมื่อมีความชอบ ความต้องการเพียรพยายาม มีความพร้อมแล้วก็ สามารถบรรลุนิพพานได้ ประการที่สาม นิพพานอำนวยความสะดวกที่ยิ่งกว่าลำพังความสำเร็จทางจิตจะให้ได้ การบรรลุนิพพาน แม้จะอาศัยความสำเร็จทางจิต คือ ฉานสมาบัติ เป็นพื้นฐานอยู่บ้างไม่มากก็น้อย และผู้บรรลุนิพพานก็มีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จทางจิตเหล่านั้น เป็นความหลุดพ้น แม้ จากความสำเร็จทางจิตใจนั้น เป็นสิ่งที่ประจักษ์แจ้งต่อเมื่อสามารถก้าวล่วงความสำเร็จทางจิตไปได้

สรุปว่า ความเชื่อด้านสำคัญ ๆ ในพุทธศาสนา อันได้แก่ ความเชื่อในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม กฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด (เอนกชาติ) นรก สวรรค์ การให้ความสำคัญกับชีวิตในปัจจุบันและ ความเชื่อเรื่องนิพพานจึงเป็นเนื้อหาในแบบวัดความเชื่อทางพุทธศาสนา

แบบวัดความเชื่อทางศาสนา จากการประมวลเอกสารทั้งในประเทศและต่างประเทศของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533) พบว่ามีการวัดกันหลายรูปแบบ ในต่างประเทศ เน้นการวัด ทศนคติต่อศาสนาเป็นสำคัญ วัดการรับรู้คุณค่า (ค่านิยม) ของศาสนาทางด้านประโยชน์หรือโทษ การวิจัยของไทยนิยมวัดลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลเป็นด้านต่าง ๆ เช่น ชันติ โสรัจจะ สันโดษ อิทธิบาท เป็นต้น สำหรับประเทศไทยนักวิจัยมัก จะศึกษาความเชื่อทางพุทธคู่กับการปฏิบัติทาง ศาสนา ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเครื่องมือวัดความเชื่อทางพุทธของงานวิจัยบางเรื่องเพื่อเป็นแนวทาง ในการศึกษา งานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนาของไทย ส่วนใหญ่มักเป็นการศึกษาความ เชื่อของชาวชนบทไทย (หรรษา เลหาเสรีกุล.2537: 22 ; อ้างอิงจาก นิยม คำานวณมาสก. 2512 : 300 - 335) ศึกษาลัทธิความเชื่อบางอย่างของหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือของไทย โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด พบว่า ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องบุญบาป ชั่วบุญวิญญาน เทวดาผี และอื่น ๆ ตายแล้วต้องเกิดใหม่ เมื่อมีทุกข์ชาวบ้านจะยึด บิดา มารดา บรรพบุรุษ และคุณ พระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

ต่อมา ดารารัตน์ เชื้อมชิต (2512) สร้างแบบสอบถามความเชื่อทางพุทธ แบบมาตราส่วน ประเมินค่า ซึ่งมีเนื้อหาความเชื่ออันเป็นหลักของพุทธศาสนา สุนทรี โคมิน และสนิท สมักรการ (2522) ได้ทำการสำรวจทัศนคติและความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยมีกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งใน กรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดจำนวนประมาณ 2,500 คน ประเด็นที่ถามมี 5 ประเด็นด้วยกัน คือ (1) ทัศนคติเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาต่อชีวิต (2) ความเชื่อเรื่องบุญวาสนา (3) ความเชื่อเรื่องกฎ แห่งกรรม (4) ความเชื่อเรื่องผลของกรรมเก่า และ (5) ทัศนคติเกี่ยวกับวิธีการแสวงหาความสุขทางใจ ประเด็นทั้งห้านี้ถูกนำมาตั้งเป็นคำถาม 5 ข้อเพื่อถามผู้ถูกศึกษาเช่น "ศาสนามีอิทธิพลต่อความคิด

และชีวิตของท่านแค่นั้น" คำตอบที่คาดหวังก็มีเพียง "มีอิทธิพลมาก" หรือ "มีอิทธิพลบ้าง" ส่วนคำถามอีก 4 ข้อ ถามในแง่ "เห็นด้วย" หรือ "ไม่เห็นด้วย" จากนั้นจึงนำคำตอบทั้งหมดมาคิดเป็นร้อยละตามประเภท ของตัวแปรภูมิหลัง คือ ชาวเมืองหรือชาวชนบท ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ อายุ และเพศ ผลวิจัยพบว่าชาวชนบทมีทัศนคติและความเชื่อทางศาสนาในประเด็นต่างๆ สูงกว่าชาวเมือง ผู้มีระดับการศึกษาต่ำมีความเชื่อทางศาสนามากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง ผู้ที่มีอาชีพชาวไร่ชาวนา ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ จะมีความเชื่อมากกว่าอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะอาชีพธุรกิจ การค้าและข้าราชการ ผู้ใหญ่ตอนกลาง และตอนปลาย มีความเชื่อทางศาสนามากกว่ากลุ่มวัยรุ่นและผู้ใหญ่ตอนต้น

เพ็ญแข ประจวบจันทน์ และอ้อมเดือน สดมณี (2529) ได้วิจัยเรื่องการยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทย เครื่องมือที่ใช้วัดเป็นแบบสอบถามชนิดปลายเปิด 2 ฉบับที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน ถามบิดามารดาและเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4, 5 และ 6 ถามในเรื่องการเห็นประโยชน์ของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของตน ความเชื่อทางพุทธศาสนา ค่านิยมทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติตามความเชื่อรวมถึงการอบรมสั่งสอนบุตรให้ปฏิบัติตามความเชื่อและค่านิยม สำหรับเนื้อหาความเชื่อและค่านิยมทางพุทธนั้น เป็นการถามผู้ตอบว่ามี ความเชื่อในเรื่องบาป บุญ กฎแห่งกรรม ความสันโดษ ความหลุดพ้นหรือไม่ เพราะเหตุใด เช่น (0) ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพราะอะไร ถ้าผู้ตอบเชื่อในสิ่งที่ถาม ผู้ตอบมีอาการปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ๆ อย่างไร นอกจากนี้ยังมีคำถามเกี่ยวกับ การถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนาของบิดามารดาแก่บุตรของตนมาน้อยเพียงใด และใช้วิธีการอย่างไร จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กและวัยรุ่น มีความเชื่อตามหลักศาสนามาก แต่ผู้ใหญ่ตอนต้นมีความเชื่อน้อยลง ส่วนผู้ใหญ่ตอนกลางนั้นกลับมีความเชื่อทางศาสนาเพิ่มสูงขึ้นอีก ผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุนทร โคมิน และสนธิ สมัครการ (2522)

วันชัย มีกลาง (2530) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติ และการได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนา ของนิสิตชายหญิงจากมหาวิทยาลัย หลายแห่งในกรุงเทพฯ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวัดเจตคติต่อพุทธศาสนา เป็นแบบวัดประเภทประเมินค่า แบ่งแบบวัดเป็น 3 ตอน คือ เจตคติต่อความเชื่อในหลักพุทธศาสนา เจตคติต่อหลักกรรม และเจตคติต่อการปฏิบัติตามหลักกรรมและประเพณีบางอย่างของพุทธศาสนา แต่ละตอนมีข้อคำถาม 10 ข้อ รวมจำนวนแบบวัด 30 ข้อ ลักษณะของคำถามเป็นประโยคประกอบมาตราวัด 6 หน่วย มีค่าความเชื่อมั่น .98 สำหรับเนื้อหาที่ใช้วัด ได้แก่ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรม นรกสวรรค์ บุญบาป และเรื่องนิพพาน ตัวอย่างคำถามในแบบวัด เช่น (0) ความเชื่อเรื่องชาติหน้ามีจริงเป็นเรื่องมงาย สำหรับคำตอบที่ให้เลือกตอบเป็นมาตราส่วน 6 หน่วย ตั้งแต่ "เห็นด้วยอย่างยิ่ง จนถึง ไม่เห็นด้วย

อย่างไร้" ผลการวิจัยพบว่าเจตคติต่อพุทธศาสนาของนิสิตในกลุ่มตัวอย่างรวมมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติทางศาสนา นิสิตที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากบิดามารดาสูงมีเจตคติที่ดีต่อพุทธศาสนามากกว่านิสิตที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาต่ำ

ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2533) วิจัยลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชของพระสงฆ์และสามเณรในภาคใต้ ได้สร้างแบบวัดความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนา เนื้อหาในแบบวัดเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องประโยชน์ของการบวชเรียนที่มีต่อตนเอง และบิดามารดา เรื่องกฎแห่งกรรม การเห็นความสำคัญของภิกษุสามเณร ความมีศีลธรรม การเป็นคนมักน้อย และการยอมรับในประเพณีของชาวพุทธ ที่เกี่ยวข้องกับการบวชเรียน ตัวอย่างข้อคำถามในแบบวัด เช่น (0) ท่านเชื่อว่า การบวชจะทำให้พ่อแม่ได้บุญอย่างแน่นอนหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ สามเณร และฆราวาส ซึ่งมาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธสูง (วัดโดยผู้ตอบประเมินความเชื่อ ความศรัทธา การปฏิบัติตามประเพณีทางพุทธศาสนา ของประชาชนในละแวกบ้านที่ผู้ตอบอาศัยอยู่) มีจิตลักษณะเชิงพุทธด้านต่าง ๆ ดังกล่าวสูงกว่า พระ/เณร และฆราวาส ที่มาจากชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธต่ำ ทางด้านครอบครัวก็พบว่าพระสงฆ์ สามเณร และฆราวาส ที่รู้สึกว่าจะครอบครัวให้ความรักความอบอุ่นมาก เป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมเชิงพุทธ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการบวช คาดหมายถึงระยะเวลาในการบวช คาดหมายถึงสภาพที่ดีในการบวช และมีความตั้งใจในการปฏิบัติกิจของสงฆ์มากกว่าพระ เณร และฆราวาสที่รู้สึกว่าจะครอบครัวให้ความรักและความอบอุ่นน้อย และยังพบว่าการมีบิดาเป็นแบบอย่างทางพุทธ การอยู่ในชุมชนที่มีคุณภาพทางพุทธ และการได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว เป็นตัวแปรที่สามารถร่วมกันทำนายจิตลักษณะเชิงพุทธด้านความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธได้

สรุป จากการประมวลผลการวิจัย ความเชื่อทางพุทธของคนไทยประเภทต่าง ๆ ได้ว่าคนไทยยังมีความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม บาปบุญ และมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เมื่อยามมีความทุกข์ชาวชนบทจะมีทัศนคติและความเชื่อทางพุทธศาสนาสูงกว่าชาวเมืองผู้มีระดับการศึกษาต่ำ จะมีความเชื่อมากกว่าผู้มีระดับการศึกษาสูง ผู้ใหญ่ตอนกลางและตอนปลายจะมีความเชื่อทางศาสนามากกว่า กลุ่มวัยรุ่นและผู้ใหญ่ตอนต้น เด็กที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากบิดามารดาสูงมีเจตคติที่ดีต่อพุทธศาสนามากกว่าเด็กที่ได้รับการถ่ายทอดต่ำกว่า ส่วนพระ เณร และฆราวาสที่รู้สึกว่าครอบครัวให้ความรักความอบอุ่นมาก จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อและค่านิยมเชิงพุทธ และเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง ดังนั้นเด็กจะมีความเชื่อทางพุทธสูงหรือต่ำ ก็ขึ้นกับการได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากผู้ใหญ่ ซึ่งอาจเป็นคนในครอบครัว หรือในสังคมเมืองได้แก่ ครูซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อเด็กขณะเดียวกันความเชื่อของครู จะส่งผลต่อพฤติกรรมการถ่ายทอดทางศาสนาแก่เด็กด้วย

การปฏิบัติทางพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำของบุคคล ในชีวิตประจำวันตามหลักธรรม คำสั่งสอนของศาสดาที่ตนนับถือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกผู้สืบทอดพุทธศาสนา การปฏิบัติถือเป็นสิ่งสำคัญในการนับถือศาสนา ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ชี้ให้เห็นว่า การนับถือศาสนาใดก็ตามสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติตามคำสอนของศาสนานั้น ๆ โดยได้ให้ความหมายของศาสนาว่า ไม่ใช่คำสั่งสอนแต่เป็นการปฏิบัติ พระเทพเวที (2532) ได้อธิบาย ถึงหลักธรรมปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนทั่วไป 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ การบริจาคทาน การรักษาศีล และการปฏิบัติสมาธิภาวนา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นการปฏิบัติเบื้องต้น เกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา การปฏิบัติทานและศีล เพื่อขัดเกลาจิตใจภายในให้เจริญองกงามขึ้น โดยใช้การกระทำภายนอกเป็นเครื่องมือ ส่วนการปฏิบัติในขั้นสมาธิ ภาวนา เน้นหนักภายในจิตใจโดยตรง หลักปฏิบัติทั้ง 3 ประการนี้ (1) ทาน คือการให้ การสละ และการเผื่อแผ่แบ่งปันทรัพย์สินของเครื่องใช้ยังชีพ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นการให้เพื่ออนุเคราะห์ผู้ยากไร้ ตกทุกข์ ขาดแคลน มีความมุ่งหมาย เพื่อกำจัดความโลภ ความเห็นแก่ตัวเสีย ซึ่งเรานิยมเรียกว่าทำบุญ นอกจากวัตถุประสงค์ของแล้วการให้ความรู้ ให้ธรรมะ ให้ความร่วมมือในการบำเพ็ญกิจที่ต้งาม และให้ภัยทาน ก็ถือเป็นการให้ทานที่มีคุณค่ายิ่ง (2) ศีล แปลว่า ปกติ คือการปฏิบัติที่เป็นการควบคุมรักษากาย วาจา ของตนไว้ให้บริสุทธิ์หรือให้สงบ มีความมุ่งหมายเพื่อควบคุมโทสะ ความโหดร้าย หยาบคายทางกาย วาจา รักษาตนไว้ไม่ให้เสียกาย ศีลพื้นฐานขั้นต้นที่สุดคือ ศีลห้าได้แก่ (1) เว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย (2) เว้นจากการลักขโมย เบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน (3) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหงน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจของผู้อื่น (4) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ประทุษร้าย หรือประโยชน์ของเขาด้วยวาจา (5) เว้นจากการเสพเครื่องดองของมีนเมา สิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท ก่อความเสียหายเพราะขาดสติ

ภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตใจให้เจริญด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ให้เข้มแข็งและหนักแน่นการบำเพ็ญเพียรทางจิต มีความมุ่งหมายเพื่อกำจัดโมหะ (ความหลง) และอวิชชา (ความไม่รู้) ให้สิ้นไปตามลำดับ จนกระทั่งใจเป็นอิสระจากกิเลสได้ ในส่วนนี้ได้แก่ การสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ เป็นการทำความใจให้สงบ และการใช้ปัญญาพิจารณาจนเกิดรู้แจ้งในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง

สรุปว่า ระบบบุญสิกขาหรือบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา เป็นธรรมสำหรับคฤหัสถ์ ในการวิจัยนี้ เครื่องมือที่ใช้จะมีเนื้อหาของบุญสิกขาเป็นหลักสำคัญ

แบบวัดการปฏิบัติทางพุทธศาสนา จากการประมวลเอกสารพบว่า งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและค่านิยมทางพุทธศาสนา มักจะวัดการปฏิบัติตามความเชื่อหรือการปฏิบัติตามหลักธรรม

คำสอนของพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วยเสมอ วิลาสลักษณ์ ชวัลลี (2522) ได้ประมวลผลการวิจัยทัศนคติของเด็กไทยต่อพุทธศาสนา จากปริญญาานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาโทที่ทำได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 จนถึง พ.ศ. 2518 รวม 10 เรื่อง ศึกษาตั้งแต่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงนิสิตนักศึกษา ผู้ประมวลสรุปว่าเยาวชนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาอยู่บ้าง (สุริยะ พันธดี. 2536 : 8)

วันทนีย์ วิชัยคำ (2515) วิจัยนิสิตในคณะต่าง ๆ เกี่ยวกับทัศนคติต่อพุทธศาสนา พบว่านิสิตคณะศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 มีทัศนคติต่อพุทธศาสนามากกว่านิสิตคณะเดียวกันที่อยู่ชั้นปีที่ 1 นิสิตหญิงมีทัศนคติต่อการปฏิบัติตามศีลธรรมมากกว่านิสิตชาย วันชัย มีกลาง (2530) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง เจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติตามและการได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาของนิสิตชายหญิง พบว่า เจตคติ ความรู้ความเข้าใจ และการได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากบิดามารดา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติตามหลักศาสนาในพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิสิตที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากบิดามารดาสูง เป็นผู้ที่มีเจตคติและการปฏิบัติตามหลักคำสอนในพุทธศาสนาสูงกว่าผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดทางศาสนามต่ำ แบบสอบถามซึ่งใช้วัดการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา สร้างโดยอาศัยแนวทางของคณะผู้วิจัยความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็นการปฏิบัติตามความเชื่ออันเป็นหลักทางพุทธศาสนา การปฏิบัติตามหลักธรรม และการปฏิบัติตามประเพณี บางอย่างของพุทธศาสนา ลักษณะแบบวัดเป็นประโยคข้อความประกอบด้วยมาตราส่วน 6 หน่วย เนื้อหาในแบบวัดถามเกี่ยวกับการปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรม นรก-สวรรค์ บุญบาป นิพพาน การปฏิบัติตามหลักอริยสัจ 4 ตัวอย่างข้อความ (0) ในการดำเนินชีวิตท่านทำผิดศีลห้า เช่น ฆ่าสัตว์ แม้จะเป็นสัตว์เล็ก ๆ เช่น ยุง แมลงต่าง ๆ บ่อยครั้งเพียงใด ผลที่ได้ พบว่า นิสิตที่ได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนามากเท่าใด จะมีการปฏิบัติตามหลักคำสอนมากเท่านั้น พบชัดเจนในกลุ่มนิสิตหญิงมากกว่านิสิตชาย และพบในกลุ่ม นิสิตที่บิดามีการศึกษาระดับปานกลางมากกว่านิสิตที่บิดามีการศึกษาระดับสูงและต่ำ นอกจากนี้ยังพบว่า การได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาจากบิดามารดา เจตคติต่อพุทธศาสนา และความรู้ ความเข้าใจในศาสนาพร้อมกันสามารถทำนายการปฏิบัติทางพุทธของนิสิตประเภทต่าง ๆ ได้ร้อยละ 23 - 63 ตัวแปรการได้รับการถ่ายทอดทางศาสนาจากบิดามารดาส่งผลต่อการปฏิบัติตามหลักคำสอนในพุทธศาสนาสูงที่สุด ในกลุ่มนิสิตที่บิดามารดามีอาชีพใช้แรงงานชั้นสูง (งามตา วรินทร์านนท์. 2536 : 24 - 25)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533) ทำการวิจัยเรื่องความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตและการทำงาน และจริยธรรมของคนไทย ได้สร้างแบบวัดการ

ปฏิบัติทางพุทธศาสนา ประกอบด้วยคำถาม 10 ประโยค มีมาตราวัด 6 หน่วยจาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" เป็นประโยคที่คัดเลือกไว้จากการนำประโยคจำนวน 27 ประโยค ไปทดลองใช้กับกลุ่มชมราวาสจำนวน 159 คน แต่ละประโยคมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 4.55 ถึง 11.06 ค่าความเชื่อมั่นได้แบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .77 ผู้วิจัยได้นำแบบวัดนี้ไปให้ พระสงฆ์ 121 รูปตอบด้วย และนำคะแนนจากการตอบของกลุ่มพระสงฆ์มาเปรียบเทียบกับ คะแนนที่ได้ในกลุ่มชมราวาส เพื่อหาความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ด้วยวิธีการแบบรู้จักกลุ่ม (Known-group technique) ได้ค่าที่เท่ากับ 6.02 สำหรับงานวิจัย ที่ใช้แบบวัดการปฏิบัติทางพุทธชุดนี้ มีงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน นักศึกษาหลายชิ้น เช่น หรรษา เลหาเสรีกุล (2537) ศึกษาเรื่องการเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ กับลักษณะทางพุทธศาสนาและทางพฤติกรรมศาสตร์ของนักเรียนวัยรุ่น พบว่า นักเรียนที่เข้าเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูงพบในนักเรียนหญิงอายุมาก กลุ่มนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวสภาวะเสี่ยงจะมีการปฏิบัติทางพุทธสูง ถ้าได้รับการส่งเสริมความเป็นพุทธมามกะมากจากครอบครัว และยังพบอีกว่านักเรียนที่ได้รับการส่งเสริมจากกิจกรรมทางพุทธศาสนาสูง (ระยะเวลาที่เข้าเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ และการได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในโรงเรียนสูง) และได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวแบบรักสนับสนุนและส่งเสริมความเป็นพุทธมามกะสูง จะเป็นผู้มีการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูง (ทำนายได้ 41%) ในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และในกลุ่มนักเรียน ที่ครอบครัวมีระดับทางเศรษฐกิจสูง) และที่สำคัญคือ พบว่านักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธสูงก็จะมีผลดีทางจิตใจและการคบเพื่อนอย่างเหมาะสมมากด้วย

วรรณะ บรรจง (2537) ศึกษาเรื่องลักษณะทางศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ ของเยาวชนไทย จากชุมชนแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองในภาคใต้ มีกลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนรวม 401 คน พบผลวิจัยว่าเยาวชนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาในปริมาณสูง มีความเชื่ออำนาจในตน การคบเพื่อนอย่างเหมาะสมในปริมาณสูง และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยลง สุวิยะ พันธุ์ดี (2536) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาจากโรงเรียนที่เน้นพุทธศาสนา 2 โรงเรียน และน้อย 2 โรงเรียน รวม 540 คน พบผลวิจัยที่สำคัญ คือ ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา การรับรู้คุณค่าของศาสนา มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อกัน แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมก้าวร้าวคือ นักเรียนที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา มาก มีทัศนคติที่ดีต่อการก้าวร้าวมาก และพฤติกรรมก้าวร้าวน้อย ส่วน จิรวัฒน์ มั่นยืน (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่องประสบการณ์ในมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางพุทธศาสนาและทางจิต

ของนิสิตในกรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิต รวม 260 คน มีทั้งเป็นสมาชิกของชมรมพุทธศาสนา และไม่ได้เป็นสมาชิก พบผลจากการวิจัยที่สำคัญว่า นิสิตที่ได้รับประสบการณ์เป็นสมาชิกของชมรมพุทธศาสตร์ ประสบการณ์ทางพุทธจากวิชาที่เรียน และประสบการณ์จากการบวชในพุทธศาสนาสูงทั้ง 3 ด้าน จะเป็นผู้ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูง นิสิตที่มีบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมากจะมีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธสูง รวมทั้งพบว่า ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับลักษณะเหตุผลเชิงจริยธรรม คือ นิสิตที่มีความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนามากเท่าใด จะเป็นผู้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง

สรุปได้ว่า ในกลุ่มตัวอย่างนักเรียน และนิสิตที่มีการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธและการปฏิบัติทางพุทธสูงจะมีความผาสุกทางจิตใจสูง การคบเพื่อนอย่างเหมาะสมมาก มีความเชื่ออำนาจในตนสูง พฤติกรรมก้าวร้าวน้อยลง มีทัศนคติไม่ตีต่อการก้าวร้าวมาก เหตุผลเชิงจริยธรรมสูง

ส่วนงานวิจัยที่มีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใหญ่ ได้แก่ งานของ อภิญา โพธิ์ศรีทอง (2536) ศึกษาเรื่องตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการพยาบาลผู้ป่วยสูงอายุของพยาบาลในสังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นพยาบาลในสังกัดกรมการแพทย์ จำนวน 293 คน พบผลการวิจัยที่สำคัญว่า ตัวแปรที่สามารถทำนายพฤติกรรมการพยาบาล ผู้ป่วยสูงอายุได้เป็นอันดับหนึ่งคือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และในกลุ่มพยาบาลที่มีความใกล้ชิด ธรรมะมาก ตัวทำนายพฤติกรรมการพยาบาลผู้ป่วยสูงอายุที่สำคัญคือ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา เช่นกัน

งามตา วนิทานนท์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของบิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร มีกลุ่มตัวอย่างเป็นบิดาหรือมารดาของเยาวชนจำนวน 545 คน พบผลว่า บิดามารดาที่มีลักษณะทางพุทธสูงคือ มีความเชื่อ การปฏิบัติ และวิถีชีวิตแบบพุทธสูงพร้อมทั้ง 3 ด้าน ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบว่า บิดามารดาที่มีความเชื่อการปฏิบัติ หรือวิถีชีวิต แบบพุทธด้านใดด้านหนึ่งสูงเพียงด้านเดียว ก็สามารถให้การอบรมเลี้ยงดูบุตร ตามแนวพุทธ มากกว่าบิดามารดาที่มีความเชื่อ การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตแบบพุทธ ด้านใดด้านหนึ่งต่ำ และพบว่า ลักษณะทางพุทธศาสนา 3 ด้านร่วมกัน สามารถทำนายการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธได้ในระดับสูง สรุปได้ว่า บิดามารดาที่ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรเพื่อส่งเสริมให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ตามแนวพุทธศาสนานั้น เป็นบิดามารดาที่มีลักษณะทางพุทธสูง เป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี และให้การปฏิสัมพันธ์กับบุตรอย่างใกล้ชิด และมีคุณภาพ

สรุปได้ว่า ความเชื่อทางพุทธและการปฏิบัติทางพุทธ เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลและทำนายพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญทั้งในกลุ่มนักเรียน นิสิต และบิดามารดาของเด็กนักเรียน

ดุชฎี โยเฮลา และคณะ (2538 : 77 - 78) ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนา ลักษณะทางจิต และผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของครูและพยาบาล ผลการวิเคราะห์ในกลุ่มครู พบว่าการปฏิบัติทางพุทธศาสนา และวิถีชีวิตแบบพุทธ เป็นตัวแปรเชิงสาเหตุมีอิทธิพลเป็นบวกต่อการปฏิบัติงานตามแนวพุทธ (ได้แก่การทำงานโดย ยึดหลักอิทธิบาท 4) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐาน .12 และ .06 ตามลำดับ และในกลุ่มพยาบาล พบว่า วิถีชีวิตแบบพุทธส่งผลทางตรงโดยมีอิทธิพลเป็นบวกต่อการปฏิบัติงานพยาบาล มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลมาตรฐานเป็น .31 นอกจากนี้ในการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเปรียบเทียบตัวทำนายชุดลักษณะทางพุทธศาสนา และลักษณะทางจิต ในกลุ่มพยาบาล พบว่าตัวแปรชุดลักษณะทางพุทธศาสนาอธิบายผลการปฏิบัติงานได้สูงกว่าตัวแปรลักษณะทางจิต

ในการวิจัยที่ศึกษาเรื่องพระพุทธรูปศาสนาใน 25 ปีที่ผ่านมา ดุชฎี โยเฮลา และคณะ(2538 : 78) ได้แบ่งงานวิจัยออกเป็น 4 กลุ่มคือ งานวิจัยกลุ่มที่หนึ่ง ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติทัศนคติ การรับรู้คุณค่าทางศาสนาเป็นงานวิจัยของ พัชรา เกกานนท์ (2512) วันทนีย์ วิชัยคำ (2515) นกเล็ก สุขทินไทย (2517) โดยที่งานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งเน้นการหาคำตอบว่ากลุ่มตัวอย่างมีลักษณะทางพุทธศาสนาในปริมาณมากน้อยอย่างไร งานวิจัยกลุ่มที่สองศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางพุทธศาสนากับลักษณะหรือพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น งานวิจัยของ พัชนี ศรีทองนาค (2518) สุริยะพันธ์ดี (2536) และวรรณะ บรรจง (2537) งานวิจัยในกลุ่มที่สาม ศึกษาความเป็นเหตุและผลของการฝึกอบรมทางศาสนาต่อลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น งานวิจัยของ จกาศ ช่วยโต และดวงเดือน พันธมนาวิน (2536) ธาณี กลิ่นเกษร (2537) ผลการวิจัยทั้งสามกลุ่ม ชำ้กันมีข้อสรุปที่คล้ายกันว่า ลักษณะทางพุทธศาสนามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลักษณะทางจิต และพฤติกรรมอื่น ๆ สำหรับการวิจัยในกลุ่มที่สี่ ศึกษาในเรื่องพฤติกรรมการทำงาน ซึ่งงานวิจัย ในกลุ่มนี้ได้แก่ งานวิจัยของ ดุชฎี โยเฮลา และคณะ (2538 : 77 - 87) ซึ่งหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนา ลักษณะทางจิต และผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของครูและพยาบาล พบผลการวิจัยว่า คนไทยในวัยทำงานที่ประกอบอาชีพครูและพยาบาล มีลักษณะทางพุทธศาสนา (ความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และวิถีชีวิตแบบพุทธ) อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างไปทางสูง โดยครูมีลักษณะทางพุทธต่ำกว่าพยาบาลเล็กน้อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มครู พบว่า การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และวิถีชีวิตแบบพุทธเป็นตัวแปรเชิงสาเหตุ มีอิทธิพลเป็นบวกต่อการปฏิบัติงานตามแนวพุทธ สอดคล้องกับ ปริญา ณ วันจันทร์ (2536) ที่ศึกษาพบว่า การปฏิบัติทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธ สามารถทำนายประสิทธิภาพในการทำงานของครูได้

สรุปได้ว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา เป็นตัวแปรเชิงสาเหตุที่สำคัญต่อพฤติกรรมต่าง ๆ หลายประการ ดังนั้นในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงคาดว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธ และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาสูง จะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาต่ำกว่า

ลักษณะทางจิตสังคมของครูกับการถ่ายทอดทางศาสนา

จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยพบว่า ลักษณะทางจิตสังคม ได้แก่ ทักษะที่ดีของนักเรียน ความมีสุขภาพจิตดี และความเชื่ออำนาจในตน มีความเกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางศาสนา ดังต่อไปนี้

ทัศนคติต่อนักเรียนกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน จะหมายถึงพฤติกรรมทางความคิด ทางวาจา ระเบียบ อุนิสัย และการเรียนของนักเรียนทั้งดีและไม่ดี ที่ครูประเมินและรู้สึก การถ่ายทอดทางศาสนา ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การที่ครูส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและยอมรับการปฏิบัติ ตามหลักศาสนา ซึ่งได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีลห้า และการปฏิบัติสมาธิภาวนา โดยวิธีการชักจูงให้นักเรียนเกิดความสนใจ ชี้แจงให้เข้าใจเนื้อหาสาระที่รับทราบสนใจ และควบคุมให้เกิดการยอมรับด้วยการทำเป็นแบบอย่าง ห้ามปรามมิให้กระทำผิด และชมเชยเมื่อปฏิบัติได้ถูกต้อง จากการวิจัย คองเกอร์ และคณะ (งามตา วณิชานนท์.2536 : 53) ซึ่งศึกษาการรับรู้ลักษณะของเด็กกับการปฏิบัติต่อเด็กเล็กอายุโดยเฉลี่ย 5 ขวบครึ่ง ของมารดาชาวอเมริกัน จำนวน 74 คน พบว่า มารดาที่รับรู้ว่ามีบุตรของตนมีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรมมากเท่าใด ก็ตอบสนองต่อเด็กในทางบวก (เช่น แสดงความรักใคร่ สนับสนุน) น้อยลงและตอบสนองในทางลบ (เช่น ดูว่า เหมิ่นตี และจุดจerkเด็ก) มากขึ้นเท่านั้น

ในประเทศไทย ดวงเดือน พันธมนาวิน และคณะ (2528) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของที่พักอาศัย ลักษณะทางจิตของบิดามารดา กับการอบรมเลี้ยงดูบุตร จำนวนผู้ปกครอง 662 คน พบว่า ทักษะที่ดีต่อบุตรเป็นลักษณะทางจิตที่สำคัญที่สุด ในการทำนายปริมาณการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและแบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย อาจกล่าวได้ว่า บิดามารดาที่มีทัศนคติที่ดีต่อบุตรจะให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนมาก ใช้เหตุผลมากและลงโทษทางกายน้อย ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลที่พบในต่างประเทศโดยคองเกอร์ และคณะ

ดวงเดือน พันธมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง (2517) วิจัยพบว่า กลุ่มนักเรียนชาย หญิง ในโรงเรียนสหศึกษา รู้สึกว่าครูมีอิทธิพลต่อตนมากกว่านักเรียนในโรงเรียนเอกเทศรู้สึก โดยเฉพาะผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เห็นว่าครูมีอิทธิพลต่อตนมากกว่าบิดามารดาของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงาน

วิจัยของ เพ็ญแข ประจวบจันท์ และอ้อมเดือน สดมณี (2529) ที่พบว่าในหมู่บ้านเจริญมากจะได้รับ การถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาจากครูมากกว่าจากพ่อแม่ เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านที่เจริญ น้อยกว่า ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ครูคือบุคคลที่มีความสำคัญต่อเด็กมาก บุญกอบ วิสมิตะนันท์ (2527) ได้ศึกษาธรรมชาติของครูไทยในภาคกลาง พบผลว่า ครูที่สอน ป.6 ครูอนุปริญา และครูต่ำกว่า อนุปริญาทั้งที่สอนจริยศึกษา และวิชาอื่น และครูปริญาที่สอนวิชาอื่นมีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์มาก กว่าครูปริญาที่สอนจริยศึกษา ครู ป.4 ที่สอนในโรงเรียนนอกเขตวัด มีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์ยิ่งกว่าครู ที่สอนในโรงเรียนในเขตวัด นอกจากนี้ยังพบว่า ถ้าครูมีธรรมชาติสูงศิษย์จะมีธรรมชาติสูงด้วยเช่น กัน ครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์สูงทั้งสั่งสอนอบรมศิษย์อย่างเหมาะสมกับครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์ต่ำ ทั้งอบรมศิษย์อย่างเหมาะสมน้อย ศิษย์ของครูทั้งสองประเภท จะมีธรรมชาติสูงกว่าศิษย์ของครูที่มี ทัศนคติที่ดีต่อศิษย์ต่ำ แต่อบรมสั่งสอนมาก หรือมีทัศนคติที่ดีต่อศิษย์สูง แต่อบรมสั่งสอนน้อย ผล การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ครูที่ประสบผลสำเร็จในการสร้างเสริมธรรมชาติ ให้แก่เด็กนั้น เป็นครูที่มี ธรรมชาติสูง ให้การสั่งสอนฝึกอบรมศิษย์ได้อย่างเหมาะสมมากและยังต้องเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อ ศิษย์ ดังนั้นทัศนคติของครูต่อศิษย์จึงนับเป็นตัวแปรที่สำคัญควบคู่ไปกับการถ่ายทอดทางศาสนาที่ ผู้วิจัยนำมาศึกษาในงานชิ้นนี้

สุขภาพจิตกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิจัยนี้ ครูที่มีสุขภาพจิตดีคือครูที่รายงานว่าตนมีลักษณะดังต่อไปนี้ในปริมาณน้อยคือ รู้สึกวิตกกังวลโดยไม่ทราบสาเหตุ มีอารมณ์รุนแรง ขาดความอดทน ตื่นเต้นง่าย นอนไม่หลับ

ในต่างประเทศมีผู้ศึกษาถึงปริมาณงาน ที่บุคคลจะถูกเรียกร้องให้กระทำกับสุขภาพกาย และจิตใจ ฟรานส์ และเคปแลนด์ (Frunch and Caplan. 1972) พบว่าการทำงานเกินกำลังทั้งด้าน ปริมาณ และคุณภาพจะสัมพันธ์กับความรู้สึกบีบคั้นเกี่ยวกับงานกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานเกินกำลัง แสดงให้เห็นว่า มีความภูมิใจในตนเองต่ำ มีความผิดพลาดเรื่องงานสูง มีอัตรา การเป็นโรคหัวใจสูง และระดับคอเรสเตอรอลในเลือดสูง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ เปรไรเว (Perreuve.1986) ที่ว่า บุคคลประเภท Type A (การแข่งขันสูง เร่งรีบ) จะทำงานเกินกำลัง และพบความสัมพันธ์ระหว่าง การทำงานเกินกำลัง และความวิตกกังวลมากกว่า บุคคลประเภท Type B (ไม่ชอบแข่งขัน มีความ สัมพันธ์กับคนอื่นดี) บารอนและเจอร์ลด์ (Baron and Jerald. 1980) ศึกษาสุขภาพจิตกับการทำงาน พบว่า (1) บุคคลใน Type A จะรีบเร่งมีแนวโน้มที่จะไม่อดทนกับคนอื่น และมักจะโกรธคนอื่นเสมอ ๆ (2) ก็เปิดโอกาสให้ เลือกรางานได้ บุคคลใน Type A จะเลือกทำงานด้วยตนเองมากกว่าทำร่วมกับคนอื่น (3) บุคคลใน Type A จะก้าวร้าวมากกว่าบุคคลใน Type B มีความขัดแย้งในการทำงานมากกว่า

การถ่ายทอดทางศาสนาเป็นการทำงานในหน้าที่รองของครู ดังนั้นสุขภาพจิตจึงอาจจะมี ผลต่อการถ่ายทอดทางศาสนาได้ สเตรฮอร์น และคณะ (Strayhorn, ed al. 1990) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเคร่งในศาสนาของบิดามารดากับสุขภาพจิตและการปฏิบัติต่อบุตรของบิดามารดา ในการวิจัยเป็นชาวอเมริกันฐานะยากจน ที่ส่งบุตรเข้าเรียนใน โครงการให้การศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาส พบผลว่าบิดามารดาที่เคร่งศาสนามากเท่าใดก็ยังมีสุขภาพจิตดีขึ้นเท่านั้น ขณะเดียวกันก็พบว่าบิดามารดาที่เคร่งศาสนามากเท่าใด จะใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรในทางที่เหมาะสมมากเท่านั้น

เมื่อพิจารณาผลวิจัยทั้งในและต่างประเทศ อาจกล่าวได้ว่าสุขภาพจิตเป็นตัวแปรสำคัญ ความเคร่งศาสนาทำให้บิดามารดาเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี และการมีสุขภาพจิตดีทำให้เลี้ยงลูกได้เหมาะสม ซึ่งอาจหมายถึงรวมถึงครูที่มีสุขภาพจิตดีก็น่าจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาแก่ นักเรียนของตนอย่างดีด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำสุขภาพจิตมาเป็นตัวแปรเชิงสาเหตุตัวหนึ่งในงานวิจัยฉบับนี้

ความเชื่ออำนาจในตนกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ความเชื่ออำนาจในตนของครู หมายถึง ความเชื่อของครูว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนนั้นเกิดจากการกระทำของตน เชื่อว่าตนสามารถทำนายผลที่เกิดขึ้นกับตนได้ และสามารถควบคุมผลนั้นได้เป็นการคาดหวังของครูว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ตนได้รับเกิดจากการกระทำของตน จากงานวิจัยหลายชิ้นได้ยืนยันให้เห็นว่า ความเชื่ออำนาจในตนเป็นลักษณะที่พึงปรารถนาและนำไปสู่ พฤติกรรมการทำงานที่พึงปรารถนา

พฤติกรรมกรรมการถ่ายทอดทางศาสนา เป็นพฤติกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของครู เพราะทำให้สามารถพัฒนาคุณภาพของนักเรียน ความเชื่ออำนาจในตน จึงเป็นจิตลักษณะที่สำคัญในการก่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

จกัจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2523 : 18) ได้เปรียบเทียบความเชื่ออำนาจภายในตนกับหลักคำสอนในพุทธศาสนาไว้ว่า สามารถเปรียบได้กับความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม แต่มีขอบเขตของกาลเวลาแคบกว่าพุทธศาสนา เพราะความเชื่ออำนาจในตนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในชีวิตปัจจุบันเท่านั้น แต่ก็อาจจะขยายหลักการครอบคลุมเหตุการณ์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้ด้วย

จากงานวิจัยของ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2532) ได้พบว่าความเชื่ออำนาจในตนนี้มีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมกรรมการทำงานมาก คือ ถ้าครูมีความเชื่ออำนาจในตนสูงเพียงอย่างเดียว ก็จะมีพฤติกรรมกรรมการทำงานสูง แต่ถ้ามีความเชื่ออำนาจในตนต่ำจะมีพฤติกรรมกรรมการทำงานต่ำอย่างชัดเจน ความเชื่ออำนาจในตนกับพฤติกรรมกรรมการทำงานมีผู้สนใจศึกษาไว้ บารอน และเจอร์ราร์ด (Baron and Jerald.

1990) เสนอในงานของเขาเกี่ยวกับ ลักษณะความเชื่ออำนาจในตนเองนอกตนว่า สัมพันธ์กับคุณลักษณะที่สำคัญของพฤติกรรมองค์การ คือจะพบว่าผู้ที่มีความเชื่ออำนาจในตนเอง จะมีความเชื่อในความพยายามของเขาจะสัมพันธ์โดยตรงกับการกระทำและรางวัล และสะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจในการทำงานสูง ผู้ที่เชื่ออำนาจในตนเองมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพสูงกว่าผู้เชื่ออำนาจในตนเองต่ำ จะเป็นผู้ทำงานในระดับสูงกว่า หากเงินได้มากกว่า เป็นผู้มีความพอใจในงาน แต่มีความตึงเครียดมากกว่า ผู้ที่เชื่ออำนาจนอกตนเองจะเห็นได้ว่า ความเชื่ออำนาจในตนเองเป็นแรงผลักดันให้บุคคลกระทำในสิ่งที่ตนรับผิดชอบให้สัมฤทธิ์ผล เพราะคนที่เชื่ออำนาจในตนเองนั้นเชื่อว่าการกระทำของตนจะก่อให้เกิดผลตามต้องการ ความเชื่ออำนาจในตนเองจึงส่งผลกับพฤติกรรมที่พึงปรารถนาเช่น พฤติกรรมการทำงานที่ดี (ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. 2532 : 51 - 52) สอดคล้องกับบุญรับ ศักดิ์มณี (2532 : 41) ที่กล่าวว่าในการทำงานราชการนั้นเชื่อว่าความเชื่ออำนาจในตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ข้าราชการมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

สตรีกแลนด์ (เจ็ดหล้า สุนทรวิภาต. 2534 : 39 ; อ้างอิงมาจากStrickland. 1977 : 233 - 234) ได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า พวกที่เชื่ออำนาจในตนเองจะมีวิธีการและรู้จักใช้เครื่องชี้แนะ (Cue) ที่เป็นประโยชน์ และจะมีพฤติกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการแสวงหาความรู้ แตกต่างไปจากพวกที่เชื่ออำนาจนอกตนเอง ดังปรากฏในด้านของการปฏิบัติงาน (Task performance) พบว่า คนที่เชื่ออำนาจในตนเอง จะทำงานโดยคำนึงถึงความสามารถของตน และทำตามลักษณะความต้องการของงาน ใช้เวลาพิจารณาในการทำงานมากกว่า เห็นคุณค่าของความสำเร็จ คำนึงถึงแต่เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานโดยไม่พาดพิงถึงผู้อื่น หรือคำนึงถึงการตอบแทนทางสังคม

สำหรับงานวิจัยในประเทศไทย มีผลการวิจัยสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่ออำนาจในตนเองกับพฤติกรรมการทำงานหลายฉบับ ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิสิต วิเชียร รักการ (2522) พบว่า ความเชื่ออำนาจในตนเอง นิสิตที่มีความเชื่ออำนาจในตนเองสูงจะเป็นคนชอบทำกิจกรรมต่าง ๆ มีความอยากรู้อยากเห็น ใฝ่ใจเรียนรู้ กระตือรือร้น มีลักษณะผู้นำ มีวินัยแห่งตน และมีคุณธรรมแห่งพลเมืองดีสูงด้วย ในกลุ่มเกษตรกร และประชาชนชนบท นาท พันธุมนาวิน (Nath Bhanthumnavin. 1985 : 14 - 16 อ้างอิงจากเปรมสุรีย์ เชื่อมทอง. 2536) พบว่า หัวหน้ากลุ่มเกษตรกรที่กลุ่มมีประสิทธิผลสูงจะมีความเชื่ออำนาจในตนเองสูงกว่าหัวหน้ากลุ่มที่มีประสิทธิผลต่ำ สมดุลย์ ชาญนุวงศ์ (2533) ประชากรที่มีระดับพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาสูง จะมีความเชื่ออำนาจในตนเองสูงกว่าประชากรที่มีระดับพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาต่ำ ในกลุ่มตัวอย่างครูและผู้บริหาร พบว่า ครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนเองสูงจะมีพฤติกรรมการทำงานสูงกว่า มีความพึงพอใจในการทำงานสูงกว่า ครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนเองต่ำ ผู้บริหารโรงเรียนที่สามารถทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จมากกว่า

เป็นผู้ที่มีความเชื่ออำนาจในตนสูงกว่าผู้บริหารที่ประสบผลสำเร็จน้อย (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2532 ; รุ่งทิพย์ สมานรักษ์, 2536 ; วิชัย เขียดบัว, 2534 ; วิสุทธิ ราตรี, 2532) ดังนั้น ความเชื่ออำนาจในตน จึงมีความสำคัญมากต่อการถ่ายทอดทางศาสนาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมการทำงาน งานวิจัย ชี้ให้เห็นจึงคาดว่าครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนสูง น่าจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงด้วย

งามตา วนิทานนท์ (2536) ศึกษาลักษณะทางพุทธศาสนา และพฤติกรรมศาสตร์ ของ บิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร พบผลวิจัยว่า (1) กลุ่มบิดามารดาที่มีลักษณะ ทางจิตสังคมสูงทั้ง 3 ด้านพร้อมกัน (คือมีทัศนคติที่ดีต่อบุตรในปริมาณสูง มีปริมาณสุขภาพจิตดีสูง และ มีความเชื่ออำนาจในตนสูงกว่าภายนอกตนในการอบรมเลี้ยงดูบุตร) มีคะแนนเฉลี่ยการอบรม เลี้ยงดู บุตรตามแนวพุทธด้านสร้างความสนใจรับทราบมากกว่าบิดามารดาที่มีลักษณะทางจิตสังคม ทั้ง 3 ด้านต่ำพร้อมกัน (2) ในกลุ่มบิดามารดาที่มีลักษณะทางจิตสังคมสูงทั้ง 3 ด้าน มีคะแนน เฉลี่ยการ อบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธด้านสร้างความเข้าใจเนื้อความมากกว่าบิดามารดาที่มี ลักษณะทาง จิตสังคมต่ำทั้ง 3 ด้าน (3) ในกลุ่มบิดามารดาที่มีทัศนคติที่ดีต่อบุตรสูง และมีความเชื่ออำนาจในตน สูง ถ้ามีสุขภาพจิตดีในปริมาณสูงด้วย ก็จะอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธ ด้านสร้างการยอมรับ และเปลี่ยนแปลงมากกว่าบิดามารดาที่มีสุขภาพจิตดีในปริมาณต่ำอย่างเด่นชัด

จะเห็นได้ว่า จิตลักษณะทั้ง 3 ตัวมีความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูตามแนวพุทธของบิดา มารดามาก ดังนั้นในการศึกษาการถ่ายทอดทางศาสนาของครู ผู้วิจัยจึงได้นำจิตลักษณะทั้งสามตัว มาศึกษาโดยกำหนดให้เป็นตัวแปรเชิงสาเหตุ เพื่อศึกษาในกลุ่มครู

ความขัดแย้งระหว่างบทบาทกับการถ่ายทอดทางศาสนา

บทบาท หมายถึง การที่บุคคลปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตนในสถานภาพที่ตนมีอยู่ (ประเสริฐ แยมกลิ่นพุ่ม, ม.ป.ป.) เมื่อบุคคลดำรงอยู่ในสถานภาพใดสถานภาพหนึ่ง เขาจะแสดง บทบาทตามความคาดหวังของบทบาทและการรับรู้ในบทบาทของเขา แต่บางคนจะประสบความ ยุ่งยากที่จะแสดงบทบาทตามสถานภาพของเขา ทั้งนี้เนื่องจากมีความขัดแย้งในบทบาทเกิดขึ้นในตัว บุคคลนั้น ๆ ในการวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงความขัดแย้งในบทบาทของตนเอง ที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคล ต้องปฏิบัติบทบาทที่ขัดแย้งกับบุคลิกภาพของเขา ได้แก่ การที่ครูอาจารย์มีบทบาทที่ปฏิบัติอยู่ขัดแย้ง กับบทบาทที่ปรารถนา แต่ละบทบาทจะแยกเป็นสิทธิและหน้าที่ของครู อาจารย์ โดยได้แนวความคิด มาจากระบบทางสังคมในทัศนะเชิงบทบาทที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทต่างๆในกลุ่ม สถานภาพตัวที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงส่วนต่างๆของระบบเข้าด้วยกัน คือ "ความถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติทาง บทบาท" (Role Reciprocity) หมายถึง การกระทำบทบาทหนึ่งพาดพิงหรือกำหนดให้มีการกระทำอีก

บทบาทหนึ่ง เช่น บทบาทครูพาดพิงถึง บทบาทนักเรียน บทบาทผู้บริหาร เป็นต้น จะเห็นได้ว่า บทบาทของครูนั้นสลับสมมาก เช่น บทบาทด้านการสอน บทบาทด้านการปกครองและระเบียบวินัย บทบาทด้านพัฒนาบุคลิกภาพ บทบาทด้านสังคม ซึ่งในแต่ละด้านจะมีรายละเอียดเพิ่มเติมแยกย่อยลงไปว่า ครูต้องทำงานรับผิดชอบหลายงาน อาจทำให้เกิดความตึงเครียด อ่อนล้า ซึ่งอาจจะมีผลต่อการปฏิบัติงานถ้าไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ (ทิพรัตน์ แสงทอง, 2528) ศึกษาความขัดแย้งทางบทบาททั่ว ๆ ไปว่า มีผลเชิงลบกับความพึงพอใจในงาน มีผลเชิงบวกในการทำให้เกิดความตึงเครียดทางบทบาท และมีผลเชิงลบกับการปฏิบัติงาน ชวบ และอิวานนิคกี (Schwab and Iwanicki, 1982) ศึกษาด้านการรับรู้ความขัดแย้งในบทบาทกับความท้อแท้ ของครูโดยศึกษากับครูจำนวน 469 คน พบว่า ความขัดแย้งในบทบาทเป็นสิ่งที่ทำให้เกิด ความเครียดในองค์การ และมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความแปรปรวนด้านความอ่อนล้าทางอารมณ์ การสูญเสียความสัมพันธ์ส่วนบุคคล มีงานวิจัยหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งในบทบาท ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจในการทำงานของครู (ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ, 2533 ; อ้างอิงจาก Organ and Greene, 1974 ; Paul, 1975 ; Benson, 1983 ; Bressie and others, 1988 ; Conley and others, 1989) ในประเทศไทย ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ (2533) ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับความท้อแท้ในการปฏิบัติงานของครู ประถมศึกษาในภาคกลาง พบผลการวิจัยว่า ปัจจัยที่มีอำนาจพยากรณ์ที่ดีที่สุดจากตัวแปร ที่ศึกษาทั้ง 26 ตัว พบว่า มีตัวแปรที่พยากรณ์ความท้อแท้ด้านความอ่อนล้าทางอารมณ์ที่ดีที่สุด คือ ความขัดแย้งในบทบาท เขิดชาติ พุกพูน (2535) ศึกษาพบว่า บุคลากรด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาที่มีความขัดแย้งในบทบาทแตกต่างกันมีความพึงพอใจในการทำงานแตกต่างกัน และพบว่า ความขัดแย้งในบทบาทและความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากรด้านเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กันทางลบสอดคล้องกับ สายพา อังศุกุชิต (2537) งานวิจัยความขัดแย้งในบทบาทของครูในที่นี้ จะเป็นการศึกษาความขัดแย้งในบทบาทตนเองดังกล่าวแล้ว งานวิจัยที่เคยมีผู้ทำไว้ใกล้เคียง ได้แก่ อรรวรรณ อุทิศวรรณกุล (2521) ศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติอยู่และบทบาทที่ปรารถนาของอาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 341 คน พบผลการวิจัยว่า อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทที่ปฏิบัติอยู่ และบทบาทที่ปรารถนาไม่มากนัก ซึ่งสอดคล้องกับการระบุของอาจารย์ ที่ว่ามีปัญหาในการทำงานเพียงหนึ่งในสาม ต่อมา อ้อมเดือน สดมณี และนงเล็ก สุขถิ่นไทย(2529) ศึกษาบทบาทของครูประถมศึกษาในการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ ศึกษาความขัดแย้งในบทบาทของครูอาจารย์ในด้านสิทธิและหน้าที่ เปรียบเทียบในสองหน่วยงานคือ สป.กทม. (สำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร) และ กทม. (สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร) พบผลการวิจัยว่า ครู

อาจารย์ มีความขัดแย้งในสิทธิสูงมีจำนวนมากกว่า ครูอาจารย์มีความขัดแย้งในสิทธิสูงมีจำนวนมากกว่าครูอาจารย์ที่มีความขัดแย้งในสิทธิต่ำ และพบว่า ครูอาจารย์ที่สังกัด สป.กทม. มีความขัดแย้งในสิทธิสูงมากกว่าครูอาจารย์ที่สังกัด กรุงเทพมหานคร ครูอาจารย์มีความขัดแย้งในหน้าที่ต่ำมากกว่าครูอาจารย์ที่มีความขัดแย้งในหน้าที่สูง ครูอาจารย์ ที่สังกัด กทม. มีความขัดแย้งในหน้าที่สูงมากกว่าครูอาจารย์ที่สังกัด สป.กทม. ส่วนนุชนารถ ธาตุทอง (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งในบทบาท ความคลุมเครือในบทบาท ลักษณะทางจิตบางประการ กับพฤติกรรมการทำงานของนักวิชาการศึกษาในสวนภูมิภาค พบผลวิจัย ว่านักวิชาการศึกษาที่มีความขัดแย้งในบทบาทต่ำ มีพฤติกรรมการทำงานสูงกว่านักวิชาการศึกษาที่มีความขัดแย้งในบทบาทสูง

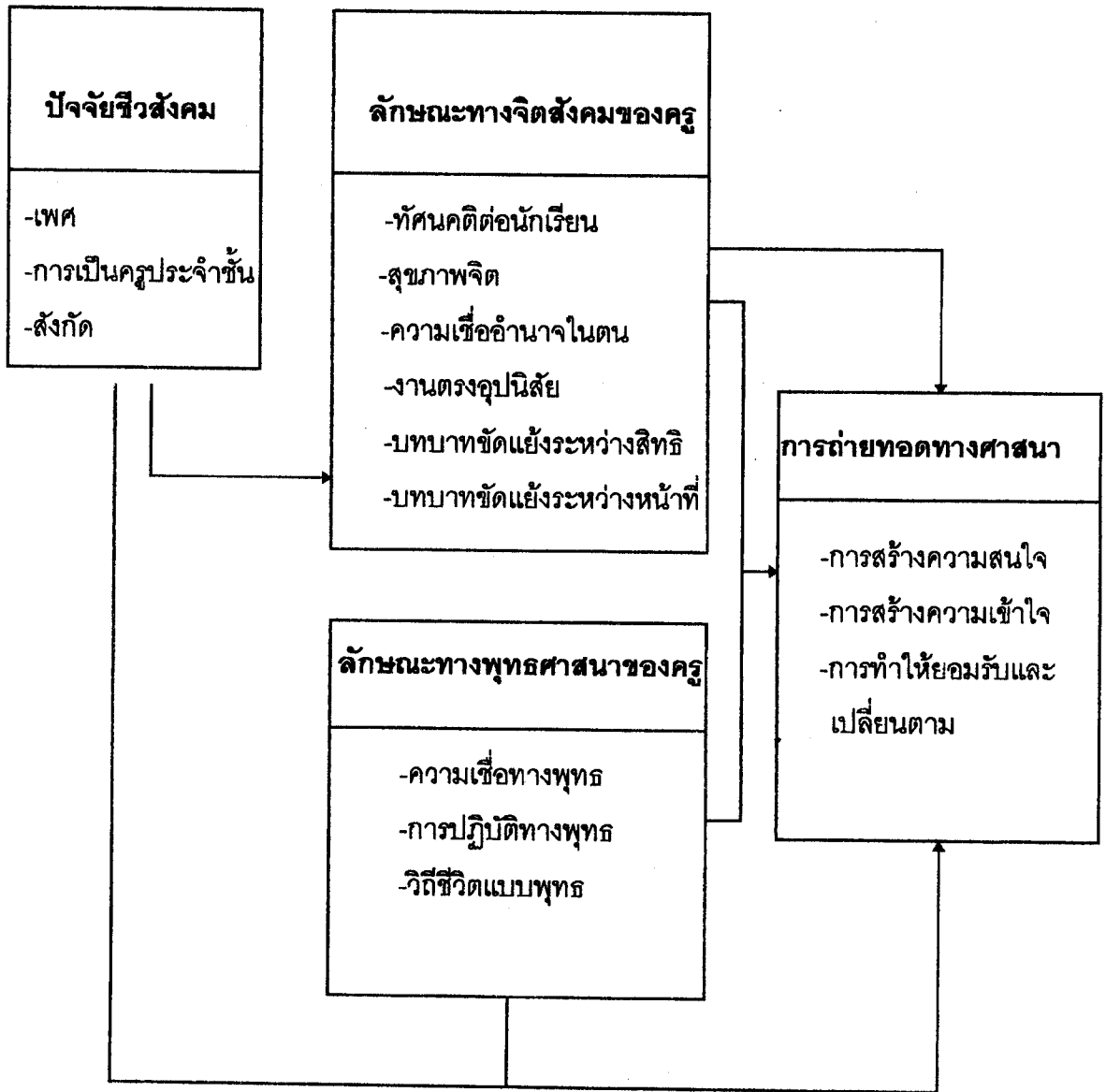
จากการประมวลผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ความขัดแย้งในบทบาทมีความสัมพันธ์ กับพฤติกรรมการทำงานของบุคคลซึ่งการถ่ายทอดทางศาสนาของครูก็ถือว่าเป็นพฤติกรรมการทำงานที่สำคัญประการหนึ่งของครู ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำตัวแปรความขัดแย้งในบทบาทมาศึกษาและคาดว่าจะส่งผลต่อการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาของครูมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร

สมมติฐาน

จากการประมวลแนวคิดทฤษฎีและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งทางพฤติกรรมศาสตร์และความรู้ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางศาสนา จึงกำหนดสมมติฐานได้ 9 ข้อดังนี้

1. ครูโรงเรียนราษฎร์ที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่า ครูโรงเรียนรัฐบาลที่เป็นครูประจำชั้น
2. ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีงานตรงอุปนิสัยสูง จะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีงานตรงอุปนิสัยต่ำกว่า
3. ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีความขัดแย้ง ระหว่างสิทธิและขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่า ครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิและขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูงกว่า
4. ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีความเชื่อทางพุทธสูง จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำ
5. ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีความเชื่ออำนาจในตนสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำกว่า
6. ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ มีทัศนคติต่อนักเรียนสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง ทัศนคติต่อนักเรียนต่ำ

7. ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำ สุขภาพจิตดีจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าสุขภาพจิตดีต่ำกว่า
8. ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ ทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง ทัศนคติต่อนักเรียนต่ำ
9. ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ มีลักษณะทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งสูงกว่าและมีลักษณะทางพุทธต่ำกว่า

ภาพประกอบ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรประเภทต่าง ๆ ตามสมมติฐาน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยภาคสนาม มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาตัวแปรที่อาจเป็นสาเหตุทำให้ครูถ่ายทอดทางศาสนาในปริมาณมากน้อยแตกต่างกัน ตัวแปรที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งตัวแปรด้านจิตวิทยา มานุษยวิทยา และสังคมวิทยา ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเครื่องมือวัดตัวแปร และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ที่สอนภาคปลาย ปีการศึกษา 2538 การสุ่มตัวอย่างใช้วิธี Multi - Stage Random Sampling โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. สุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่สังกัดกรมสามัญศึกษาและสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาเอกชน สังกัดละ 5 โรงเรียน โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)
2. สุ่มครูอาจารย์ในโรงเรียนทั้ง 10 โรงเรียน ละประมาณ 40 คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 385 คน โดยได้โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างดังนี้คือ โรงเรียนปานะพันธ์ โรงเรียนสรรพาวุธวิทยา โรงเรียนอานวยศิลป์ โรงเรียนพร้อมพรรณวิทยา โรงเรียนเขมะสิริอนุสสรณ์ ซึ่งสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และโรงเรียนสันติราษฎร์บำรุง โรงเรียนดุสิตาราม โรงเรียนสายน้ำผึ้ง โรงเรียนหอวัง โรงเรียนเทพศิรินทร์ ซึ่งสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

เครื่องมือวัดตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ประเภทด้วยกันคือ (1) ตัวแปรเกี่ยวกับลักษณะทางศาสนาของครู 3 ตัวแปร (2) ตัวแปรทางพฤติกรรมศาสตร์ 3 ตัวแปร (3) ตัวแปรลักษณะทางสังคม 2 ตัวแปร (4) ตัวแปรลักษณะทั่วไปของครู ผู้วิจัยจะกล่าวถึงนิยามปฏิบัติการของตัวแปร ลักษณะของ

แบบวัด ตัวแปรที่สำคัญ ๆ ความหมายของคะแนน และคุณภาพของแบบวัดนั้น ๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ลักษณะทางพุทธของครู หมายถึง ลักษณะความเชื่อ และการปฏิบัติทางพุทธและวิถีชีวิตแบบพุทธ ของผู้ตอบที่เป็นครู ลักษณะทางศาสนาดังกล่าวจะทำการวัดโดยแบบวัดที่สร้างขึ้นใช้ในโครงการวิจัย "ความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต การทำงาน และจริยธรรมของคนไทย" ซึ่งมี ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533) เป็นผู้ดำเนินการวิจัย

1. **ความเชื่อทางพุทธศาสนา** หมายถึง ปริมาณการรับรู้และการยอมรับของผู้ตอบเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ความเชื่อในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม กฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด นรก-สวรรค์ การให้ความสำคัญแก่ชีวิตในปัจจุบัน และเชื่อว่านิพพานคือ เป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพุทธศาสนา วัดโดยแบบวัดความเชื่อทางพุทธของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533) แบบวัดประกอบด้วยประโยคคำถาม 10 ประโยค แต่ละประโยคมีมาตรวัด 6 หน่วยจากจริงที่สุด ถึงไม่จริงเลย พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงกว่าคะแนนค่าเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่ามีความเชื่อทางพุทธสูง ส่วนผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่ามีความเชื่อทางพุทธต่ำ เมื่อนำแบบวัดนี้มาใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ปรากฏว่าค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเท่ากับ .73

2. **ลักษณะทางพุทธ** จะแบ่งออกเป็น 2 ตอน โดยให้ตอนที่ 1 เป็นการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ตอนที่ 2 จะเป็นวิถีชีวิตทางพุทธ

2.1 **การปฏิบัติทางพุทธศาสนา** หมายถึงการรายงานเกี่ยวกับตนเองของผู้ตอบที่สะท้อนให้เห็นถึงปริมาณความเป็นไปได้ที่เขาจะกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดในการดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ภายใต้กรอบของการให้ทาน การรักษาศีลห้า และการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนา วัดโดยแบบวัดการปฏิบัติทางพุทธของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533) ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถาม 10 ประโยค มีมาตรวัด 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 10 ถึง 60 คะแนน

2.2 **วิถีชีวิตแบบพุทธ** หมายถึง การรายงานเกี่ยวกับตนเองของผู้ตอบที่สะท้อนให้เห็นถึงปริมาณความเป็นไปได้ที่เขาจะเลือกประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างสอดคล้องตามหลักคำสอนขั้นพื้นฐานทางพุทธศาสนาในเรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่การเลือกอาชีพ การคบเพื่อน การใช้เวลาว่าง และวิธีการพักผ่อนหย่อนใจของผู้ตอบชาวพุทธ วัดโดยแบบวัดวิถีชีวิตแบบพุทธที่สร้างโดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2533) ประกอบด้วยประโยคคำถาม 10 ประโยค แต่ละ

ประโยคมีมาตรวัด 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนน จาก 10 ถึง 60 คะแนน เมื่อนำแบบวัดมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ปรากฏว่าค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเท่ากับ .81

ลักษณะทางจิตสังคมของครู ในการวิจัยครั้งนี้วัดตัวแปรลักษณะทางสังคมของครู 3 ตัวแปรด้วยกันคือ ทักษะคติต่อนักเรียน สุขภาพจิตของครู ความเชื่ออำนาจภายในภายนอกตน

ทักษะคติต่อนักเรียน ประกอบด้วยความรู้เชิงประเมินค่าและความรู้สึกของครูเกี่ยวกับพฤติกรรมทางความคิด ทางวาจา ระเบียบ อุปลินัย และการเรียนของนักเรียนทั้งในทางดี และไม่ดี เพื่อให้ครูได้คิดใคร่ครวญ เป็นแบบวัดที่นำมาจากแบบวัดที่ครูมีต่อศิษย์ ที่สร้างโดย บุญกอบ วิสมิตะนันท์ (2527) ประกอบด้วย ประโยคคำถาม 20 ประโยค แต่ละประโยค มีมาตรวัด 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนจาก 20 ถึง 120 คะแนน เมื่อนำแบบวัดมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเท่ากับ .93

สุขภาพจิตของครู แบบวัดนี้จะสอบถามในเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพการทำงานที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ อันเกิดจากผู้บังคับบัญชาระดับเหนือขึ้นไป ผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา และการปฏิบัติงาน จำนวน 15 ข้อ แต่ละข้อแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 สอบถามความรู้สึกเกี่ยวกับสภาพการทำงานเป็นประโยคประกอบมาตร 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" โดยนับคะแนนจริงที่สุดได้ 6 คะแนน จนถึงไม่จริงเลย ได้ 1 คะแนน ตอนที่ 2 สอบความถี่ที่เกิดความรู้สึกเกี่ยวกับสภาพการทำงาน เป็นประโยคประกอบมาตร 4 หน่วย จาก "เสมอ" จนถึง "ไม่เกิดเลย" โดยนับคะแนน เสมอ ให้ 4 คะแนน จนถึงไม่เกิดเลย ให้ 1 คะแนน พิสัยของคะแนนอยู่ ระหว่าง 15 - 360 คะแนน คะแนนสูงกว่าค่าเฉลี่ยแสดงว่าสุขภาพจิตไม่ดี คะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยแสดงว่าสุขภาพจิตของครูดี เมื่อนำแบบวัดมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเท่ากับ .82

แบบวัดความเชื่ออำนาจในตน เป็นแบบวัดที่ใช้วัดความเชื่อที่ตนสามารถทำให้เกิดผลดี หรือผลเสียแก่ตน และผู้อื่นตามที่ตนปรารถนาและมุ่งหวัง เช่น เชื่อว่าความสำเร็จ ความล้มเหลว การได้รับสิ่งที่ตนปรารถนาหรือการสูญเสียประโยชน์เกิดจากการกระทำของตนเอง ซึ่งตรงกันข้ามกับความเชื่ออำนาจภายนอกตนที่เชื่อว่าผลดีหรือผลเสีย เกิดเพราะโชคเคราะห์ ความบังเอิญ หรืออิทธิพลของผู้อื่น หรืออิทธิพลของสิ่งที่ตนเองควบคุมไม่ได้ ตัวแปรนี้จะวัด โดยอาศัยแบบวัดความเชื่อในตน ซึ่งนำมาจากแบบวัดเหตุการณ์ในชีวิตการทำงานของข้าพเจ้า ของ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2532 : 221 - 223) แบบวัดนี้มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" เนื้อหาของข้อคำถามทั้งหมดอยู่ในรูปให้รายงาน ความรู้สึกนึกคิดของตนเองเกี่ยวกับผลตอบแทนที่

ตนปรารถนาในการทำงานว่า ผลเหล่านั้น เกิดขึ้นจากความรู้ ความสามารถของตนเองมากน้อย เพียงใด การให้คะแนนจะเรียงลำดับ จาก "จริงที่สุด" ให้ 1 คะแนน จนถึง "ไม่จริงเลย" ให้ 6 คะแนน พิสัยของคะแนนจะอยู่ ระหว่าง 15 - 90 คะแนน เมื่อคิดคะแนนรวมแต่ละบุคคลแล้ว ถ้า คะแนนสูงแสดงว่ามีความเชื่อ อำนาจในตนมาก คะแนนต่ำแสดงว่ามีความเชื่ออำนาจในตนน้อย ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำ แบบวัดนี้ไปหาค่าความเชื่อมั่น พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นสูง คือ .93

งานตรงอุปนิสัย เป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อวัดปริมาณความพอใจในพฤติกรรมการทำงาน และการอบรมจริยธรรม ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อมีคำตอบอยู่ใน มาตรวัด 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" เช่นเดียวกับแบบวัดอื่นทั้ง 10 ข้อ พิสัยของ คะแนนจะอยู่ระหว่าง 10 - 60 คะแนน มีเนื้อความที่สอดวัดถึงความรู้สึกพอใจไม่พอใจ ในงานที่ครู จะต้องปฏิบัติ และการดำรงสถานภาพความเป็นครู เช่น สภาพการทำงานร่วมกับครูท่านอื่น ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำแบบวัดนี้ไปหาค่าความเชื่อมั่น พบว่า ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .77

ความขัดแย้งระหว่างบทบาท เป็นแบบวัดความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ที่โดยปฏิบัติกับ ความรู้สึกชอบปฏิบัติ และสิทธิที่ได้รับหรือเคยได้รับ กับความรู้สึกชอบปฏิบัติ

แบบวัดความขัดแย้ง 2 ประเภทคือ หน้าที่และสิทธิ การให้คะแนนดูว่าหน้าที่ที่โดยปฏิบัติ หรือกำลังปฏิบัติ กับความรู้สึกชอบปฏิบัติ มีความสอดคล้องกันหรือไม่ หากสอดคล้องกันได้ 0 คะแนน หากขัดแย้งกันได้ 1 คะแนน เช่น

หน้าที่ออกข้อสอบของครู

- หากเคยปฏิบัติ หรือกำลังปฏิบัติอยู่ แต่ไม่ชอบก็เป็นความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ได้ 1 คะแนน
- หากเคยปฏิบัติ หรือกำลังปฏิบัติอยู่ และชอบปฏิบัติด้วยถือว่าไม่มีความขัดแย้ง ได้ 0 คะแนน หรือ
- หากไม่เคยปฏิบัติเลย และไม่ชอบการออกข้อสอบด้วย ถือว่าไม่มีความขัดแย้งระหว่าง หน้าที่ ได้ 0 คะแนน

คะแนนความขัดแย้งสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างถือว่ามีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ มาก ถ้าคะแนนต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย ถือว่ามีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่น้อย

ความขัดแย้งระหว่างสิทธิก็ให้คะแนนทำนองเดียวกัน โดยพิจารณาสิทธิที่ได้รับอยู่หรือเคยได้ รับว่ามีความขัดแย้งกับความรู้สึกหรือไม่ การตัดสินใจคะแนนความขัดแย้งระหว่างสิทธิที่ได้คะแนนมาก

กว่าคะแนนเฉลี่ยจากกลุ่มตัวอย่างถือว่ามีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมาก ถ้าต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยจากกลุ่มตัวอย่างถือว่ามีความขัดแย้งน้อย

การถ่ายทอดทางศาสนาของครู หมายถึงปริมาณการฝึกอบรมของครูโดยทางตรงและทางอ้อม เพื่อกระตุ้นนักเรียนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการยอมรับที่จะปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ การบริจาคทาน การรักษาศีลห้า และการฝึกสมาธิ ภาวนาตามวิธีการตามขั้นตอนการชักจูงให้บุคคลเปลี่ยนทัศนคติ3ขั้นตอนคือ (1) สร้างความสนใจและให้โอกาสรับทราบหลักปฏิบัติเบื้องต้นทางพุทธศาสนา (2) สร้างความเข้าใจในเนื้อหาของหลักปฏิบัติทางพุทธ (3) สร้างการยอมรับและการเปลี่ยนตามหลักปฏิบัติทางพุทธ แบบวัดการถ่ายทอดทางศาสนาของครู เป็นแบบวัดที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นใช้โดยปรับปรุงมาจากแบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธของ งามตา วนิทานนท์ (2536 : 272-275) ประกอบด้วยประโยคคำถามเกี่ยวกับปริมาณการใช้วิธีการ 3 ขั้นตอนดังกล่าว เพื่อฝึกอบรมเด็กในเนื้อหาของการปฏิบัติตามหลักเบื้องต้นทางพุทธศาสนาจำนวนทั้งหมด 30 ข้อ แต่ละประโยคมีมาตราวัด 6 หน่วย จาก "จริงที่สุด" ถึง "ไม่จริงเลย" พิสัยของคะแนนตั้งแต่ 30 - 180 คะแนน ถ้าคะแนนสูงแสดงว่าครูถ่ายทอดทางศาสนาสูง เมื่อผู้วิจัยนำแบบวัดนี้ไปหาค่าความเชื่อมั่น พบว่า มีค่าความเชื่อมั่น .89

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

หลังจากได้รับอนุญาตจากกรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ให้ดำเนินการเก็บข้อมูลในโรงเรียนแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามทั้งหมดไปติดต่อกับผู้อำนวยการและครูใหญ่ ขอเก็บข้อมูลจากครูในโรงเรียนที่สุ่มได้ และรอรับแบบสอบถามที่ตอบแล้วกลับ จำนวนครูที่ตอบแบบสอบถาม 400 คน ได้แบบสอบถามคืนทั้งหมด แต่เมื่อตรวจสอบแล้ว เป็นแบบสอบถามที่ตอบครบถ้วนใช้ได้จริง 385 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 91.25

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมมาได้ เมื่อตรวจให้คะแนนเรียบร้อยแล้ว ได้นำไปวิเคราะห์ตามวิธีการทางสถิติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม SPSS^X (Statistical Package for the Social Science) ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทาง (Two - way Analysis of Variance)
2. การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเพิ่มตัวแปรทีละขั้น (Stepwise Multiple Regression)
3. การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ เพียร์สัน (Pearson - Product Moment Correlation)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องลักษณะทางจิตสังคมและการถ่ายทอดทางศาสนาของครู เป็นการวิจัยที่มีจุดประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่าครูที่มีปัจจัยชีวสังคมและลักษณะทางจิตใจที่แตกต่างกัน จะมีบทบาทขัดแย้งระหว่างกันหรือไม่ และเปรียบเทียบว่าครูที่มีบทบาทขัดแย้งลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ที่ต่างกัน จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาแตกต่างกันหรือไม่ โดยเฉพาะในครูที่สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนและสังกัดกรมสามัญศึกษา

จุดสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้โดยจะวิเคราะห์ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย และได้นำตัวแปรที่เป็นลักษณะชีวสังคมของกลุ่มตัวอย่าง และตัวแปรจิตลักษณะ รวมทั้งลักษณะทางพุทธบางประการมาใช้เป็นตัวแปรอิสระ

ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ได้กำหนดหัวข้อไว้ดังนี้

(1) ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (2) เปรียบเทียบความขัดแย้งระหว่างสิทธิของครูที่มีปัจจัยชีวสังคมที่ต่างกัน (3) เปรียบเทียบความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ของครูที่มีปัจจัยชีวสังคมต่างกัน (4) เปรียบเทียบการถ่ายทอดทางศาสนาของครูที่มีปัจจัยชีวสังคม ลักษณะทางจิตใจและลักษณะทางพุทธที่แตกต่างกัน (5) หาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ลักษณะทางจิตสังคม ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา กับความขัดแย้งระหว่างสิทธิ (6) หาความสัมพันธ์ระหว่าง ความขัดแย้งระหว่างสิทธิ ลักษณะทางจิต ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา กับความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ (7) หาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งระหว่างสิทธิและหน้าที่ ลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา กับการถ่ายทอดทางศาสนา

วิธีการทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ ได้แก่การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง (Two way Analysis of Variance) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) การวิเคราะห์ทำโดยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS^X

ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของครอบครัว

การวิจัยนี้มุ่งศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูระดับมัธยมศึกษา 2 สังกัด คือครูโรงเรียนราษฎร์สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน และครูโรงเรียนรัฐบาลสังกัดกรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ กลุ่มตัวอย่าง 385 คน เป็นชาย 86 คน (22.3 %) เป็นหญิง 297 คน (77.6 %) คริสตศาสนา 9 คน (2.3 %) อิสลาม 7 คน (1.8 %) มีอายุเฉลี่ย 37.36 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 7.71 อายุการทำงานเฉลี่ย 14.75 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 8.46 เป็นครูประจำชั้น 270 คน (74.6 %) ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น 91 คน (25.1 %) สอนจริยศึกษา 65 คน (16.7 %) ไม่ได้สอนจริยศึกษา 185 คน (47.6 %) งานตรงอุปนิสัย มีค่าเฉลี่ย 41.32 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.59 ทักษะคิดต่อนักเรียน มีค่าเฉลี่ย 72.73 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 13.23 ความเชื่ออำนาจในตนมีค่าเฉลี่ย 50.92 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 13.28 สุขภาพจิต มีค่าเฉลี่ย 139.96 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 48.21 ความเชื่อทางศาสนา มีค่าเฉลี่ย 42.36 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.09 วิถีชีวิตทางพุทธ มีค่าเฉลี่ย 47.99 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.49 การปฏิบัติทางพุทธ มีค่าเฉลี่ย 44.88 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.67

ความขัดแย้งระหว่างสิทธิ

ได้วิเคราะห์ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์และรัฐบาลได้ข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

ในครูโรงเรียนราษฎร์ เพศชาย 40 คน มีค่าเฉลี่ย 3.18 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.90 ครูโรงเรียนรัฐบาลเพศชาย 26 คน มีค่าเฉลี่ย 3.04 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.64 ในครูโรงเรียนราษฎร์เพศหญิง 116 คน มีค่าเฉลี่ย 3.20 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.84 ครูโรงเรียนรัฐบาล เพศหญิง 123 คน มีค่าเฉลี่ย 2.81 คน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.84

ครูโรงเรียนราษฎร์ที่เป็นครูประจำชั้น 116 คน มีค่าเฉลี่ย 2.97 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.49 ในครูโรงเรียนรัฐบาลที่เป็นครูประจำชั้น 124 คน มีค่าเฉลี่ย 2.75 คน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.67 ครูโรงเรียนราษฎร์ที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น 46 คน มีค่าเฉลี่ย 3.72 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.46 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น 25 คน มีค่าเฉลี่ย 3.36 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.34 สรุปได้ว่าในโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีลักษณะทางพุทธสูง 71 คน มีค่าเฉลี่ย 3.18 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.07 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธสูง 69 คน มีค่าเฉลี่ย 2.71 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.83 ครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ 77 คน มีค่าเฉลี่ย 3.26 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.67 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ 72 คน มีค่าเฉลี่ย 2.90 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.82

สรุปได้ว่า ทั้งครูโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น และที่มีลักษณะทางพุทธดำ จะมีคะแนนค่าเฉลี่ยความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าครูประจำชั้น และครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง

ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ได้วิเคราะห์ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์และรัฐบาล มีข้อมูลเบื้องต้นดังนี้คือ

ครูโรงเรียนราษฎร์เพศชาย 48 คน มีค่าเฉลี่ย 7.38 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.09 ครูโรงเรียนรัฐบาลเพศชาย 27 คน มีค่าเฉลี่ย 6.59 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.08 ครูโรงเรียนราษฎร์เพศหญิง 120 คน มีค่าเฉลี่ย 7.92 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.04 ครูโรงเรียนรัฐบาลเพศหญิง 144 คน มีค่าเฉลี่ย 7.85 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.35

ครูโรงเรียนราษฎร์ที่เป็นครูประจำชั้น 111 คน มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 7.76 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.76 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่เป็นครูประจำชั้น 131 คน มีค่าเฉลี่ย 7.82 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.94 ครูโรงเรียนราษฎร์ที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้นมีจำนวน 77 คน มีค่าเฉลี่ย 8.0 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.70 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น 30 คน มีค่าเฉลี่ย 7.13 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.44

ครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีลักษณะทางพุทธสูง 69 คน มีค่าเฉลี่ย 7.97 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.96 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธสูง 82 คน มีค่าเฉลี่ย 7.28 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.42 ครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ 87 คน ค่าเฉลี่ย 7.68 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.82 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ 82 คน ค่าเฉลี่ย 7.84 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.90

การถ่ายทอดทางศาสนา ได้วิเคราะห์เป็นตัวแปรตาม ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล มีข้อมูลเบื้องต้นดังนี้คือ

ครูโรงเรียนราษฎร์เพศชาย 35 คน ค่าเฉลี่ย 127.37 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 16.35 ครูโรงเรียนรัฐบาลเพศชาย 25 คน ค่าเฉลี่ย 127.92 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 23.82 ครูโรงเรียนราษฎร์เพศหญิง 109 คน ค่าเฉลี่ย 125.84 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 15.54 ครูโรงเรียนรัฐบาลเพศหญิง 117 คน ค่าเฉลี่ย 123.91 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 16.46

ครูโรงเรียนราษฎร์ที่เป็นครูประจำชั้น 97 คน มีค่าเฉลี่ย 127.91 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 14.92 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่เป็นครูประจำชั้น 110 คน มีค่าเฉลี่ย 123.05 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 17.61 ครูโรงเรียนราษฎร์ที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น 39 คน มีค่าเฉลี่ย 123.51 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 16.71 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น 23 คน มีค่าเฉลี่ย 131.17 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 19.28

ครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีลักษณะทางพุทธสูง 63 คน มีค่าเฉลี่ย 135.30 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 13.40 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธสูง 76 คน มีค่าเฉลี่ย 136.30 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 16.03 ครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ 75 คน มีค่าเฉลี่ย 117.12 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 11.59 ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ มีค่าเฉลี่ย 115.37 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 12.94

สรุป (1) ในหมู่ครูทั้งโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลในการวิจัยนี้ ครูส่วนใหญ่ เป็นหญิง (76.9 %) ส่วนมากนับถือพุทธศาสนา (94.6 %) และเป็นครูประจำชั้น (74.6 %) (2) ทั้งครูโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลซึ่งไม่ได้เป็นครูประจำชั้น และมีลักษณะทางพุทธต่ำ จะมีคะแนนค่าเฉลี่ยความขัดแย้งในสิทธิสูงกว่าครูประจำชั้น และครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง (3) ครูในโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลเพศหญิงจะมีคะแนนค่าเฉลี่ยความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูงกว่าครูเพศชาย (4) ครูโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาลเพศชายจะมีคะแนนค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดศาสนาสูงกว่าเพศหญิง (5) ครูโรงเรียนราษฎร์และรัฐบาลที่มีลักษณะทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ

ปัจจัยชีวสังคมกับความขัดแย้งระหว่างสิทธิ

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะพิจารณาว่า ประเภทของโรงเรียนที่ครูสังกัดคือ โรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล การเป็นครูประจำชั้นหรือไม่เป็นครูประจำชั้น จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิแตกต่างกันหรือไม่ โดยนำคะแนนความขัดแย้งระหว่างสิทธิมาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง

ประเภทของโรงเรียน การเป็นครูประจำชั้น กับความขัดแย้งระหว่างสิทธิ

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความขัดแย้ง ระหว่างสิทธิโดยพิจารณาตาม ตัวแปรอิสระที่ละ 2 ตัวแปร คือ ประเภทของโรงเรียน และการเป็นครูประจำชั้นหรือไม่ ในกลุ่มครูโดยรวม และกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะชีวสังคมและลักษณะทางพุทธ 2 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม พบผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 1 กล่าวคือ

ตาราง 1 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทางเมื่อพิจารณาตามประเภทของ โรงเรียน ที่ครูสังกัดและการเป็นครูประจำชั้น เป็นตัวแปรอิสระโดยมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิเป็นตัวแปรตาม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ประเภท โรงเรียน	ประจำชั้น หรือไม่	ปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง	%การทำงาน รวม
กลุ่มรวม	3.03	1.83	1.44	7.77	ก x ข	3
เพศชาย	3.12	1.79	< 1	1.59	5.42	2
เพศหญิง	3.00	1.85	1.31	6.20**	< 1	3
ลักษณะทางพุทธสูง	2.95	1.96	1.40	3.61*	1.66	4
ลักษณะทางพุทธต่ำ	3.09	1.75	< 1	3.68*	1.06	3

**, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ตามลำดับ

คะแนนความขัดแย้งระหว่างสิทธิแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 2 ตัวแปร ในกลุ่มเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 1) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีการของ บอนเฟอโรนี (ผจงจิต อินทสุวรรณ. 2528 : 166) พบว่ามีค่าเฉลี่ยของกลุ่ม 2 กลุ่มแตกต่างกันอยู่ 1 คู่คือ ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ด้วยกันในกลุ่มครูเพศชาย ถ้าครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้นจะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าครูที่เป็นครูประจำชั้น (ตาราง 2)

เมื่อพิจารณาตามตัวแปรอิสระการเป็นหรือไม่เป็นครูประจำชั้น พบว่า คะแนนความขัดแย้งระหว่างสิทธิแปรปรวนไปตามการเป็นหรือไม่เป็นครูประจำชั้น ในปริมาณที่ยอมรับได้ในกลุ่มครูเพศหญิง กลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธสูง และกลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ (ตาราง 1) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพบว่า ในกลุ่มย่อยทั้งสามกลุ่ม ครูที่เป็นครูประจำชั้นจะมีคะแนนความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำกว่า ครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น

ตาราง 2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความขัดแย้งระหว่างสิทธิ เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียนที่
ครูสังกัด และการเป็นครูประจำชั้นหรือไม่เป็นของกลุ่มครูเพศชาย

กลุ่ม			(22)	(21)	(12)	
โรงเรียน x การเป็นครูประจำชั้น		รหัส	ค่าเฉลี่ย			
โรงเรียนราษฎร์	เป็น	11	2.63(24)	.01	0.7	1.31 *
โรงเรียนรัฐบาล	ไม่เป็น	22	2.64(11)	-	.69	1.36
โรงเรียนรัฐบาล	เป็น	21	3.33(15)		-	67
โรงเรียนราษฎร์	ไม่เป็น	12	4.00(16)			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 2 สรุปได้ว่า (1) ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์เพศชายด้วยกัน ถ้าครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้นจะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าครูประจำชั้น (2) ในกลุ่มย่อยทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มครูเพศหญิง กลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธสูงและต่ำ ครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้นจะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าครูประจำชั้น

ตาราง 3 เปรียบเทียบการทำนายและลำดับความสำคัญของตัวทำนายต่าง ๆ ของตัวแปร 8 ตัว
ที่มีต่อความขัดแย้งระหว่างสิทธิทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน คน	%ทำนาย รวม	ตัวทำนาย สำคัญ	%ทำนายของ ตัวแรก	%ทำนาย แตกต่าง	ค่าอาร์ของ ตัวทำนาย
กลุ่มรวม	387	5	6	5	-	-.23
เพศชาย	86	-	-	-	-	-
เพศหญิง	297	5	6	5	-	-.09
เป็นครูประจำชั้น	269	6	6	6	-	-.06
ไม่เป็นครูประจำชั้น	91	9	1	9	-	-.31
ลักษณะทางพุทธสูง	170	14	7,4	11	3	33,19
ลักษณะทางพุทธต่ำ	191	-	-	-	-	-
ครูรัฐบาล	195	12	8,3	7	5	-.29, .25
ครูโรงเรียนราษฎร์	192	12	6	12	-	-.34

1. ลักษณะทางพุทธ	5. ทักษะคิดต่อเด็ก
2. งานตรงอุปนิสัย	6. ความเชื่ออำนาจในตน
3. ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่	7. สุขภาพจิต
4. ความเชื่อทางพุทธ	8. การถ่ายทอดทางศาสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางจิตสังคมลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา กับความขัดแย้งระหว่างสิทธิ

จากตาราง 3 เมื่อวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณโดยใช้ตัวแปร 8 ตัวคือ ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา งานตรงอุปนิสัย ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ความเชื่อทางพุทธ ทัศนคติต่อนักเรียน ความเชื่ออำนาจในตน สุขภาพจิต การถ่ายทอดทางศาสนา เป็นตัวทำนายความขัดแย้งระหว่างสิทธิ ผลของการวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 8 กลุ่ม พบว่าตัวทำนาย 6 ตัว สามารถทำนายความขัดแย้งระหว่างสิทธิได้อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในกลุ่มตัวอย่างรวม ตัวทำนายร่วมกันทำนายได้ร้อยละ 5 โดยมีตัวทำนายที่สำคัญคือ ความเชื่ออำนาจในตน ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย (ค่าอาร์ .23 ดูตาราง 3) คือถ้าคุณมีความเชื่ออำนาจในตนสูงจะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำ จากการพิจารณาในกลุ่มย่อยอีก 8 กลุ่ม ก็พบผลว่าตัวแปรอิสระร่วมกันทำนายความขัดแย้งระหว่างสิทธิได้ระหว่างร้อยละ 5 ถึง 14 กลุ่ม ตัวทำนายที่ทำนายได้สูงในกลุ่มคือที่มีลักษณะทางพุทธสูง ตัวทำนาย 2 ตัวร่วมกันทำนายความขัดแย้งระหว่างสิทธิได้ร้อยละ 14 โดยมีตัวทำนายสำคัญเป็นอันดับแรกคือสุขภาพจิต รองลงมาคือความเชื่อทางพุทธ ซึ่งตัวทำนายเหล่านี้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวถูกทำนาย ($R^2 = .33, .19$ ตามลำดับ ดูตาราง 3) คือถ้ามีคะแนนสุขภาพจิตสูงเป็นผู้มีสุขภาพจิตต่ำ ความเชื่อทางพุทธต่ำ จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงด้วย

โรงเรียนราษฎร์ (ทำนายได้ร้อยละ 12 เท่ากันทั้งสองกลุ่ม) ตัวแปรที่มีบทบาทสำคัญ เด่นชัดในการทำนายคือ ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ มีความเชื่ออำนาจในตน ($R^2 = .34$) ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย คือถ้ามีความเชื่ออำนาจในตนต่ำ ก็จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูง ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลมี 2 ตัวคือ การถ่ายทอดทางศาสนา ($R^2 = .29$) มีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย คือ ถ้ามีการถ่ายทอดทางศาสนาต่ำ ก็จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูง ตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่สามารถทำนายตัวแปรตามได้คือ ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ($R^2 = .25$) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวถูกทำนาย คือ ถ้ามีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง ก็จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงเช่นเดียวกัน

ในกลุ่มรวม และกลุ่มครูเทศหญิง กลุ่มครูประจำชั้น กลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ พบว่าตัวทำนายสำคัญคือความเชื่ออำนาจในตน ทำนายได้ร้อยละ 5, 5, 6, 12 ซึ่งตัวทำนายเหล่านี้ มีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย ($R^2 = .23, -.09, -.06, -.34$) คือ ถ้าคุณมีความเชื่ออำนาจในตนต่ำก็จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูง

ส่วนกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น ตัวทำนายสำคัญคือ ลักษณะทางพุทธ ทำนายได้ร้อยละ 9 ตัวทำนายนี้มีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย ($R^2 = .31$) คือกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำ

สรุป ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอีก 8 กลุ่ม ตัวทำนายสำคัญคือตัวแปรลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ 3 ตัวคือ ความเชื่ออำนาจในตน สุขภาพจิตและความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ตัวแปรเกี่ยวกับ พุทธศาสนา 3 ตัวคือลักษณะทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธ และการถ่ายทอดทางศาสนา จึงเห็นได้ว่า ผู้มีลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ และลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาสูง จะเป็นผู้มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำ

ตาราง 4 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน ที่ครูสังกัดและงานตรงตามอุปนิสัยเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่เป็นตัวแปรตาม ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ประเภทโรงเรียน	งานตรงอุปนิสัย	ปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง	% การทำนายรวม
กลุ่มรวม	7.71	4.11	< 1	15.72 **	2.17	4
เพศชาย	7.09	3.75	< 1	6.31 *	2.17	4
เพศหญิง	7.84	4.20	< 1	8.59 *	< 1	3
เป็นครูประจำชั้น	7.79	3.85	< 1	13.24 ***	< 1	5
ไม่เป็นครูประจำชั้น	7.79	4.99	< 1	13.24 ***	< 1	5
ลักษณะทางพุทธสูง	7.60	4.21	1.22	7.30 **	< 1	5
ลักษณะทางพุทธต่ำ	1.76	3.85	< 1	4.46 *	< 1	2

***, **, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001, .01, .05 ตามลำดับ

ปัจจัยชีวิสังคมกับความขัดแย้งระหว่างหน้าที่

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะพิจารณาว่าประเภทของโรงเรียนที่ครูสังกัด คือ โรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล การทำงานตรงหรือไม่ตรงอุปนิสัยจะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่แตกต่างกันหรือไม่ โดยนำคะแนนความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ มาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง

ประเภทของโรงเรียน งานตรงอุปนิสัย กับความขัดแย้งระหว่างหน้าที่

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระที่ละ 2 ตัวแปร คือ ประเภทของโรงเรียน และงานตรงอุปนิสัย ในกลุ่มรวม และกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะชีวิสังคม และลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 4 คือ ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ แปรปรวนไปตามงานตรงอุปนิสัย ในปริมาณที่ยอมรับได้ ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยทั้ง 6 กลุ่ม คือ กลุ่มเพศชาย กลุ่มเพศหญิง กลุ่มครูประจำชั้น กลุ่มครูที่ไม่ได้ประจำชั้น กลุ่มลักษณะทางพุทธสูง กลุ่มลักษณะทางพุทธต่ำ (ตาราง 4) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย พบว่า ในกลุ่มรวม กลุ่มเพศชาย กลุ่มครูประจำชั้น กลุ่มครูที่ไม่ได้ประจำชั้น กลุ่มลักษณะทางพุทธสูง และกลุ่มลักษณะทางพุทธต่ำ ถ้ามีงานตรงอุปนิสัยสูง จะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำกว่าครูที่มีงานตรงอุปนิสัยต่ำ ยกเว้นกลุ่มครูเพศหญิงที่พบว่า ครูที่มีงานตรงอุปนิสัยสูง จะมีความขัดแย้งสูงกว่าครูที่มีงานตรงอุปนิสัยต่ำ (ตาราง 2 ข) แต่ไม่พบผลจากประเภทของโรงเรียน และงานตรงอุปนิสัย

สรุปได้ว่า ครูส่วนมากถ้าได้ทำงานตรงอุปนิสัยแล้วจะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ

ตาราง 5 เปรอร์เซ็นต์การทำงานและลำดับความสำคัญของตัวทำนายต่าง ๆ ของตัวแปร 8 ตัว
ที่มีต่อความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน	% ทำนาย รวม	ตัวทำนาย สำคัญ	% ทำนายของ ตัวแรก	% ทำนาย แตกต่าง	ค่าอาร์ของ ตัวทำนาย
กลุ่มรวม	387	7	2	7	-	-.27
เพศชาย	86	16	2	16	-	-.40
เพศหญิง	297	5	2	5	-	.22
เป็นครูประจำชั้น	269	7	2	7	-	-.27
ลักษณะทางพุทธสูง	170	13	9,2	8	5	-.28,-.27
ลักษณะทางพุทธต่ำ	191	6	2	6	6	-.25
ครูรัฐบาล	195	7	8	7	-	.25
ครูโรงเรียนราษฎร์	192	12	2	12	-	-.34

1. ลักษณะทางพุทธ	6. ความเชื่ออำนาจในตน
2. งานตรงอุปนิสัย	7. สุขภาพจิต
3. บทบาทขัดแย้งด้านหน้าที่	8. บทบาทขัดแย้งด้านสิทธิ
4. ความเชื่อทางพุทธ	9. การถ่ายทอดทางศาสนา
5. ทัศนคติต่อเด็ก	

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลักษณะเกี่ยวข้องกับ ศาสนา กับความขัดแย้งระหว่างหน้าที่

จากตาราง 5 เมื่อวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ โดยใช้ตัวแปร 8 ตัว คือ ลักษณะทางพุทธ งานตรงอุปนิสัย ความขัดแย้งระหว่างสิทธิ ความเชื่อทางพุทธ ทศนคติต่อเด็ก ความเชื่ออำนาจในตน สุขภาพจิต การถ่ายทอดทางศาสนา เป็นตัวทำนาย ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ผลของการวิเคราะห์ ข้อมูลพบว่า ในกลุ่มรวม ตัวทำนายร่วมกันทำนาย ได้ร้อยละ 7 โดยมีตัวทำนายที่สำคัญ คือ งานตรงอุปนิสัย ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย ($R^2 = .27$) คือ ถ้าครูมีงานตรงอุปนิสัยสูง จะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ จากการพิจารณาในกลุ่มย่อยอีก 8 กลุ่ม พบผลว่า ตัวแปรอิสระร่วมกันทำนายความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ได้ระหว่างร้อยละ 6 ถึง 16 กลุ่มที่ตัวทำนาย ทำนายได้สูงสุด คือ กลุ่มเพศชาย ตัวทำนายที่สำคัญคืองานตรงอุปนิสัย ทำนายความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ได้ร้อยละ 16 และมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย ($R^2 = .27$) (ดูตาราง 5) คือ ถ้าครูมีงานตรงอุปนิสัยสูงจะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ ในกลุ่มย่อยอื่น ได้แก่ กลุ่มครูประจำชั้น กลุ่มลักษณะทางพุทธสูง กลุ่มลักษณะทางพุทธต่ำ และกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ ตัวทำนายสำคัญ เป็นงานตรงอุปนิสัย เช่นกัน (ทำนายได้ร้อยละ 7, 13, 6, 12, $R^2 = .27, -.27, -.25, -.34$) (ดูตาราง 5) และมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนายเช่นกัน ยกเว้นกลุ่มเพศหญิง ตัวทำนายสำคัญเป็นงานตรงอุปนิสัย (ทำนายได้ร้อยละ 5, $R^2 = .22$) แต่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวถูกทำนาย หมายความว่าในกลุ่มครูผู้หญิง ถ้ามีงานตรงอุปนิสัยสูงก็จะมี ความขัดแย้งในหน้าที่สูง

ในกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น และกลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธสูง ตัวทำนายทำนายได้ร้อยละ 12 และ 13 โดยมีตัวทำนายที่สำคัญเหมือนกันคือ การถ่ายทอดทางศาสนาซึ่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับตัว ถูกทำนาย ($R^2 = .34, -.28$) คือ ถ้าครูมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงจะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ นอกจากนั้นในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาล มีตัวทำนายสำคัญคือ ความขัดแย้งระหว่างสิทธิซึ่งตัวถูกทำนายได้ร้อยละ 7 มีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวถูกทำนาย ($R^2 = .25$) คือถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูง ก็จะมี ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูงเช่นกัน

สรุป ตัวทำนายที่สำคัญในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอีก 5 กลุ่ม คือ งานตรงอุปนิสัย จึงอาจกล่าวได้ว่า ถ้าครูมีงานตรงอุปนิสัยแล้ว ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ก็จะมีน้อยมาก

ตาราง 6 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทางเมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความขัดแย้งระหว่างสิทธิ เป็นตัวแปรอิสระโดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตามในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ประเภทของโรงเรียน	ความขัดแย้งด้านสิทธิ	ปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง	% การทำนายรวม
กลุ่มรวม	125.52	16.80	< 1	< 1	2.54	0
เพศชาย	127.60	19.62	< 1	2.510	< 1	4
เพศหญิง	124.85	16.01	< 1	< 1	1.00	0
เป็นครูประจำชั้น	125.32	16.51	4.85**	< 1	1.82	2
ไม่เป็นครูประจำชั้น	126.35	17.94	2.25	< 1	< 1	5
ลักษณะทางพุทธสูง	135.83	15.15	< 1	< 1	4.25*	0
ลักษณะทางพุทธต่ำ	116.28	12.25	< 1	< 1	< 1	0

** , * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01, .05 ตามลำดับ

ประเภทของโรงเรียน บทบาทขัดแย้ง กับการถ่ายทอดทางศาสนา

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะพิจารณาว่าประเภทของโรงเรียนที่ครูสังกัด คือ โรงเรียนราษฎร์ หรือโรงเรียนรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างสิทธิจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาแตกต่างกันหรือไม่ โดยนำคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนามาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง

ประเภทของโรงเรียน ความขัดแย้งระหว่างสิทธิกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระที่ละ 2 ตัวแปร คือ ประเภทของโรงเรียนและความขัดแย้งระหว่างสิทธิ ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะที่วสังคม และลักษณะเกี่ยวข้องกับศาสนา 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ

ตาราง 7 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย การถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความขัดแย้งระหว่างสิทธิในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง

กลุ่ม		รหัส	ค่าเฉลี่ย	(22)	(12)	(21)
โรงเรียน	x บทบาทขัดแย้งด้านสิทธิ					
				134.18	138.07	139.83
ราษฎร์	มาก	11	131.91(22)	2.27	6.36	7.92
รัฐบาล	น้อย	22	134.18(50)	-	3.89	5.65
ราษฎร์	น้อย	12	138.07(43)		-	1.76
รัฐบาล	มาก	21	139.83(18)			-

รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 6 คือ คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 2 ตัวแปรในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 6) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีการของบอนเฟอโรนี (ผจญจิต อินทสุวรรณ 2528 : 166) ไม่พบว่า ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันในปริมาณที่ยอมรับได้ แต่มีแนวโน้มที่จะแตกต่างกันอยู่ 1 คู่ คือ กลุ่มครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิด้วยกัน ถ้าเป็นครูโรงเรียนรัฐบาลจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ (ตาราง 7)

เมื่อพิจารณาตามตัวแปรอิสระประเภทของโรงเรียน พบว่า คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา แปรปรวนตามประเภทของโรงเรียน ในปริมาณที่ยอมรับได้ ในกลุ่มครูประจำชั้น (ตาราง 6) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย พบว่า ครูโรงเรียนราษฎร์มีการถ่ายทอดทางศาสนา (ค่าเฉลี่ย 127.91) สูงกว่าครูโรงเรียนรัฐบาล (ค่าเฉลี่ย 123.05)

สรุปได้ว่า (1) ในกลุ่มลักษณะทางพุทธสูง มีแนวโน้มว่าในกลุ่มที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมาก ครูรัฐบาลจะถ่ายทอดศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ (2) ในกลุ่มครูประจำชั้นครูโรงเรียนราษฎร์จะถ่ายทอดมากกว่าครูโรงเรียนรัฐบาล

ตาราง 8 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียนและ ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็น ตัวแปรตาม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ประเภทของ โรงเรียน	ความขัดแย้ง ระหว่างหน้าที่	ปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง	% การทำนาย รวม
กลุ่มรวม	125.67	15.50	< 1	6.55	2.59	2
เพศชาย	126.04	19.50	< 1	1.72	< 1	2
เพศหญิง	125.12	16.22	< 1	4.33*	1.73	1
เป็นครูประจำชั้น	124.78	16.44	5.54**	2.74	1.82	4
ไม่เป็นครูประจำชั้น	126.35	18.56	2.25	< 1	< 1	4
ลักษณะทางพุทธสูง	135.85	14.85	< 1	6.12**	< 1	4
ลักษณะทางพุทธต่ำ	115.98	12.16	< 1	< 1	< 1	0

** , * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 , .05 ตามลำดับ

ประเภทของโรงเรียน ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่กับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตามตัวแปร อิสระที่ละ 2 ตัวแปรคือประเภทของโรงเรียนและความขัดแย้งในหน้าที่ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อย ตามลักษณะชีวสังคม และลักษณะเกี่ยวข้องกับศาสนา 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 8 คือ การถ่ายทอดทางศาสนา แปรปรวน ไปตามความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ในปริมาณที่ยอมรับได้ในกลุ่มเพศหญิง กลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธ ต่ำ (ตาราง 8) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย พบว่าทั้ง 3 กลุ่ม ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนา (ค่าเฉลี่ย 123.07, 132.58) ต่ำกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ กว่า (ค่าเฉลี่ย 127.30, 138.81)

จากการวิเคราะห์ในตาราง จะไม่กล่าวถึงตัวแปรประเภทของโรงเรียนที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดทางศาสนาซ้ำอีก

สรุปได้ว่า ครูในกลุ่มเพศหญิง ครูประจำชั้นและครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ ถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาต่ำกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำกว่า

จากการวิเคราะห์การถ่ายทอดทางศาสนาโดยพิจารณาประเภทของโรงเรียนและความขัดแย้งระหว่างสิทธิและหน้าที่ พบผลพวงจะสรุปได้คือ ในกลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธสูงพบว่า (1) มีแนวโน้มว่า ในครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมากกว่าครูโรงเรียนรัฐบาลจะถ่ายทอดทางศาสนามากกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ (2) ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง จะถ่ายทอดทางศาสนามีน้อยกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำกว่า นอกจากนี้ยังสรุปได้ว่าในกลุ่มครูประจำชั้นพบว่า (1) ครูโรงเรียนราษฎร์จะถ่ายทอดทางศาสนามากกว่าครูโรงเรียนรัฐบาล (2) ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูงจะถ่ายทอดทางศาสนามีน้อยกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำกว่า โดยสรุปถ้าครูมีความขัดแย้งสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาต่ำกว่าครูที่มีความขัดแย้งต่ำกว่า

ตาราง 9 ค่าเอฟในกาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียนและความเชื่อทางพุทธเป็นตัวแปรอิสระโดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ประเภทของโรงเรียน	ความเชื่อทางพุทธ	ปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง	% การทำนายรวม
กลุ่มรวม	125.23	16.75	< 1	66.70	7.35*	17
เพศชาย	125.41	18.93	< 1	24.66	< 1	25
เพศหญิง	125.15	16.17	< 1	43.66*	4.41	15
เป็นครูประจำชั้น	124.74	16.28	6.38**	31.80***	4.99*	14
ไม่เป็นครูประจำชั้น	127.42	18.19	3.71*	21.02***	< 1	29
ลักษณะทางพุทธสูง	135.59	14.69	< 1	7.87**	8.63**	4
ลักษณะทางพุทธต่ำ	115.96	12.06	< 1	4.35	< 1	3

***, **, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001, .01 และ .05 ตามลำดับ

ประเภทของโรงเรียน ความเชื่อทางพุทธกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตามตัวแปรอิสระที่ละ 2 ตัวแปร คือ ประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางศาสนาพุทธ ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะชีวสังคม และลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 9 คือ คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 2 ตัวแปร ในกลุ่มรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 9)

ตาราง 10 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย การถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียนและความเชื่อทางพุทธ ในกลุ่มรวม

กลุ่ม		รหัส	ค่าเฉลี่ย	(12)	(11)	(21)
โรงเรียน x ความเชื่อ	ทางพุทธ			122.86	132.48	137.41
รัฐบาล	น้อย	22	118.06(109)	4.8	14.42*	19.35*
ราษฎร์	น้อย	12	122.86(111)	-	9.62*	14.55*
ราษฎร์	มาก	11	132.48(50)		-	4.93
รัฐบาล	มาก	21	137.41(56)			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีบนเฟอโรนนี่ (ผจงจิต อินทสุวรรณ. 2528 : 166) พบว่า มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอยู่ 4 คู่ แต่ที่สำคัญพบว่า ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลด้วยกัน ถ้าครูมีความเชื่อทางพุทธสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่าและพบว่า ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์เหมือนกัน ถ้าครูมีความเชื่อทางพุทธมาก ก็จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่า (ตาราง 10)

ตาราง 11 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธ ในกลุ่มเพศหญิง

กลุ่ม		รหัส	ค่าเฉลี่ย	(12)	(11)	(21)
โรงเรียน x ความเชื่อ						
	ทางพุทธ			122.99	131.84	136.36
รัฐบาล	ต่ำ	22	119.02(90)	3.97	12.82*	17.34*
ราษฎร์	ต่ำ	12	122.99(80)	-	8.85*	13.37*
ราษฎร์	สูง	11	131.84(38)		-	4.52
รัฐบาล	สูง	21	136.36(42)			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ในกลุ่มเพศหญิง พบว่า คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ(ตาราง 9) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีบนเฟอโรนนี่ (Bonferroni) พบว่า มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอยู่ 4 คู่ แต่ที่สำคัญ 2 คู่ พบว่า (1) ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลด้วยกัน ถ้าครูที่มีความเชื่อทางพุทธสูง จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อต่ำกว่า (2) ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ด้วยกัน ถ้าครูมีความเชื่อทางพุทธสูงจะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อต่ำกว่า (ตาราง 11)

ตาราง 12 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธในกลุ่มครูประจำชั้น

กลุ่ม		รหัส	ค่าเฉลี่ย	(12)	(11)	(21)
โรงเรียน x	ความเชื่อ					
	ทางพุทธ			125.46	132.74	134.79
รัฐบาล	ต่ำ	22	117.62(89)	7.84	15.12*	17.17*
ราษฎร์	ต่ำ	12	125.46(74)	-	6.94*	9.33
ราษฎร์	สูง	11	132.74(31)		-	2.05
รัฐบาล	สูง	21	134.79(33)			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในกลุ่มครูประจำชั้น คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ ประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 9) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีบอนเฟอโรนี (Bonferroni) พบว่ามีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอยู่ 2 คู่ แต่คู่ที่สำคัญคือ ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลด้วยกัน ถ้าครูมีความเชื่อทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่า

ตาราง 13 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง

กลุ่ม		รหัส	ค่าเฉลี่ย	(11)	(12)	(21)
โรงเรียน x ความเชื่อ	ทางพุทธ			135.44	136.06	140.91
รัฐบาล	ต่ำ	22	127.75(32)	7.69*	8.31*	13.16*
ราษฎร์	สูง	11	135.44(34)	-	0.62*	5.47
ราษฎร์	ต่ำ	12	136.06(35)		-	4.85
รัฐบาล	สูง	21	140.91(45)			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง พบว่า คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเภทของโรงเรียน และความเชื่อทางพุทธอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 9) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีบอนเฟอโรนนิ (Bonferroni) พบว่า มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอยู่ 3 คู่ แต่ที่สำคัญ 2 คู่ คือ (1) ในกลุ่มครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำเหมือนกัน ก็เป็นครูโรงเรียนราษฎร์ จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนรัฐบาล (2) ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลด้วยกัน ถ้าครูมีความเชื่อทางพุทธสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่า

สรุป (1) ในกลุ่มรวม ไม่ว่าจะ เป็นครูโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนรัฐบาลก็ตามถ้ามีความเชื่อทางพุทธสูง จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่า (2) ในกลุ่มครูผู้หญิง ครูประจำชั้น และครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง ถ้าเป็นครูโรงเรียนรัฐบาลด้วยกัน มีความเชื่อทางพุทธสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำ

ตาราง 14 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อประเภทของโรงเรียนและงานตรงอุปนิสัยเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตามในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ประเภทของโรงเรียน	งานตรงอุปนิสัย	ปฏิสัมพันธ์สองทาง	% การทำนายรวม
กลุ่มรวม	125.96(324)	16.89	< 1	20.56*	< 1	6
เพศชาย	127.03(70)	18.81	< 1	10.85*	< 1	14
เพศหญิง	125.61(251)	16.37	< 1	10.06**	< 1	4
เป็นครูประจำชั้น	125.38(230)	16.47	4.50	6.66*	< 1	5
ไม่เป็นครูประจำชั้น	128.01(74)	18.36	5.96	15.38***	< 1	24
ลักษณะทางพุทธสูง	136.24(144)	14.95	< 1	2.12	< 1	1
ลักษณะทางพุทธต่ำ	116.50(163)	14.95	< 1	3.29	< 1	2

***, **, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001, .01, .05 ตามลำดับ

ประเภทของโรงเรียน งานตรงอุปนิสัยกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตัวแปรอิสระประเภทของโรงเรียน และงานตรงอุปนิสัยในกลุ่มครูโดยรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะชีวิตสังคม และลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลวิเคราะห์ข้อมูล ดังแสดงในตาราง 15 ดังนี้ คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามงานตรงอุปนิสัย ในปริมาณที่ยอมรับได้ในกลุ่มรวม กลุ่มเพศชาย กลุ่มเพศหญิง กลุ่มครูประจำชั้น กลุ่มครูที่ไม่ได้ประจำชั้น (ตาราง 15) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพบว่า กลุ่มรวมและกลุ่มย่อยทั้งหมดครูที่ทำงานตรงอุปนิสัยสูงจะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่ทำงานตรงอุปนิสัยต่ำ

ตาราง 15 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อประเภทของโรงเรียนและความเชื่ออำนาจในตนเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ประเภทโรงเรียน	ความเชื่ออำนาจในตน	ปฏิสัมพันธ์สองทาง	% การทำนายรวม
กลุ่มรวม	125.62(307)	16.78	< 1	4.707	< 1	1
เพศชาย	124.85(68)	18.58	< 1	< 1	< 1	1
เพศหญิง	125.72(235)	16.30	1.20	5.28*	< 1	2
เป็นครูประจำชั้น	125.06(219)	16.51	5.74	2.51	1.76	3
ไม่เป็นครูประจำชั้น	127.80(69)	17.40	4.46*	5.17*	< 1	15
ลักษณะทางพุทธสูง	135.95(137)	14.91	< 1	1.55	< 1	1
ลักษณะทางพุทธต่ำ	116.50(156)	11.98	< 1	< 1	1	0

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประเภทของโรงเรียน ความเชื่ออำนาจในตนกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตัวแปรอิสระประเภทของโรงเรียน และความเชื่ออำนาจในตน ในกลุ่มครูโดยรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะชีวิตสังคม และลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 15 ดังนี้คือ คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามความเชื่ออำนาจในตนในปริมาณที่ยอมรับได้ ในกลุ่มครูเพศหญิง และกลุ่มครูที่ไม่ประจำชั้น (ตาราง 15) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย พบว่า ครูที่เชื่ออำนาจในตนสูง (ค่าเฉลี่ย 128.15, 133.68) จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำทั้งสองกลุ่ม (ค่าเฉลี่ย 123.59, 123)

สรุป เมื่อพิจารณา ประเภทของโรงเรียน ลักษณะทางจิตสังคมคืองานตรงอุปนิสัย และความเชื่ออำนาจในตนกับการถ่ายทอดทางศาสนา จะพบว่าในกลุ่มผู้หญิง และกลุ่มครูประจำชั้นถ้ามีงานตรงอุปนิสัยสูงหรือมีความเชื่ออำนาจในตนสูงก็จะมี การถ่ายทอดทางศาสนาสูงเช่นเดียวกัน

ตาราง 16 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาทขัดแย้งในหน้าที่ และทัศนคติต่อนักเรียน เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	บทบาทขัดแย้ง ในหน้าที่	ทัศนคติ ต่อเด็ก	ปฏิสัมพันธ์ สองทาง	% การทำนาย รวม
กลุ่มรวม	125.68	16.84	< 1	5.25*	< 1	2
เพศชาย	127.66(58)	19.96	< 1	5.18*	< 1	12
เพศหญิง	125.01(216)	15.95	< 1	< 1	< 1	0
เป็นครูประจำชั้น	125.35(198)	16.56	< 1	6.75**	< 1	3
ไม่เป็นครูประจำชั้น	127.00(59)	18.02	< 1	< 1	< 1	1
ลักษณะทางพุทธสูง	136.03(144)	15.32	< 1	7.61**	< 1	5
ลักษณะทางพุทธต่ำ	116.48(139)	12.13	< 1	2.71	3.63*	1

** , * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01, 05 ตามลำดับ

ความขัดแย้งระหว่างสิทธิและทัศนคติต่อนักเรียนกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตัวแปรอิสระที่ละ 2 ตัวแปร คือ ความขัดแย้งระหว่างสิทธิและทัศนคติต่อนักเรียน ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะชีวิตสังคม และลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับรวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 16 ดังนี้คือ การถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตาม

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งระหว่างสิทธิ และทัศนคติต่อนักเรียนในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 16) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีบอนเฟอโรนี (Bonferroni) ไม่พบว่าค่าเฉลี่ยแตกต่างกันในปริมาณที่ยอมรับได้ แต่มีแนวโน้มที่จะแตกต่างกันอยู่ 2 คู่ คือ ในกลุ่มครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนสูง

ตาราง 17 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามบทบาทขัดแย้งระหว่างสิทธิและทัศนคติต่อนักเรียนในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ

กลุ่ม							
ความขัดแย้ง	X	ทัศนคติ	รหัส	ค่าเฉลี่ย	(12)	(11)	(22)
ระหว่างสิทธิ					115.87	117.67	118.59
ต่ำ	สูง	21		111.56(25)	4.31	6.11	7.03
สูง	ต่ำ	12		115.87(37)	-	1.8	2.72
สูง	สูง	11		117.67(15)		-	0.92
ต่ำ	ต่ำ	22		118.59(61)			-

ถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำ จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูง แต่ในกลุ่มครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำด้วยกัน ถ้าครูมีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนต่ำจะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อเด็กสูงกว่า (ตาราง 17) เมื่อพิจารณาตัวแปรอิสระทัศนคติต่อนักเรียน พบว่า คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามทัศนคติต่อนักเรียนในปริมาณที่ยอมรับได้ในกลุ่มรวม กลุ่มเพศชาย กลุ่มครูประจำชั้นและกลุ่มลักษณะทางพุทธสูง (ตาราง 16) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย พบว่า ครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูง (ค่าเฉลี่ย 128.90, 131.20, 127.45, 139.87) กว่าครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนต่ำกว่า (ค่าเฉลี่ย 123.92, 120.84, 123.44, 133.05)

ตาราง 18 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาทขัดแย้งด้านสิทธิและ
สุขภาพจิตเป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	บทบาทขัดแย้ง ระหว่างสิทธิ	สุขภาพจิต	ปฏิสัมพันธ์ สองทาง	% การทำนาย รวม
กลุ่มรวม	125.75	16.89				
เพศชาย	127.75	16.93	1.93	1.44	< 1	0
เพศหญิง	125.07	16.05	< 1	< 1	< 1	0
เป็นครูประจำชั้น	125.52	16.62	< 1	< 1	1.22	0
ไม่เป็นครูประจำชั้น	126.41	18.09	< 1	1.86	1.69	4
ลักษณะทางพุทธสูง	135.78	15.33	< 1	< 1	< 1	0
ลักษณะทางพุทธต่ำ	116.60	12.48	< 1	< 1	3.64*	0

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตัวแปรอิสระ
ที่ละ 2 ตัวแปร คือ ความขัดแย้งระหว่างสิทธิและสุขภาพจิตในกลุ่มรวม และกลุ่มที่แยกย่อยตาม
ลักษณะชีวิตสังคม และลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม
พบผลการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงในตาราง 18 ดังนี้ การถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตาม
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งระหว่างสิทธิกับสุขภาพจิตในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 18) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีบอนเฟอโรนี (Bonferroni)
ไม่พบว่าค่าเฉลี่ยแตกต่างกันในปริมาณที่ยอมรับได้ แต่มีแนวโน้มที่จะแตกต่างกันอยู่คู่หนึ่งคือใน
กลุ่มครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมากด้วยกับครูที่มีสุขภาพจิตดีสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนา
สูงกว่าครูที่มีสุขภาพจิตดีต่ำกว่า (ตาราง 19)

ตาราง 19 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาตามความขัดแย้งระหว่าง
สิทธิ และสุขภาพจิตในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ

กลุ่ม		รหัส	ค่าเฉลี่ย	(22)	(21)	(12)
ความขัดแย้ง ระหว่างสิทธิ	X สุขภาพจิต			114.54	118.25	119.24
มาก	สูง	11	114.54(26)	-	3.71	4.7
น้อย	ต่ำ	22	114.54(22)	-	3.71	4.7
น้อย	สูง	21	118.25(44)		-	.99
มาก	ต่ำ	12	119.24(12)			-

สรุป ในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ มีแนวโน้มว่า (1) ถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิ น้อย ครูที่มีทัศนคติต่อเด็กต่ำ จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีทัศนคติต่อเด็กที่ดีกว่า (2) ถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมาก ถ้าครูมีสุขภาพจิตดีก็จะถ่ายทอดศาสนาสูงกว่าครูที่มีสุขภาพจิตดีน้อยกว่า (3) กลุ่มครูที่มีทัศนคติที่ดีมากต่อเด็กด้วยกัน ถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมากกว่าจะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่า

ตาราง 20 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาทขัดแย้งระหว่างหน้าที่ และทัศนคติต่อนักเรียน เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา เป็นตัวแปรตามทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ความขัดแย้ง ระหว่างหน้าที่	ทัศนคติ	ปฏิสัมพันธ์ สองทาง	% การทำนาย รวม
กลุ่มรวม	125.43	16.96	4.73	3.48	< 1	2
เพศชาย	126.04	19.80	< 1	6.59**	4.53	11
เพศหญิง	125.20	16.15	3.16	< 1	2.196	1
เป็นครูประจำชั้น	124.78	16.46	3.52	2.56	< 1	3
ไม่เป็นครูประจำชั้น	128.14	18.42	< 1	1.14	< 1	2
ลักษณะทางพุทธสูง	135.96	15.05	5.70	7.74	2.007	9
ลักษณะทางพุทธต่ำ	116.14	12.05	< 1	< 1	< 1	0

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ทัศนคติต่อนักเรียนกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตามตัวแปร ความขัดแย้งระหว่าง หน้าที่กับทัศนคติต่อนักเรียน ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะ ทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดง ในตาราง 20 คือคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้ง ระหว่างหน้าที่กับทัศนคติต่อนักเรียน ในกลุ่มเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 20) ผลการ เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ โดยวิธีบอนเฟอโรนี (Bonferroni) พบว่า มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอยู่ 2 คู่ แต่ที่สำคัญคือ ในกลุ่มครู เพศชายที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่มาก ถ้ามีทัศนคติต่อนักเรียนสูงจะมี การถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครู ที่มีทัศนคติต่อนักเรียนต่ำกว่า (ตาราง 21)

เมื่อพิจารณาทัศนคติต่อนักเรียน ก็พบว่า การถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามทัศนคติต่อนักเรียนในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพบว่าครูที่มีทัศนคติต่อนักเรียนสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีทัศนคติต่อนักเรียนต่ำกว่า

ตาราง 21 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาบทบาทขัดแย้งระหว่างหน้าที่ และทัศนคติต่อนักเรียนในกลุ่มเพศชาย

กลุ่ม						
ความขัดแย้ง X	ทัศนคติ	รหัส	ค่าเฉลี่ย	(22)	(21)	(11)
ระหว่างหน้าที่	ต่อเด็ก			127.12	130.40	137.09
มาก	ต่ำ	12	114.11(19)	13.01	16.29*	22.98*
น้อย	ต่ำ	22	127.12(17)	-	3.28	9.97
น้อย	สูง	21	130.40(20)		-	6.69
มาก	สูง	11	137.09(11)			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 22 ค่าเอฟในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง เมื่อบทบาทขัดแย้งระหว่างหน้าที่ และลักษณะทางพุทธเป็นตัวแปรอิสระโดยมีปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาเป็นตัวแปรตาม ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	ค่าเฉลี่ย	เอส.ดี	ความขัดแย้ง ระหว่างหน้าที่	ลักษณะ ทางพุทธ	ปฏิสัมพันธ์ สองทาง	% การทำนาย รวม
กลุ่มรวม	125.06	16.07	4.05	165.19	3.55	36
เพศชาย	126.11	19.41	< 1	96.53**	1.85	53
เพศหญิง	124.71	15.92	2.63	105.35**	1.14	32
เป็นครูประจำชั้น	124.65	16.24	3.27	92.57**	< 1	32
ไม่เป็นครูประจำชั้น	127.03	17.92	< 1	74.24***	6.45***	50

***, **, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 001, .01 และ .05

ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ลักษณะทางพุทธกับการถ่ายทอดทางศาสนา

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา โดยพิจารณาตามตัวแปร ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่กับลักษณะทางพุทธ ในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามลักษณะชีวิตสังคม และลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร ตัวแปรละ 2 ระดับ รวมเป็นกลุ่มย่อย 6 กลุ่ม พบผล การวิเคราะห์ ข้อมูลดังแสดงในตาราง 22 คือ คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่กับลักษณะทางพุทธในกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ (ตาราง 22) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่โดยวิธีบอนเฟอโรนี (Bonferroni) พบว่า มี ค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอยู่ 4 คู่ แต่ที่สำคัญคือพบว่าในกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้นที่มีความขัดแย้งต่ำ ด้วยกัน ถ้าครูมีลักษณะทางพุทธสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ กว่า และในกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้นมีความขัดแย้งมากเหมือนกัน ครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง ก็จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ

ตาราง 23 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการถ่ายทอดทางศาสนา เมื่อพิจารณาความขัดแย้งระหว่างหน้าที และลักษณะทางพุทธในกลุ่มครูที่ไม่เป็นครูประจำชั้น

กลุ่ม						
ความขัดแย้ง X	ลักษณะ	รหัส	ค่าเฉลี่ย	(12)	(11)	(21)
ระหว่างหน้าที่	ทางพุทธ			119.05	135.50	145.5
มาก	ต่ำ	22	113.91(23)	5.14	21.59*	31.62**
มาก	ต่ำ	12	119.05(19)	-	16.45	26.48**
มาก	สูง	11	135.50(12)		-	10.03
น้อย	สูง	21	145.53(19)			-

** , * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05

เมื่อพิจารณาลักษณะทางพุทธ พบการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามลักษณะทางพุทธในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยเพศชาย กลุ่มเพศหญิง กลุ่มครูประจำชั้น และกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพบว่าครูทุกกลุ่ม ถ้ามีลักษณะทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำกว่า

สรุปได้ว่า ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ทั้งสูงและต่ำ ถ้ามีลักษณะทางพุทธสูงจะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ

ตาราง 24 เปรียบเทียบการทำนายและลำดับความสำคัญของตัวทำนายต่างๆ ต่อปริมาณการถ่ายทอดทางศาสนาในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย

กลุ่ม	จำนวน คน	%ทำนาย รวม	ตัวทำนาย สำคัญ	%ทำนาย ของตัวแรก	%ทำนาย แตกต่าง	ค่าอาร์ของ ตัวทำนาย
กลุ่มรวม	387	47	1,2,4,6	42	5	.65,.28,.49,.12
เพศชาย	86	66	1,2	59	7	.77,.60
เพศหญิง	297	39	1,4	38	1	.61,.47
เป็นครูประจำชั้น	269	39	1,4	37	2	.61,.49
ลักษณะทางพุทธสูง	170	32	1,3,4	21	11	.46,-.28,.31
ลักษณะทางพุทธต่ำ	191	19	1,4	15	4	.39,.30
ครูโรงเรียนรัฐบาล	195	40	1,2	37	3	.60,.32
ครูโรงเรียนราษฎร์	192	58	1,4,3	48	10	.69,.65,-.21

1. ลักษณะทางพุทธ	5. ทศนคติต่อเด็ก
2. งานตรงอุปนิสัย	6. ความเชื่ออำนาจในตน
3. ความขัดแย้งในหน้าที่	7. สุขภาพจิต
4. ความเชื่อทางพุทธ	8. ความขัดแย้งในสิทธิ

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ ลักษณะเกี่ยวข้องกับ ศาสนา กับการถ่ายทอดทางศาสนา

จากตาราง 24 เมื่อวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณโดยใช้ตัวแปร 8 ตัว คือ ลักษณะทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธ งานตรงอุปนิสัย ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ความขัดแย้งระหว่างสิทธิ ทศนคติ ต่อนักเรียน ความเชื่ออำนาจในตน สุขภาพจิต เป็นตัวทำนายการถ่ายทอดทางศาสนาผลการ วิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย 8 กลุ่ม ในกลุ่มรวม ตัวทำนายร่วมกันทำนายได้ ร้อยละ 47 โดยมีตัวทำนายที่สำคัญคือ ลักษณะทางพุทธทำนายได้ร้อยละ 47 มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ

ตัวทำนาย (ค่าอาร์ .65) (ตาราง 24) แสดงว่า ถ้ามีครูที่มีลักษณะทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูง

ตัวทำนายรองลงมาได้แก่ งานตรงอุปนิสัย ความเชื่อทางพุทธและความเชื่ออำนาจในตน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวทำนาย (ค่าอาร์ .28, .49, .12) แสดงว่า ถ้าครูมีงานตรงอุปนิสัยสูง ความเชื่อทางพุทธสูง ความเชื่ออำนาจในตนสูง ก็จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงด้วยเช่นกัน ตัวทำนายที่ส่งผลต่อตัวแปรตามในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยทุกกลุ่มทั้ง 8 กลุ่ม คือลักษณะทางพุทธ โดยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวถูกทำนาย ตัวทำนายที่ส่งผลต่อกลุ่มรวม และกลุ่มเพศหญิง กลุ่มครูประจำชั้น กลุ่มลักษณะทางพุทธสูง กลุ่มลักษณะทางพุทธต่ำ กลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ ได้แก่ ความเชื่อทางพุทธ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวถูกทำนาย (ค่าอาร์ .49, .47, .49, .31, .30, .65) ตัวแปรทำนายสำคัญในกลุ่มรวมและกลุ่มเพศชาย กลุ่มครูรัฐบาลได้แก่ งานตรงอุปนิสัย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับตัวถูกทำนาย (ค่าอาร์ .28, .60, .32) ตัวแปรทำนายที่สำคัญในกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น กลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง และกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ ได้แก่ ความขัดแย้งในหน้าที่ มีความสัมพันธ์ทางลบกับตัวถูกทำนาย (ค่าอาร์ -.34, -.28, -.21) กลุ่มที่มีการทำนายได้สูงสุดคือ กลุ่มเพศชายทำนายได้ร้อยละ 66 ตัวทำนายสำคัญคือลักษณะทางพุทธ และงานตรงอุปนิสัย กลุ่มที่มีการทำนายได้รองลงมา คือกลุ่มครูที่ไม่ได้เป็นครูประจำชั้น ทำนายได้ร้อยละ 65 ตัวทำนายสำคัญคือ ลักษณะทางพุทธ กับความขัดแย้งในหน้าที่

สรุป (1) ในกลุ่มรวมตัวทำนายสำคัญอันดับแรกคือลักษณะทางพุทธ และตัวทำนายนี้เป็นตัวทำนายสำคัญในกลุ่มย่อยทั้ง 8 กลุ่ม (2) ตัวทำนายความเชื่อทางพุทธสามารถทำนายได้ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยอีก 4 กลุ่ม (3) ลักษณะทางจิตสังคมสามารถทำนายตัวแปรตามได้คืองานตรงอุปนิสัย ความเชื่ออำนาจในตน และความขัดแย้งระหว่างหน้าที่

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

ในบทที่ผ่านมาเป็นการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ที่เก็บรวบรวมมาจากครูจำนวน 385 คน จากการตอบแบบวัดตัวแปรชุดต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ 4 ประเภทด้วยกัน คือ (1) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา 3 ตัวแปร (2) ลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ 5 ตัวแปร (3) การถ่ายทอดทางศาสนา 1 ตัวแปร (4) ลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังของผู้ตอบ 5 ตัวแปร รวมเป็นตัวแปรที่ศึกษาทั้งสิ้น 14 ตัวแปร ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์หลายรูปแบบ ได้แก่การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มต่าง ๆ เป็นรายคู่ด้วยวิธีบอนเฟอโรนี (Bonferroni) การวิเคราะห์ด้วยวิธีถดถอยพหุคูณแบบเป็นชั้น ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มที่แยกย่อยตามปัจจัยชีวสังคม การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำเพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างตัวแปรชุดต่าง ๆ และความเกี่ยวข้องในระหว่างตัวแปรชุดเดียวกัน เพื่อตรวจสอบสมมติฐานเป็นสำคัญ และเพื่อประโยชน์ในการสรุปและอภิปรายผล

ในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐาน เพื่อที่จะได้ทราบว่าข้อมูลจากการวิจัยนี้ ให้การสนับสนุนการคาดหมายหรือทำนายที่ตั้งไว้ล่วงหน้า มากน้อยเพียงใด

สรุปและอภิปรายผลผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐาน

ในการวิจัยครั้งนี้มีสมมติฐานทั้งหมด 8 ข้อด้วยกัน ซึ่งได้จากการประมวลเอกสารทั้งของไทยและต่างประเทศ ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สมมติฐานแต่ละข้อมีดังต่อไปนี้

สมมติฐาน 1 มีใจความว่า "ครูโรงเรียนราษฎร์และไม่เป็นครูประจำชั้นจะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าครูโรงเรียนรัฐบาลและเป็นครูประจำชั้น" สมมติฐานนี้ได้คาดหมายว่า ประเภทของครูคือครูโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล กับการเป็นครูประจำชั้นหรือไม่ของครู จะมีบทบาทร่วมกันส่งผลต่อความขัดแย้งระหว่างสิทธิของครูใน ปริมาณที่แตกต่างกันไปอย่างเด่นชัด

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำคะแนนความขัดแย้งระหว่างสิทธิที่ได้รับ และสิทธิที่ขอบมาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยพิจารณาตามประเภทสังกัดของครูการเป็น หรือไม่

เป็นครูประจำชั้น ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 1, 2 และได้วิเคราะห์เพิ่มเติมด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณ โดยนำตัวแปรลักษณะทางจิตสังคม 4 ตัวแปร ตัวแปรลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอีก 3 ตัวแปร มาเป็นตัวทำนายได้ผลตามตารางที่ 3

เมื่อพิจารณาประเภทของครูและการเป็นครูประจำชั้นหรือไม่ พบผลสนับสนุนสมมติฐานที่ 1 บางส่วน กล่าวคือ คะแนนความขัดแย้งระหว่างสิทธิ แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังกัดของครู และการเป็นครูประจำชั้นหรือไม่อย่างเชื่อมั่นได้ในกลุ่มครูเพศชาย และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนรายคู่ (ตาราง 2) ก็พบว่า ในกลุ่มครูเพศชายที่เป็นครูโรงเรียนราษฎร์ด้วยกันและไม่ได้เป็นครูประจำชั้น จะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิ สูงกว่าครูที่เป็นครูประจำชั้นและพบอีกว่าในกลุ่มครูเพศหญิง กลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธสูง กลุ่มลักษณะทางพุทธต่ำ ถ้าไม่เป็นครูประจำชั้นจะมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าครูที่เป็นครูประจำชั้น

จากการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพิ่มเติมนอกสมมติฐานพบว่า ตัวแปรทางพฤติกรรมศาสตร์คือ ความเชื่ออำนาจในตน สุขภาพจิต ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ จะทำนายความขัดแย้งระหว่างสิทธิได้ ส่วนตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา พบว่า ตัวที่สามารถทำนายคือความเชื่อทางพุทธ การถ่ายทอดทางศาสนา ลักษณะทางพุทธ วิถีชีวิตทางพุทธ และการปฏิบัติทางพุทธในกลุ่มครูประจำชั้น ตัวทำนายคือความเชื่ออำนาจในตนในกลุ่มครูไม่ประจำชั้น ตัวทำนายคือลักษณะทางพุทธ ครูโรงเรียนรัฐบาลตัวทำนายคือการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา และความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ครูโรงเรียนราษฎร์ตัวทำนายคือความเชื่ออำนาจในตน

สรุปได้ว่า (1) การไม่ได้เป็นครูประจำชั้นจะทำให้ครูส่วนมากมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่าการเป็นครูประจำชั้น โดยเฉพาะในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์เพศชาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สังกัดของครูก็มีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งระหว่างสิทธิคล้ายคลึงกับ อ้อมเดือน สดมณี และนงเล็ก สุขถิ่นไทย (2529) ที่พบว่า ครูอาจารย์ระดับประถมศึกษาที่สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร (2) ความขัดแย้งระหว่างสิทธิ ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์และกลุ่มครูประจำชั้น ตัวทำนายเหมือนกันคือ ความเชื่ออำนาจในตน ครูที่ไม่ประจำชั้นตัวทำนายคือ ลักษณะทางพุทธ ส่วนครูโรงเรียนรัฐบาลคือการถ่ายทอดทางศาสนา และความขัดแย้งระหว่างสิทธิ

จากผลการวิจัย พบว่า ตัวแปรทางพฤติกรรมศาสตร์สำคัญที่สามารถทำนายความขัดแย้งระหว่างสิทธิได้ ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยคือ กลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ และกลุ่มครูประจำชั้นคือความเชื่ออำนาจในตน จึงควรมีการพัฒนาจิตลักษณะนี้ให้กับครูทั้ง 2 กลุ่ม ส่วนในกลุ่มครูไม่ประจำชั้น และครูโรงเรียนรัฐบาล ก็ควรมีการพัฒนาลักษณะทางพุทธ ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติและวิถี

ชีวิตทางพุทธ ซึ่งได้แก่ การปฏิบัติและวิถีชีวิตทางพุทธ รวมทั้งวิถีการถ่ายทอดทางศาสนาให้แก่ครูด้วย

สมมติฐานที่ 2 กล่าวว่า "ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีงานตรงอุปนิสัยสูง จะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีงานตรงอุปนิสัยต่ำกว่าสมมติฐานนี้ ได้คาดหมายว่า ประเภทของโรงเรียนที่ครูสังกัดคือ โรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล กับงานตรงอุปนิสัยสูงหรือไม่ จะมีบทบาทร่วมกันส่งผลต่อความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ของครูในปริมาณที่แตกต่างกันไป

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำเอาคะแนนความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ที่ได้รับและหน้าที่ที่ชอบ มาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยพิจารณาตามประเภทของโรงเรียน งานตรงอุปนิสัยสูงต่ำทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 4 และได้วิเคราะห์เพิ่มเติมนอกสมมติฐาน ด้วยวิธีการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ โดยนำตัวแปรทางจิตสังคม 4 ตัวแปร ตัวแปรลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอีก 3 ตัวแปร มาเป็นตัวทำนายความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ตามตารางที่ 5

เมื่อพิจารณาประเภทของครู งานตรงอุปนิสัย พบผลสนับสนุนสมมติฐานที่ 2 อย่างเด่นชัดบางส่วน กล่าวคือ คะแนนความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ แปรปรวนไปตามงานตรงอุปนิสัยในปริมาณที่ยอมรับได้ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยทั้ง 6 กลุ่ม คือ กลุ่มเพศชาย กลุ่มเพศหญิง กลุ่มครูประจำชั้น กลุ่มครูที่ไม่ได้ประจำชั้น กลุ่มลักษณะทางพุทธสูง กลุ่มลักษณะทางพุทธต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยพบว่า ในกลุ่มรวมที่มีงานตรงอุปนิสัยสูงจะมีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ

จากการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณพบว่า ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยอีก 5 กลุ่ม ตัวทำนายความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ที่สำคัญคือ งานตรงอุปนิสัย รองลงมาได้แก่ การถ่ายทอดทางศาสนา และความขัดแย้งระหว่างสิทธิ ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ มีตัวทำนายคือ บทบาทขัดแย้งระหว่างสิทธิ ในกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ ตัวทำนายคือ งานตรงอุปนิสัยความขัดแย้งในบทนี้จะส่งผลไปถึงการปฏิบัติงานของครู จากงานของ จินตนา บิลมาศ และคนอื่น ๆ (2529) พบว่า ลักษณะงานตรงกับอุปนิสัยเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่ส่งผลต่อจิตลักษณะของข้าราชการทุกกลุ่มในเรื่องทัศนคติต่อการทำงานราชการ ดังนั้นผลจากการวิจัยที่พบว่า งานตรงอุปนิสัยทำนายความขัดแย้งระหว่างสิทธิทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย จึงควรเลือกครูหรือพัฒนาครูให้มีอุปนิสัยเหมาะสมกับงาน

สมมติฐานที่ 3 "ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิ-หน้าที่ต่ำ จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิหน้าที่ที่ปฏิบัติ และสิทธิหน้าที่ที่ชอบทั้งในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 6, 7, 8

เมื่อพิจารณาพบผลสนับสนุนสมมติฐานที่ 3 บางส่วน คือในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเภทของโรงเรียนและความขัดแย้งระหว่างสิทธิอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 6) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ไม่พบผล แต่มีแนวโน้มว่ากลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง ในกลุ่มครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมากด้วยกัน ถ้าเป็นครูโรงเรียนรัฐบาล จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ และในกลุ่มครูประจำชั้น ครูโรงเรียนราษฎร์จะถ่ายทอดมากกว่าครูโรงเรียนรัฐบาล

ส่วนในกลุ่มเพศหญิง และกลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ พบผลสนับสนุนสมมติฐานที่ 3 บ้างคือ การถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ในปริมาณที่ยอมรับได้เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพบว่า ทั้ง 2 กลุ่มครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาต่ำกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำกว่า

สรุป (1) ในกลุ่มที่มีลักษณะทางพุทธสูง ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างบทบาทครูโรงเรียนรัฐบาล จะถ่ายทอดทางศาสนามากกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ (2) ครูที่มีความขัดแย้งสูงจะถ่ายทอดน้อยกว่าครูที่ขัดแย้งต่ำกว่า สอดคล้องกับงานของ นุชนารถ ธาตุทอง (2539) ที่พบว่า นักวิชาการศึกษาที่มีความขัดแย้งในบทบาทสูงจะมีพฤติกรรมการทำงานต่ำกว่า ผู้ที่มีความขัดแย้งต่ำกว่า และใกล้เคียงกับงานของนักวิจัยหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ความขัดแย้งในบทบาททำให้เกิดความไม่พึงพอใจในการทำงานของครู (ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ. 2533 ; อ้างอิงจาก Organ and Green. 1974 ; Paul. 1975 ; Benson. 1983 ; Bressie and other. 1988 ; Conley and other. 1989) นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าลักษณะทางพุทธจะเป็นตัวแปรสำคัญ ที่จะทำให้ครูถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาให้แก่นักเรียนมาก แม้ตัวเองจะมีความขัดแย้งในบทบาทสูงก็ตาม จึงควรมีการส่งเสริมและพัฒนาลักษณะทางพุทธ ให้แก่ครูทั้งหลาย รวมทั้งศึกษาว่าความขัดแย้งในบทบาทนั้นมีสาเหตุสำคัญมาจากอะไร และเร่งแก้ไขสาเหตุ นั้น ๆ เพื่อประสิทธิภาพการทำงาน

สมมติฐานที่ 4 "ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีความเชื่อทางพุทธสูง จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำ" สมมติฐานนี้ คาดหมายว่าประเภทของโรงเรียนคือโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนรัฐบาล กับความเชื่อทางพุทธ จะมีบทบาทร่วมกันส่งผลกระทบต่อการถ่ายทอดทางศาสนาในปริมาณที่แตกต่างกันไป

ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนามาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยพิจารณาตามประเภทของครูด้วย ความเชื่อทางพุทธทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 9, 10, 11, 12, 13

เมื่อพิจารณาประเภทของครู และความเชื่อทางพุทธสูงหรือต่ำ พบผลสนับสนุนสมมติฐานที่ 4 อย่างชัดเจนในบางส่วนคือ คะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเภทของครู และความเชื่อทางพุทธ ในกลุ่มรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 9) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่พบว่า ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาลด้วย และกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ด้วยกัน ถ้าครูมีความเชื่อทางพุทธสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่า เหมือนกันทั้งสองกลุ่ม และพบอีกว่าครูโรงเรียนรัฐบาลมีความเชื่อทางพุทธสูงจะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ ที่มีความเชื่อทางพุทธศาสนาตรงตามสมมติฐาน 4 (ตาราง 10) นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในกลุ่มผู้หญิง ครูประจำชั้นและครูที่มีลักษณะทางพุทธสูง ถ้าเป็นครูโรงเรียนรัฐบาลด้วยกัน ครูที่มีความเชื่อทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำ (ตาราง 11, 12, 13)

สรุป ในกลุ่มรวม ไม่ว่าจะเป็นครูโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนรัฐบาลก็ตาม ถ้ามีความเชื่อทางพุทธสูง จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความเชื่อทางพุทธต่ำกว่าคล้ายคลึงกับงานวิจัยของเพ็ญแข ประจันปัจจนิก และอ้อมเดือน สดมณี (2529) ที่พบว่าผู้ใหญ่ในหมู่บ้านไม่เจริญ มีตำแหน่งหน้าที่ทางศาสนาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาสูงกว่าผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่เจริญ และยังพบอีกว่า ในหมู่บ้านที่ไม่เจริญ บิดามารดาเป็นผู้มีอิทธิพลในการถ่ายทอดทางศาสนาแก่บุตร ดังนั้นผู้ที่มีความเชื่อทางศาสนาสูงก็จะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดทางศาสนาสูงเช่นกัน และจากงานวิจัยชิ้นเดียวกันนี้ก็พบว่าในหมู่บ้านที่เจริญแล้ว ผู้ที่มีอิทธิพลในการถ่ายทอดทางศาสนาให้แก่เด็กคือ "ครู" และจากงานวิจัยชิ้นใหม่นี้ได้พบว่า ได้ผลสนับสนุนคือครูที่มีความเชื่อทางพุทธสูง ก็จะถ่ายทอดทางศาสนาแก่นักเรียนสูงด้วยเช่นกัน นอกจากครู งามตา วนิชทานนท์ (2536) ก็พบผลจากงานวิจัยว่าผู้ปกครองที่มีลักษณะทางพุทธศาสนา 3 ด้านสูง (ความเชื่อ การปฏิบัติ และวิถีชีวิตแบบพุทธ) ให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธ 3 ด้านสูง (ด้านสร้างความเข้าใจ เนื้อความ ด้านสร้างการยอมรับ และเปลี่ยนแปลง)

สรุปได้ว่า ทั้งผู้ปกครอง ครู ที่มีลักษณะทางพุทธสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาแก่นักเรียนสูงเหมือน ๆ กัน โดยเฉพาะในสังคมเมือง บทบาทของครูมีอิทธิพลสูงขึ้นมาจึงควรมีการส่งเสริมปลูกฝังและพัฒนาลักษณะทางพุทธให้แก่ครูเพื่อจะได้พัฒนาเด็ก ๆ ต่อไป

สมมติฐานที่ 5 "ครูโรงเรียนรัฐบาลที่มีความเชื่ออำนาจในตนสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูโรงเรียนราษฎร์ที่มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำกว่า" สมมติฐานนี้ได้ คาดหมายว่า ประเภทของ

ครูคือครูโรงเรียนราษฎร์ และโรงเรียนรัฐบาลกับการมีความเชื่ออำนาจในตนสูงต่ำจะมีบทบาทร่วมกัน ส่งผลต่อการถ่ายทอดทางศาสนาในปริมาณที่แตกต่างกันไปอย่างเด่นชัด

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา มาวิเคราะห์ความแปรปรวนโดยพิจารณาตามประเภทของครู ความเชื่ออำนาจในตนสูงหรือต่ำทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตาราง 15

เมื่อพิจารณาประเภทครูและความเชื่ออำนาจในตน พบผลสนับสนุนสมมติฐาน 5 บางส่วนคือ พบว่าคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนาแปรปรวน ไปตามความเชื่ออำนาจในตนในปริมาณที่ยอมรับได้ ในกลุ่มครูเพศหญิงและกลุ่มครูที่ไม่ประจำชั้น เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพบว่า ครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนสูง จะถ่ายทอดทางศาสนามากกว่าครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำ ใกล้เคียงกับงานของ งามตา วนิทานนท์ (2536) ก็พบผลจากงานวิจัยว่าผู้ปกครองที่มีลักษณะทางจิตสังคม 3 ด้านสูง (ทัศนคติต่อบุตร สุขภาพจิต และความเชื่ออำนาจภายในตน) สามารถให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธทั้ง 3 ด้านสูง (ด้านสร้างความเข้าใจเนื้อความ ด้านสร้างการยอมรับ และด้านเปลี่ยนแปลง)

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าผู้ปกครองหรือครูก็ตามถ้ามีลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ ความเชื่ออำนาจในตน ก็จะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดทางศาสนาสูง ดังนั้น เราจึงควรพัฒนาลักษณะความเชื่ออำนาจในตนให้แก่ครูของเขา

สมมติฐานที่ 6 ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ มีทัศนคติต่อนักเรียนสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง ทัศนคติต่อนักเรียนต่ำ

ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา มาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยพิจารณาตามความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ ทัศนคติของครูที่มีต่อเด็ก ทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 16, 17 พบผลสนับสนุนสมมติฐานที่ 6 บางส่วนคือ ในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ มีแนวโน้มว่าในกลุ่มครูที่มีทัศนคติต่อเด็กสูงด้วยกัน ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำจะถ่ายทอดศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูงกว่า และพบว่าในกลุ่มรวม กลุ่มเพศชาย กลุ่มครูประจำชั้น และกลุ่มลักษณะทางพุทธสูง ครูที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนสูง จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่า ครูที่มีทัศนคติต่อนักเรียนต่ำกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ งามตา วนิทานนท์ (2536) ที่พบว่าผู้ปกครองที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน จะมีการอบรมเลี้ยงดูตามแนวพุทธสูงกว่าผู้ปกครองที่มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนน้อยกว่า ดังนั้นเราจึงควรให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กและพฤติกรรมของเด็ก เพื่อให้ครูมีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียนของตน เพื่อการถ่ายทอดทางศาสนาแก่เด็กต่อไป

สมมติฐานข้อที่ 7 "ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิต่ำ สุขภาพจิตดีจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างสิทธิสูงกว่า สุขภาพจิตดีต่ำกว่า"

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา มาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยพิจารณาตามความขัดแย้งระหว่างสิทธิกับสุขภาพจิต ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 18, 19 พบผลสนับสนุนสมมติฐานบางส่วนคือในกลุ่มครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งระหว่างสิทธิกับสุขภาพจิต และมีแนวโน้มว่าถ้าครูมีความขัดแย้งระหว่างสิทธิมาก ถ้าครูมีสุขภาพจิตดีก็จะถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีสุขภาพจิตดีน้อยกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ งามตา วนิทานนท์ (2536) ที่พบว่า ผู้ปกครองที่มีสุขภาพจิตดีจะมีการอบรมเลี้ยงดูตามแนวพุทธสูงกว่า ผู้ปกครองที่มีสุขภาพจิตดีน้อยกว่าเราจึงควรส่งเสริมพัฒนาให้ครูของเรามีสุขภาพจิตที่ดี

สมมติฐานที่ 8 "ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ ทศนคติที่ดีต่อนักเรียน จะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูง ทศนคติต่อนักเรียนต่ำ"

ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำคะแนนการถ่ายทอดทางศาสนา มาวิเคราะห์ความแปรปรวนโดยพิจารณาตามความขัดแย้งระหว่างหน้าที่กับทศนคติต่อนักเรียน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 20, 21 พบผลสนับสนุนสมมติฐานบางส่วน คือ ในกลุ่มครูเพศชาย ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่มากด้วยกัน แต่ถ้ามีทศนคติต่อนักเรียนสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีทศนคติต่อนักเรียนต่ำกว่า จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าตัวแปรทางพฤติกรรมศาสตร์ คือทศนคติต่อนักเรียนของครู จะมีอิทธิพลสำคัญต่อการถ่ายทอดทางศาสนาของครู

สมมติฐานที่ 9 "ครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ต่ำ มีลักษณะทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีการขัดแย้งสูงกว่า และลักษณะทางพุทธต่ำกว่า"

ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตรวจสอบสมมติฐานนี้ ได้นำคะแนนการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา มาวิเคราะห์ความแปรปรวน โดยพิจารณาความขัดแย้งระหว่างหน้าที่และลักษณะทางพุทธทั้งในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในตาราง 22, 23 ในกลุ่มครูที่ไม่ประจำชั้น พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้ง ระหว่างหน้าที่กับลักษณะทางพุทธ เมื่อเปรียบเทียบเฉลี่ยรายคู่พบว่า ในกลุ่มครูที่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่สูงและกลุ่มต่ำด้วยกัน ถ้าครูมีลักษณะทางพุทธสูงจะมีการถ่ายทอดทางศาสนาสูงกว่าครูที่มีลักษณะทางพุทธต่ำ จากการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ลักษณะทางพุทธเป็นตัวแปรที่สำคัญมาก มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดทางศาสนาสอดคล้องกับงานของงามตา วนิทานนท์ (2536) ที่พบว่า ลักษณะทางพุทธของผู้ปกครอง ส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามแนวพุทธ

และจากการวิเคราะห์เพิ่มเติมด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณ โดยนำตัวแปรลักษณะทางจิตสังคม 4 ตัวแปร ตัวแปรลักษณะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอีก 3 ตัวแปร มาเป็นตัวทำนายได้ผลตามตารางที่ 24 คือ (1) ในกลุ่มรวมตัวทำนายสำคัญอันดับแรกคือ ลักษณะทางพุทธ งานตรงอุปนิสัย ความเชื่อทางพุทธ และความเชื่ออำนาจในตน โดยมีตัวแปรลักษณะทางพุทธ เป็นตัวทำนายในกลุ่มเป็นอันดับแรก ทั้ง 8 กลุ่ม (2) ตัวทำนายความเชื่อทางพุทธสามารถทำนายได้ในกลุ่มรวม และกลุ่มย่อยอีก 4 กลุ่ม (3) งานตรงอุปนิสัย ความเชื่ออำนาจในตน และความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ สามารถทำนายการถ่ายทอดทางศาสนาได้ ในกลุ่มครูโรงเรียนรัฐบาล ตัวทำนายการถ่ายทอดทางศาสนาคือลักษณะทางพุทธ และงานตรงอุปนิสัย ส่วนกลุ่มครูโรงเรียนราษฎร์ ตัวทำนายได้แก่ ลักษณะทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธ และความขัดแย้งระหว่างหน้าที่

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ควรมีการพัฒนาลักษณะทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธ งานตรงอุปนิสัยและความเชื่ออำนาจในตน ให้แก่ครูเพื่อให้เกิดลักษณะที่เอื้อต่อการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา

ข้อดีและข้อจำกัดของงานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มีข้อดีที่ควรพิจารณาดังนี้คือ

1. ครูซึ่งเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดทางศาสนาที่สำคัญในปัจจุบัน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ยังมีงานวิจัยศึกษาในรายละเอียดน้อยมาก แต่ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาลักษณะจิตสังคม 4 ตัวแปร ลักษณะทางพุทธ 3 ตัวแปร และการถ่ายทอดทางศาสนาของครู ซึ่งเป็นการวัดโดยตรงจากผู้ถูกศึกษาเอง งานวิจัยนี้จึงเป็นงานวิจัยที่ให้ข้อมูลในแง่มุมมองของผู้ให้การถ่ายทอดว่า ครูประเภทใดมีลักษณะทางจิตสังคมแบบใด ลักษณะทางพุทธอย่างไร จะมีพฤติกรรมการถ่ายทอดทางศาสนาแตกต่างกันหรือไม่ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาครูแต่ละประเภทได้ชัดเจน

2. มีการวิเคราะห์อย่างละเอียดในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยต่าง ๆ ใช้สถิติขั้นสูง มีการสรุปอภิปรายผลการวิจัยอย่างชัดเจน ผู้วิจัยนำเอาแนวการวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์แบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactional model) มาใช้โดยกำหนดสาเหตุภายในและสาเหตุภายนอกหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางศาสนาของครู มานำเสนอ

3. การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ เพราะอาศัยแนวคิด ทฤษฎีและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องจากสาขาวิชาสังคมวิทยา จิตวิทยา และมานุษยวิทยา มากำหนดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

สำหรับข้อจำกัดของงานวิจัยนี้คือ

1. เป็นการศึกษาจากครูด้านเดียว โดยศึกษาปัจจัยชีวิตสังคม ความขัดแย้งในบทบาท ลักษณะทางพุทธ ลักษณะทางจิตสังคม และการถ่ายทอดทางศาสนาของคุณ ผลการวิจัยจึงขึ้นอยู่กับเฉพาะข้อมูลที่ได้จากครู
2. งานวิจัยนี้ได้ศึกษาครูทั้งกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยๆ หลายกลุ่ม แต่กลุ่มตัวอย่างมีเพียง 385 คน ทำให้กลุ่มย่อยบางกลุ่มมีจำนวนน้อย จึงทำให้ขาดประสิทธิภาพไปบ้าง
3. งานวิจัยนี้เป็นสหวิทยาการ ดังนั้นจึงมีตัวแปรหลายตัว แบบสอบถามจึงมีปริมาณมาก ผู้ตอบต้องใช้เวลาในการตอบมากพอควร โดยเฉพาะผู้ตอบเป็นครูเวลาว่างมีจำกัด ดังนั้นแบบสอบถามที่ตอบได้สมบูรณ์ และนำมาใช้ในการวิเคราะห์ได้จริง ๆ จึงมีจำนวนน้อยกว่าที่คาดไว้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยเชิงทดลอง นำตัวแปรที่คาดว่าจะสาเหตุ ไปจัดกระทำในการวิจัย เพื่อดูว่าจะได้ผลจริงดังคาดหรือไม่
2. การวิจัยการถ่ายทอดทางศาสนา ควรมีการวัดพฤติกรรมการถ่ายทอดจากแหล่งภายนอก ตัวครู เช่น การสอบถามครูอื่น ๆ หรือนักเรียน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีแหล่งข้อมูลรอบ ๆ ตัวครู และพิจารณาพฤติกรรมการถ่ายทอดทางศาสนาแบบ Holistic เจาะลึกในประเด็นทั้งสาเหตุภายใน และสาเหตุภายนอก โดยเน้นจากคำถามว่า "อย่างไร" "ทำไม" ซึ่งจะได้รายละเอียดมากยิ่งขึ้น และลุ่มลึก

ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1. จากผลการวิจัย พบว่า ลักษณะทางพุทธของคุณสามารถทำนายนการถ่ายทอดทางศาสนาได้ดี ดังนั้นโรงเรียนซึ่งเป็นเจ้าสังกัดของคุณ ต้องตระหนักถึงบทบาทที่สำคัญของคุณ ต้องพยายามส่งเสริมคุณโดยการจัดประสบการณ์การฝึกอบรมเพื่อให้คุณมีลักษณะทางพุทธซึ่งได้แก่ความเชื่อทางพุทธ การปฏิบัติและวิถีชีวิตทางพุทธสูงขึ้น ให้คุณเกิดการเรียนรู้ ทัศนคติที่ดีต่อศาสนา อันจะเกิดผลดีต่อการถ่ายทอดทางศาสนาของคุณ
2. ตัวครูเอง ควรตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง และสนใจที่ความรู้จากทฤษฎี ว่าด้วยกระบวนการสื่อสารเพื่อชักจูงเด็กให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติ โดยเริ่มตั้งแต่คุณควรนำเด็ก เข้าไปใกล้

พุทธศาสนา อธิบาย ชี้แจงให้เข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนา โดยการให้รางวัลและลงโทษอย่างเหมาะสม ทำตัวเป็นแบบอย่าง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- งามตา วรินทร์านนท์. ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของนิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร. รายงานการวิจัย ฉบับที่ 50 กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.
- จินตนา บิลมาศ และคนอื่น ๆ. คุณลักษณะของข้าราชการพลเรือน. รายงานการวิจัย กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงาน ก.พ., 2529.
- จิรวัดมา มั่นยืน. ประสบการณ์ในมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางพุทธศาสนาและทางจิตของนิสิตในกรุงเทพมหานคร. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.
- เจ็ดหล้า สุนทรวิภาต. คุณลักษณะของผู้เฒ่าและประสิทธิผลของงาน ในภาควิชาของคณะศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยไทย. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.
- จกาจ ช่วยโต. การศึกษามูลของกรณีครอบครัวตามโครงการวิจัยธรรม สำหรับนักศึกษาวิทยาลัยสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521. อัดสำเนา.
- จกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน. ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวชใน พุทธศาสนาของชายไทยในภาคใต้. รายงานการวิจัย ฉบับที่ 43 กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533.
- เชิดชาติ พุกพูน. การศึกษาคความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งในบทบาทและความคลุมเครือในบทบาทกับความพึงพอใจในงานของบุคลากรด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาในสถาบันการศึกษาของรัฐที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2535. อัดสำเนา.
- ฐานันดรศักดิ์ เวียงสารสิน. การศึกษารเปรียบเทียบค่านิยมทางศาสนาของเยาวชนพุทธและเยาวชนคริสต์ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529. ถ่ายเอกสาร.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง. อิทธิพลของสังคมต่อทัศนคติของวัยรุ่น. รายงานการวิจัยฉบับที่ 18 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517.

- ดารารัตน์ เชื้อมขิด. สัมพันธภาพระหว่างความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ และการปฏิบัติตาม
พระพุทธศาสนาของคนไทยบางกลุ่ม. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2512. อัดสำเนา.
- ดุขฎี โยเหลา, อภิญา โปศรีศรีทอง และปริญญา ณ วันจันทร์. ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่าง
ลักษณะทางพุทธศาสนา ลักษณะทางจิต และผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของครูและ
พยาบาล.วารสารพฤติกรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ ประสานมิตร, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1, 2539.
- ทิพรัตน์ แสงทอง การวิเคราะห์บทบาทของครูในด้านการสอนจริยธรรม : ศึกษากรณีข้าราชการ
ครูโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษากรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ สส.ม.
(สังคมวิทยา) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ธานี กลิ่นเกษร. ผลของการฝึกอบรมทางพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาชีวิตจิตใจและทัศนคติต่อพุทธ
ศาสนาของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคพัทลุง. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537. อัดสำเนา.
- นงเล็ก สุขถิ่นไทย. ทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขนต่อพุทธศาสนา.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537.
- นุชนารอด ธาตุทอง. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งในบทบาทความคลุมเครือใน
บทบาท ลักษณะทางจิตบางประการกับพฤติกรรมการทำงานของนักวิชาการศึกษาในส่วน
ภูมิภาค. วิทยานิพนธ์วท.ม.กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
2539. อัดสำเนา.
- บุญกอบ วิสมิตะนันท์. ธรรมจริยาของครูไทยในภาคกลาง. รายงานการวิจัย ฉบับที่ 44
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.
- บุญรับ คักดีมณี การเสริมสร้างจิตลักษณะเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการทำงานราชการ.
วิทยานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532.
อัดสำเนา.
- ประเสริฐ แย้มกลิ่นฟุ้ง. สถานภาพและบทบาท. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., หน้า 2. (อัดสำเนา)
- ปริญญา ณ วันจันทร์. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพในการทำงานของครูประถมศึกษาใน
จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.

- เปรียมสุรีย์ เข็อมทอง. จิตลักษณะของผู้บริหารและสถานการณ์กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลของโรงเรียน. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.
- ผจญจิต อินทสุวรรณ. สถิติอนุमान. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- พงสวัสดิ์ เพชรแดง. ความเชื่อเรื่องบุญบาปในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2528. อัดสำเนา.
- พระเทพเวที. พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2532.
- พัชนี ศรีทองนาถ. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิบาท 4 กับขันติ - ไสรัจจะ เพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาบุคลิกภาพ ธรรมชาติไปโดย ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518. อัดสำเนา.
- พัชชา เมกานนท์. การศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนาของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512.
- พิทยา สายหู. "การขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม," วิชาสังคมและวัฒนธรรม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. อัดสำเนา.
- เพ็ญแข ประจวบปัจฉิม และอ้อมเดือน สดมณี. การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทยและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง. รายงานการวิจัย ฉบับที่ 34 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความพอใจในการปฏิบัติงานของครูประถมศึกษาในภาคกลาง. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2533. อัดสำเนา.
- รุ่งทิพย์ สมานรัตน์. ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะตัวสังคม และจิตวิทยากับความพึงพอใจในการทำงานของครูประถมศึกษาที่สอนอยู่ในโรงเรียนขนาดต่างกันในจังหวัดสุพรรณบุรี. ปรินญาณินพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.
- วรรณะ บรรจง. ลักษณะทางศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของเยาวชนไทยจากชุมชนแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองในภาคใต้. ปรินญาณินพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537. อัดสำเนา.

- วันชัย มีกลาง. ความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติตามและการได้รับการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาของนิสิตระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยกรุงเทพ.ปริญญา นิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.
- วันทนีย์ วิชัยคำ. การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติของนิสิตต่างคณะวิชาและต่างชั้นปีที่มีต่อ พุทธศาสนา. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2515. อัดสำเนา.
- วิชัย เฝียดบัว. ลักษณะจิตสังคัมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการยอมรับนวัตกรรมทางวิชาการของครู ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.
- วิเชียร รักการ. การวิจัยเปรียบเทียบจิตสังคัมของนิสิตและนิสิตอาชีวศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522. อัดสำเนา.
- วิลาสถลักษณะณ์ ชั่ววัลลี. ทัศนคติของเด็กไทยต่อพุทธศาสนา. ในจุลสารฉบับพิเศษปีเด็กสากล สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522.
- วิสุทธิ์ ภาตรี. ปัจจัยด้านผู้บริหารโรงเรียนที่สัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียนในโครงการ การศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. อัดสำเนา.
- ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. ความแปลกแยกกับพฤติกรรมในการทำงานของครูในสังกัดกรุงเทพมหานคร. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2532. อัดสำเนา.
- ศักดิ์ศรี ปาณะกุล. การใช้กลุ่มสร้างคุณภาพในการสอนวิชาพุทธศาสนานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.
- สมดุลย์ ชาญนุงศ์. การศึกษาคณะลักษณะทางจิตใจของประชากรไทยที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมีระดับ การพัฒนาต่างกัน. ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533. อัดสำเนา.
- สมศักดิ์ ชุมสาย, ม.ล. ทัศนคติและความสนใจต่อวิชาพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518. อัดสำเนา.

- สายภา อังศุภโชติ. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งในบทบาทและความคลุมเครือในบทบาทกับความพึงพอใจในงานของบุคลากรแนะแนวในวิทยาเขตเกษตร สังกัดสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537. อัดสำเนา.
- สุนทรี โคมิน และสนิท สมัครการ. ค่านิยมและระบบค่านิยมไทย เครื่องมือในการสำรวจวัด. รายงานวิจัย สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2522.
- สุริยะ พันธุ์ดี. ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. ปรินญาณิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.
- สำรวย วรเดชะคงคา. ผลของการฝึกอบรมทางศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจิตลักษณะของนักเรียนที่เข้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ที่วัดม่วง เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.
- หรรษา เลหาเสรีกุล. ลักษณะทางพุทธศาสนาและลักษณะทางพฤติกรรมศาสตร์ของนักเรียนวัยรุ่นในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศทิพย์. ปรินญาณิพนธ์ วท.ม. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537. อัดสำเนา.
- อภิญา โพธิ์ศรีทอง. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการพยาบาลผู้ป่วยสูงอายุของพยาบาลในสังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.
- อโนชา จังจิง. ผลของการบวชที่พรหมมณเฑียรระดับภวให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาในจังหวัดภาคกลาง. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529. อัดสำเนา.
- อรวรรณ อุทิศวรรณกุล. บทบาทที่ปฏิบัติอยู่และบทบาทที่ปรารถนาของอาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ สค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. อัดสำเนา.
- อ้อมเดือน สดมณี และนกเล็ก สุขถิ่นไทย. บทบาทครูประถมศึกษาในการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา. รายงานการวิจัยฉบับที่ 42 กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- Baron, Robert A. and Jerald Grunberg. "Behavior in organization," Organizational Behavior and Human Decision Processes. 43 : 207 - 242 ; 1989.

Mead, G.H. Mind, Self and Society. Chicago : University of Chicago Press , 1934 .

Olsen, M.E. The Process of Social Organization. New York : Holt Rinehart and Winston, 1968.

Perreve Damela L. "Locus of Control and Activity Level as Moderators in the quantitative Job Demands - Satisfaction Psychological Anxiety Relationship : An Experimental Analysis," Journal of Applied Social Psychology. 16(7) : 620 - 632 ; 1986.

Strayhorn, J.M., Weldman, C.S. and Larson, D. (1990) A Measure of religiousness, and its relation to parent and child mental health. Journal of Community Psychology. 18(1) : 34 - 43.

ภาคผนวก

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เรื่องลักษณะทางพุทธศาสนาและจิตสังคม ของครูมัธยมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางศาสนา เพื่อต้องการทราบว่าปัจจุบันครูมัธยมศึกษา ลักษณะใดที่มีการถ่ายทอดทางศาสนาแก่ เด็กนักเรียนมากน้อยประการใด ซึ่งท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความเหมาะสมและมีคุณสมบัติในการตอบแบบสอบถามฉบับนี้

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ เกียรติจากท่าน โดยกรุณากรอกแบบสอบถามนี้ด้วยความจริงใจและครบถ้วน ข้อมูลทั้งหมดที่ได้รับ จะ เก็บไว้ เป็นความลับเพื่อใช้ประโยชน์ทางการวิจัย เท่านั้น ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือ เป็นอย่างดียิ่งมา ณ โอกาสนี้

ดร. อ้อม เคือน สคมณี

ผู้วิจัย

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว ประสานมิตร

8. ตำแหน่งหรืองานอื่น ๆ นอกจากงานที่เคยทำมาหรือกำลังทำอยู่

ไม่มี

มี (โปรดระบุ เช่น ครูวิชาการ กรรมการกลุ่ม ฯลฯ)

.....

9. เป็นครูประจำชั้น

ไม่ได้ เป็นครูประจำชั้น

10. เป็นครูสอนจริยศึกษา

ไม่ได้สอนจริยศึกษา

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริง เลข
8. นักเรียนทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกท้อแท้ใน การสอน						
9. งานพัฒนา เขาวชน เป็นงานที่ ยากเกินไปสำหรับข้าพเจ้า						
10. ข้าพเจ้าทำงานครูได้อย่างสะดวก สบาย						

แบบสอบถามชุดที่ 3

คำชี้แจง โปรดเขียน / ในช่องที่ตรงกับการปฏิบัติงานของท่าน

1. หน้าที่สำคัญต่อไปนี้แต่ละหน้าที่นั้น ท่านได้ เคยปฏิบัติ หรือไม่ เคยปฏิบัติ

หน้าที่สำคัญ	เคยปฏิบัติ	ไม่ เคยปฏิบัติ
งานสอน
งานครูประจำชั้น
งานบริหาร
งานพัฒนาชุมชน
งานอบรมความเชื่อทางพุทธศาสนา
งานอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว (โปรดระบุ)
.....

2. ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับหน้าที่ต่อไปนี้

หน้าที่สำคัญ	เคยปฏิบัติ	ไม่ เคยปฏิบัติ
งานสอน
งานครูประจำชั้น
งานบริหาร
งานพัฒนาชุมชน
งานอบรมความเชื่อทางศาสนาพุทธ
งานอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว (โปรดระบุ)
.....

3. หน้าที่ย่อยต่อไปนี้ ท่านได้เคยปฏิบัติ หรือไม่ เคยปฏิบัติ

หน้าที่ย่อย	เคยปฏิบัติ	ไม่ เคยปฏิบัติ
เตรียมการสอน
ออกและตรวจข้อสอบ
ตรวจรายงานประจำภาค
ตรวจการบ้าน
อ่านหนังสือหรือบทความ เกี่ยวกับสาขาวิชาที่สอน
ทำบันทึกการสอน

หน้าที่ย่อย	เคยปฏิบัติ	ไม่ เคยปฏิบัติ
งานทะเบียน
งานทะเบียนสะสม
งานบัตรสุขภาพ
งานพัฒนาโรงเรียน
งานทัศนศึกษา
การเงิน
ธุรการ
ห้องสมุด
ร่วมในโครงการพัฒนาการศึกษาระดับห้อง
ร่วมในโครงการพัฒนาการศึกษาในระดับโรงเรียน
ครูวิชาการ
กรรมการกลุ่ม
ให้คำแนะนำทางวิชาการแก่นักเรียน
ให้คำแนะนำในปัญหาทั่วไปแก่นักเรียน
การอบรมมารยาทเด็ก
ประชุม เรื่องทั่วไป
พิจารณาความดีความชอบ
จัดโครงการส่งเสริมพัฒนาชุมชน
สอนและอบรมทางวิชาการแก่บุคคลทั่วไป (เช่น ลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น)

หน้าที่ย่อย	เคยปฏิบัติ	ไม่ เคยปฏิบัติ
จัดแสดงนิทรรศการทางวิชาการ
งานในวันหยุด
งานดูแลความสะอาดในโรงเรียน
งานบริการทั่วไป

4. หน้าที่ย่อยต่อไปนี้ ท่านมีความรู้สึกอย่างไร

หน้าที่ย่อย	ชอบ	ไม่ชอบ
เตรียมการสอน
ออกและตรวจข้อสอบ
ตรวจรายงานประจำภาค
ตรวจการบ้าน
อ่านหนังสือหรือบทความ เกี่ยวกับสาขาที่สอน
ทำบันทึกการสอน
งานทะเบียน
งานระเบียบสะสม
งานบัตรสุขภาพ
งานพัฒนาโรงเรียน
งานพัสดุ

หน้าที่ย่อย	ชอบ	ไม่ชอบ
การเงิน
ธุรการ
ห้องสมุด
ร่วมในโครงการพัฒนาการศึกษาระดับห้อง
ร่วมในโครงการพัฒนาการศึกษาระดับโรงเรียน
ครูวิชาการ
กรรมการกลุ่ม
ให้คำแนะนำทางวิชาการแก่นักเรียน
ให้คำแนะนำในปัญหาทั่วไปแก่นักเรียน
การอบรมมารยาทเด็ก
ประชุม เรื่องทั่วไป
พิจารณาความดีความชอบ
จัดโครงการส่งเสริมพัฒนาชุมชน
สอนและอบรมทางวิชาการแก่บุคคลทั่วไป (เช่น อบรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น)
จัดแสดงนิทรรศการทางวิชาการ
งานรักษาความปลอดภัยของสถานที่ราชการ
งานในวันหยุด
งานดูแลความสะอาดในโรงเรียน
งานบริการทั่วไป

5. ขณะนี้ ท่านได้รับมอบหมายให้สอน จำนวนวิชา และท่านชอบจะสอนเป็น
จำนวน.....วิชา เพราะ

6. ท่านเคยได้รับสิทธิต่าง ๆ ต่อไปนี้หรือไม่

สิทธิ	เคยได้รับ	ไม่ เคยได้รับ
การเงิน
เลือกห้อง เรียนหรือสถานที่สอน
เลือกวิชาที่จะสอน
กำหนดวิธีการสอน
ออกข้อสอบ
กำหนดคะแนนและวิธีให้คะแนน
ประเมินผลการ เรียนชั้นสุดท้าย
มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน
มีส่วนร่วมตัดสินใจหรือวางแผนนโยบายของโรงเรียน
พิจารณาความดีความชอบ
สิทธิอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว (โปรดระบุ)

7. ท่านมีความรู้สึกอย่างไรในสิทธิต่าง ๆ ต่อไปนี้

สิทธิ	ต้องการ	ไม่ต้องการ
เลือกรชั้นที่จะสอน
เลือกห้องเรียนหรือสถานที่สอน
เลือกวิชาที่จะสอน
กำหนดวิธีการสอน
ออกข้อสอบ
กำหนดคะแนนและวิธีให้คะแนน
ประเมินผลการเรียนขั้นสุดท้าย
มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน
มีส่วนร่วมตัดสินใจหรือวางแผนนโยบายของโรงเรียน
พิจารณาความดีความชอบ
สิทธิอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว (โปรดระบุ)

8. ท่านมีความรู้สึกพอใจต่อการทำงานของท่านหรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

9. กรุณาบอกปัญหาในการทำงานของท่าน และวิธีการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ

ปัญหาในงานสอน

ปัญหาความสัมพันธ์กับผู้อื่น (ผู้บังคับบัญชา เพื่อนครู นักเรียน).....

ปัญหางานบริการวิชาการแก่สังคม

ปัญหาการบริหาร

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริง เลข
4. บ่อยครั้ง เมื่อข้าพเจ้าส่งผลงานที่ ข้าพเจ้าใช้ความพยายามอย่างมาก ในการจัดทำแก่ผู้บังคับบัญชา แต่ ผู้บังคับบัญชาท่านเพียงแค่วิวเท่านั้น
5. ขณะนี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการทำงาน ราชการให้ผลไม่คุ้มค่า
6. ครูที่มาจากครอบครัวที่มีชาติตระกูล มักได้รับการพิจารณาเลื่อนขั้นค่า ตำแหน่งสำคัญเสมอ ๆ
7. การ เล่นพวก เล่นห้องและระบบ อุปถัมภ์มีอยู่มากในวงราชการที่ ข้าพเจ้าเกี่ยวข้อง
8. มีครูบางคนในที่ทำงานของข้าพเจ้า มาสายเป็นประจำ ลาป่วย ลากิจ บ่อยครั้งมาก แต่ก็ได้รับการพิจารณา เลื่อนเงินเดือน 2 ขั้น
9. ในหลายกรณีที่ผู้ที่ได้รับความดีความ ชอบ เป็นพิเศษในหน่วยงานของ ข้าพเจ้านั้น ไม่ใช่คนที่ข้าพเจ้า เห็น ว่าเป็นคนที่ทำงานดีและมีนิสัยดี
10. บางครั้งข้าพเจ้าทำผิดเพียง เล็กน้อย แต่ถูกตำหนิจากผู้บังคับบัญชาอย่าง รุนแรง

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริง เลข
11. มีบ่อยครั้งที่ซื้อ เสนอแนะของคน ๑ หนึ่งมัก เป็นที่ยอมรับของผู้บังคับบัญชา ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความ เหมาะสม
12. คนโปรดของ เจ้านายมักไม่ถูกลงโทษ อย่างรุนแรง ถึงแม้จะทำความผิด ร้ายแรงอันมีผลเสียหายต่อราชการ
13. ข้าพเจ้ามีความตั้งใจและ เอาใจใส่ ต่อการทำงานเป็นอย่างดี แต่ข้าพเจ้า ไม่แน่ใจว่าจะได้รับการพิจารณา ความดีความชอบเพราะสาเหตุนี้
14. ข้าพเจ้าไม่กระตือรือร้นในการทำงาน เพราะไม่แน่ใจว่าผู้บังคับบัญชาใช้ ความตั้งใจทำงาน และผลงานเป็น เกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชอบ
15. ถ้าผู้บังคับบัญชาไม่ชอบข้าพเจ้าก็ เป็น สิ่งที่ยากมากที่จะทำให้กลับมาชอบ ข้าพเจ้า

แบบสอบถามชุดที่ 6
ความรู้สึกเกี่ยวกับสภาพการทำงาน

คำแนะนำในการตอบ

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสำรวจสภาพการทำงานของท่าน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยและพัฒนา จึงขอความกรุณาให้ท่านตอบแบบวัดนี้ โดยใช้ประสบการณ์จริงของท่านเป็นหลัก

แบบสอบถามนี้มี 15 ข้อ แต่ละข้อมีคำตอบ 2 คน กรุณาตอบให้ครบทุกข้อและทุกข้อด้วย โปรดกาเครื่องหมาย / ในข้อที่ตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด และเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นกับท่านบ่อยครั้งเพียงใด

1. ข้าพเจ้าจะอารมณ์เสียมากที่ต้องทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานที่ไม่มีความรับผิดชอบ

:_____:	:_____:	:_____:	:_____:	:_____:	:_____:
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

:_____:	:_____:	:_____:	:_____:
เสมอ	เกิดบ่อย	เกิดน้อย	ไม่เกิดเลย

2. ข้าพเจ้าจะรู้สึกหมกหมองใจในการทำงาน เมื่อมีการ เล่นพรรค เล่นพวกกัน

:_____:	:_____:	:_____:	:_____:	:_____:	:_____:
จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

:_____:	:_____:	:_____:	:_____:
เสมอ	เกิดบ่อย	เกิดน้อย	ไม่เกิดเลย

3. ข้าพเจ้าจะรู้สึกรำคาญมากถ้าต้องทำงานกับ เพื่อนร่วมงานที่ขาดความสามารถในงาน

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

4. ข้าพเจ้าจะรู้สึก เครียดมาก เมื่อคนในที่ทำงานของข้าพเจ้าขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

5. ข้าพเจ้าจะรู้สึกรำคาญมากถ้าที่ทำงานคับแคบและ ไม่สะอาด

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

6. ข้าพเจ้ารู้สึกหงุดหงิดมากที่ได้รับ เงิน เดือนน้อย

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

7. ข้าพเจ้าจะรู้สึก เครียดมากถ้าสถานที่ทำงานไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

:_____: :_____: :_____: :_____: :_____: :_____:
 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

:_____: :_____: :_____: :_____:
 เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

8. ข้าพเจ้าจะรู้สึกกลัวถ้าต้องทำงานที่เสี่ยงกับการทำผิดกฎระเบียบ

:_____: :_____: :_____: :_____: :_____: :_____:
 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

:_____: :_____: :_____: :_____:
 เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

9. ข้าพเจ้าจะรู้สึกกังวลใจมาก เมื่อต้องทำงานที่เสี่ยงกับความล้มเหลว

:_____: :_____: :_____: :_____: :_____: :_____:
 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

:_____: :_____: :_____: :_____:
 เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

10. ข้าพเจ้าจะหมดกำลังใจ เมื่อผู้บังคับบัญชาไม่มีความยุติธรรมในการทำงาน

:_____: :_____: :_____: :_____: :_____: :_____:
 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

:_____: :_____: :_____: :_____:
 เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

11. ข้าพเจ้าจะรู้สึกกลุ้มใจมาก เมื่อผู้บังคับบัญชาไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของลูกน้อง

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริง เลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิด เลย

12. ข้าพเจ้าจะรู้สึกกลุ้มใจมาก เมื่อลูกน้องของข้าพเจ้าทำงานร่วมกันไม่ได้

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริง เลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิด เลย

13. ข้าพเจ้าจะรู้สึกหนักใจมาก เมื่อลูกน้องต่อต้านการ เปลี่ยนแปลงการทำงานหรือการมอบหมายงานใหม่

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริง เลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิด เลย

14. ข้าพเจ้าจะรู้สึกกลุ้มใจมาก เมื่อ เข้ากับผู้บังคับบัญชาไม่ได้

: _____ : _____ : _____ : _____ : _____ : _____ :

จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริง เลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

: _____ : _____ : _____ : _____ :

เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิด เลย

15. ข้าพเจ้าจะรู้สึกวิตกกังวลถ้าลูกน้องของข้าพเจ้าขาดความสามารถในการทำงาน

:_____: :_____: :_____: :_____: :_____: :_____:
 จริงที่สุด จริง ค่อนข้างจริง ค่อนข้างไม่จริง ไม่จริง ไม่จริงเลย

ในปัจจุบัน เหตุการณ์ เช่นนี้ เกิดกับข้าพเจ้า

:_____: :_____: :_____: :_____:
 เสมอ เกิดบ่อย เกิดน้อย ไม่เกิดเลย

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริง เลข
5. ฉันเชื่อว่าบุญกุศล เป็นสิ่ง เคี้ยวที่ฉัน สามารถนำติดตัวไปได้ทุกหนทุกชาติ
6. ฉันเชื่อว่านรกสวรรค์ภุมิ ต่าง ๆ เป็นเรื่องงมงาย
7. พระพุทธเจ้ามีความสำคัญต่อชีวิต ของฉัน
8. ฉันเป็นคนดีได้โดยไม่จำเป็นต้อง สนใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
9. การพัฒนาตนเอง เพื่อ เข้านิพพาน เป็นสิ่งที่ไม่ เกินความพยายามของ มนุษย์
10. ฉันซาบซึ้งในความ เมตตาของ พระพุทธเจ้าต่อมวลมนุษย์

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริง เลข
13. อาชีพของฉันไม่ว่าในปัจจุบันหรืออนาคต ต้อง เป็นอาชีพที่ไม่ทำให้ฉันฝืดเคือง เช่น ไม่ต้องฆ่าสัตว์ ไม่ต้องโกหก
14. ฉันใช้เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตไปในการทำความดีและทำบุญสุนทาน
15. ฉันมักใช้เวลาว่างไปในการศึกษาธรรมะหรือปฏิบัติธรรม
16. ขณะ เที่ยว เคร่ำกับ เพื่อนฝูงฉันมักไม่สนใจว่าสิ่งที่กระทำความลงไปนั้นจะฝืดเคืองหรือไม่
17. ฉันเคยคุยทางด้านธรรมะกับผู้อื่น
18. ฉันรู้สึกว่าคุณเอง เป็นพุทธแต่เพียงในนามหรือในทะเบียนบ้านเท่านั้น
19. การหมกมุ่นกับศาสนาทำให้คนเรามีความก้าวหน้าในชีวิตไม่มากเท่าที่ควร
20. ฉันช่วย เหลือคนอื่นและสังคมอยู่เสมอ เพื่อสร้างกุศล

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริง เลข
6. ฉันเปิด เทปธรรมะให้ลูกศิษย์ฟัง บ่อยครั้ง เมื่อมี เวลาว่าง
7. ฉันมักจะบอกให้ลูกศิษย์ชมรายการ ปฏิบัติธรรมทางโทรทัศน์ ซึ่งมี เด็กๆ เข้าร่วมฝึกสมาธิด้วย
8. ฉันนำลูกศิษย์รักษาศีล 5 อย่าง เครื่องครัด ในโอกาสวันสำคัญทาง ศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา
9. ฉันใช้ลูกศิษย์ไปซื้อ เบียร์หรือ เหล้า ให้ฉัน
10. ฉันไม่กล้าทำผิดศีล เพราะกลัว ลูกศิษย์จะ เลียนแบบ
11. ฉันสอนลูกศิษย์ไม่ให้ทำร้ายสัตว์แม้ แค่มดหรือแมลง เล็ก ๆ
12. ในห้องเรียนของเรา ไม่เคยพูด คุยกัน เรื่องทำสมาธิภาวนา
13. ฉันชี้แจงให้นัก เรียน เข้าใจถึงบาป (ผลของการทำชั่ว) จากการทำ ผิดศีลข้อห้ามต่าง ๆ
14. ฉันพูดให้นัก เรียน เข้าใจว่าสิ่งของ ที่ใส่บาตรอาจถูกนำไปใช้ผิด วัตถุประสงค์ของผู้ทำบุญ

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้าง จริง	ค่อนข้าง ไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริง เลข
23. ฉันมักยกตัวอย่างจากสื่อมวลชนให้นักเรียนเห็นถึงโทษภัยของการดื่มสุรา ยาเสพติด
24. ฉันเคยชมเชยลูกศิษย์ที่สามารถพูดเปิดเพื่อนจนพ้นจากการถูกพ่อ-แม่ลงโทษได้
25. ฉันแนะนำให้ลูกศิษย์ของฉันสังเกตสีหน้าปฏิกิริยาของบุคคลหลังจากการทักท้วงให้ทาน
26. ฉันชมเชยลูกศิษย์ทุกครั้งที่เขาแสดงความเอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งของให้พี่น้องหรือเด็กอื่น ๆ
27. ฉันไม่สนับสนุนให้ลูกศิษย์สาวคมন্দเพราะจะทำให้ลูกศิษย์เสียเวลาทบทวนบทเรียน
28. ฉันมักจะบอกกับนักเรียนของฉันว่าคนที่มัวแต่รักชาติจะเป็นพวกไม่ทันโลก

ข้อความ	จริงที่สุด	จริง	ค่อนข้างจริง	ค่อนข้างไม่จริง	ไม่จริง	ไม่จริงเลย
29. ฉันชอบยกตัวอย่างบุคคลที่ปฏิบัติ ธรรมอย่างเคร่งครัด แล้วประสบ ความสำเร็จในชีวิตให้ลูกศิษย์ฟัง
30. ฉันแสดงความพอใจทุกครั้งทีลูกศิษย์ ฝึกนั่งสมาธิ

ข้อเสนอแนะ

ต่อไปนี้เป็นข้อคำถาม เกี่ยวกับการถ่ายทอดทางศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความของการถ่ายทอดทางศาสนาว่า หมายถึงปริมาณการฝึกอบรมของครูทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เพื่อกระตุ้นนักเรียนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และยอมรับที่จะปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน

โปรดแสดงความคิดเห็นดังต่อไปนี้

1. ท่านใช้เวลาประมาณเท่าไรใน 1 สัปดาห์ และช่วงไหนในการถ่ายทอดทางศาสนา

.....
.....

2. จากประสบการณ์ของท่าน ท่านคิดว่า วิธีการที่จะช่วยให้เด็กไทยรุ่นใหม่มีจริยธรรมสูงคือ

.....
.....